

BARN I FREMMED LAND

*En studie av mindreårige asylsøkere i Norge, med særlig fokus på
enslige mindreårige og menneskehandel*

MASTEROPPGAVE I GLOBALE STUDIER

30- MATH

av

RANNVEIG OBRESTAD

Vår 2013

Forord

Oppgaven er utarbeidet i forbindelse med mastergrad i globale studier ved Misjonshøgskolen. Å jobbe med denne oppgaven har vært en lang og svært lærerik prosess. Det har krevd mer av min tid enn jeg hadde forestilt meg, men det har vært spennende, utfordrende og faglig utviklende. Jeg vil gjerne takke noen av dem som har vært med på å gjøre dette prosjektet mulig.

Først og fremst vil jeg takke alle mine informanter som har brukt tid på å dele fra sine liv, erfaringer og kunnskap. Jeg er spesielt takknemlig for dere ungdommer som har gjort det mulig å belyse tematikken også fra mindreåriges perspektiv. Det er innsikten fra informantene som har gjort det mulig for meg å få et blick inn i fenomenet og utfordringene knyttet til dette.

Jeg vil takke min veileder gjennom prosjektet, Milfrid Tonheim. Du har engasjert deg i oppgaven helt fra start. Din hjelp har vært uvurderlig; du har hjulpet meg å finne et fokus som passer mitt engasjement, gitt meg gode innspill og råd og konkrete tilbakemeldinger.

Jeg vil også takke EMBos fagansvarlig, Hanne Visdal Johnsen, for gode tips i forhold til fagpersoner som jeg kunne kontakte. Det har gjort at jeg fikk dannet meg en oversikt i forkant av feltarbeidet. Jeg vil også takke Odd Nordstoga for at du låner meg poesien.

Til slutt vil jeg takke familie, venner og kjæreste. Dere har gitt meg rom for å jobbe når jeg har trengt det, har vist engasjement og heiet meg frem mot målet. Spesielt takk til Margunn for korrekturlesing og til en særdeles snill og tålmodig kjæreste, Sindre, for din egen sans for rettferdighet og gode støtte.

Rannveig Obrestad, Voll, mai 2013.

*”Det fins ein stad av rikdom full
Gatene er lagt med gull
Og det er like borti landet imot nord
Når det er tid for deg å gå
Her ei lekse skal du få
Du kan miste meir enn du drøymde om å nå*

*Når du når ditt drøymde paradys
Og alt du finn er stein og is
Og du veit det er for seint for deg å snu
For det kosta alt å koma hit
Til den stranda der du einsam sit
Og er like langt i landet imot nord”*

Odd Nordstoga etter Ry Cooder

Innholdsfortegnelse

1.0. INNLEDNING	7
1.1. FORSKNINGSSPØRSMÅL OG FORMÅL	7
1.2. DEFINISJONER	9
1.3. AVGRENSING.....	10
1.4. OPPGAVENS STRUKTUR OG INNHOLD.....	10
2.0. METODE	12
2.1. VITENSKAPSTEORI.....	12
2.1.1. <i>Hermeneutisk metode</i>	13
2.2. FORSKNINGSDESIGN OG METODE.....	13
2.2.1. <i>Kvalitativ metode</i>	13
2.2.2. <i>Semistrukturert intervju som metode</i>	14
2.2.3 <i>Litteratur</i>	14
2.3. UTVALG.....	15
2.3.1. <i>Arbeid med portvakter</i>	15
2.3.2. <i>Det endelige utvalget</i>	16
2.4. FORBEREDELSE TIL- OG GJENNOMFØRING AV INTERVJUENE.....	17
2.4.1. <i>Gjennomføring av intervjuene</i>	17
2.4.2. <i>Lydopptak og feltnotater</i>	18
2.4.3. <i>Utfordringer knyttet til bruk av tolk</i>	19
2.5. DEN HERMENEUTISKE SIRKEL.....	20
2.6. ETISKE VURDERINGER	21
2.6.1. <i>Informert og fritt samtykke</i>	21
2.6.2. <i>Konfidensialitet og anonymisering av data</i>	22
2.6.3. <i>Barn og unge i forskningen</i>	22
2.7. KVALITETSVURDERING.....	23
3.0. KONTEKST	26
3.1. ENSLIGE MINDREÅRIGE	26
3.2. ÅRSAKER TIL MIGRASJON	27
3.2.1. <i>Individuelle årsaker</i>	27
3.2.2. <i>Globale årsaker</i>	28
3.3. HVA ER MENNESKEHANDEL?.....	29
3.3.1. <i>Menneskehandel vs. menneskesmugling</i>	30
3.4. BARNETS VERDENSSYN.....	31
3.5. MIN FORFORSTÅELSE.....	33
4.0. VEILEDENDE OG JURIDISK RAMMEVERK	35
4.1. INTERNASJONALT RAMMEVERK.....	35
4.1.1. <i>FNs barnekonvensjon av 1989</i>	35
4.1.2. <i>Palermoprotokollen</i>	38
4.2. EUROPEISK RAMMEVERK	39
4.2.1. <i>Europarådets konvensjon om tiltak mot menneskehandel</i>	40
4.2.2. <i>SCEP</i>	41
4.3. NASJONALT RAMMEVERK.....	43
4.3.1. <i>"Sammen mot menneskehandel 2011-2014"</i>	44
4.3.2. <i>Barnevernloven</i>	45
5.0. PRESENTASJON AV DATA	47
5.1. BAKGRUNN OG REISE.....	47
5.2. FØRSTEGANGSKONTAKT I NORGE	48
5.3. SAKSGANG	49
5.4. SØKE ASYL ELLER REFLEKSJON	51
5.5. OPPHOLD ELLER RETUR	52

5.6. BOSTED -ASYLMOTTAK ELLER INSTITUSJON?	53
5.7. SKOLE.....	56
5.8. OPPLEVELSE AV EGEN SITUASJON.....	57
5.8.1. Løfter og løgn.....	57
5.8.2. Høflige, veltalende og fine i tøyet.....	57
5.8.3. Frykt og skam.....	58
5.9. ARBEID MED TOLK.....	59
6.0. DRØFTING AV FUNNENE.....	60
6.1. HÅNDTERING I FORHOLD TIL RETTIGHETER	60
6.1.1. Migranter eller barn?	60
6.1.2. Beskyttelse av barnet.....	62
6.1.3. Tolk.....	63
6.1.4. Asylmottak.....	64
6.2. INNVILGELSE AV OPPHOLD?.....	65
6.2.1. Søknad om asyl.....	65
6.2.2. Refleksjon.....	67
6.2.3. Retur/opphold.....	69
6.3. OPPLEVELSE AV EGEN SITUASJON.....	71
6.3.1. Frykt.....	73
6.3.2. Skam	74
6.3.3. Lojalitet og ambivalens.....	74
6.3.4. Tillit og mistillit.....	76
7.0. OPPSUMMERENDE REFLEKSJONER.....	78
7.1. STUDIEN	78
7.1.1. Forsknings spørsmål 1 og 2.....	79
7.1.2. Sammenheng mellom forsknings spørsmålene	80
7.2. FORSLAG TIL FORBEDRINGER.....	81
7.3. AVSLUTNING.....	83
8.0. LITTERATUR	85
VEDLEGG 1: FORESPØRSEL OM DELTAKELSE I INTERVJU	94
VEDLEGG 2: INTERVJUGUIDE.....	96

1.0. Innledning

Tema for dette masterprosjektet er mindreårige asylsøkere. Det er særlig fokus på enslige mindreårige og menneskehandel; hvordan opplever de mindreårige asylsøkerne å bli håndtert og hvordan blir de som er utsatt for menneskehandel håndtert av hjelpe- og mottaksapparatet i Norge?

Menneskehandel er i følge Forente Nasjoners kontor for narkotika og kriminalitet (heretter UNODC) en av de tre mest lukrative ulovlige virksomheter i verden (UNODC 2012). Den antas å komme etter våpenindustrien, men foran narkotikahandelen. Menneskehandel med barn er et undergrunnsfenomen som gjør det vanskelig for sosialarbeidere og politi å avdekke situasjoner (UNICEF 2007). Jeg jobber til vanlig med enslige mindreårige flyktninger som har fått tildelt kommune plass. De kommer med opplevelser fra hjemland og flukt, som er vanskelige å gripe. Likevel fremtrer de ofte som reflekterte og resiliente ungdommer. En ungdom sier: *"...føler ikke det er nok lys på [...] å være i den alderen der en egentlig bør være rundt alt en kjenner, der en kjenner folk rundt seg"*. De står ovenfor en usikkerhet om fremtiden og må samtidig forholde seg til et nytt språk, opparbeide ny kunnskap og forståelse om samfunn, kultur og religion. Dette trenger nødvendigvis ikke å harmonere med lært og erfart forståelse av omgivelsene. Noen faller utenfor og blir rekruttert inn i kriminalitet og noen forsvinner helt. Det kommer også ungdommer til landet med utgangspunkt i at deres tjenester og kropp er salgsvare i Norge.

Det inngår i arbeidet mot menneskehandel å beskytte ofrene og fremme deres rettigheter med menneskerettighetene som fundament (FN 2000b). De enslige mindreårige og andre mindreårige som kommer til Norge har sine opplevelser og erfaringer som vil farge hvordan de opplever hjelp og hva de ønsker for sin situasjon. Kunnskap om dette kan være til hjelp for å forstå bedre hvordan en kan bistå og hjelpe enslige mindreårige og andre mindreårige som er utsatt for menneskehandel eller som blir utsatt for dette når de kommer til Norge.

1.1. Forskningsspørsmål og formål

For å belyse dette temaet, har jeg formulert to forskningsspørsmål:

1. Hvordan opplever mindreårige asylsøkere å bli håndtert i Norge, med hovedfokus på enslige mindreårige?

2. Hvordan blir enslige mindreårige asylsøkere som har blitt utsatt for menneskehandel håndtert i Norge?

Forskningsspørsmål 1 vektlegger enslige mindreårige asylsøkeres egne opplevelser av å bli møtt og håndtert av hjelpe- og mottaksapparatet i Norge. De bygger på deres oppfatning og er individuelle opplevelser. Forskningsspørsmål 2 bygger på nøkkelpersoners erfaringer om hvordan enslige mindreårige asylsøkere som er utsatt for menneskehandel blir håndtert av hjelpe- og mottaksapparatet i Norge.

Gjennom prosjektet får enslige mindreårige og andre mindreårige mulighet til å bli hørt. Ved å sette fokus på deres egne opplevelser og erfaringer kan det være med på å utvikle bedre holdninger, refleksjoner og forståelse rundt deres hverdag og dermed også føre til å gi enslige mindreårige utsatt for menneskehandel mer målretta hjelp, omsorg og beskyttelse.

Nøkkelpersonenes erfaringer av ungdommenes opplevelser vil gi dypere innsikt i fenomenet og søker å gi ny kunnskap som er nyttig for omsorgsfeltet.

Studien er forholdsvis liten da den baseres på intervju av 3 ungdommer som kom til landet som enslig mindreårige, en mindreårig som kom sammen med omsorgsperson og 6 nøkkelpersoner som arbeider med mindreårige utsatt for menneskehandel. Det suppleres med litteratur som er aktuell for feltet, samt Margareth Olins dokumentar (2012) ”De andre” og TV2 dokumentar ”Jenta som forsvant”. Olins dokumentar omhandler enslige mindreårige asylsøkere og TV2s dokumentar omhandler en mindreårig jente som var utsatt for menneskehandel i Norge. Det har blitt gjort lite forskning på feltet mindreårige barn i Norge og spesielt håndtering av barn utsatt for menneskehandel. Eide (2012) påpeker at det er behov for mer forskning rundt mindreårige, noe som har blitt bekreftet av andre personer som jeg har hatt kontakt med i løpet av prosjektet og som jobber med mindreårige barn og menneskehandel. Tove Eriksen fra Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel (heretter KOM) påpeker på konferanse om menneskehandel i Bergen, høsten 2012, at vi kanskje har en tendens til å sette tvangsarbeid blant mindreårige i kategorier som kriminalitet og sosial dumping. Landsorganisasjonen (heretter LO) definerer sosial dumping som når utenlandske arbeidstakere som utfører arbeid i Norge får vesentlig dårlige lønns- og arbeidsvilkår enn norske arbeidstakere som utfører de samme jobbene (LO 2009).

1.2. Definisjoner

Studien definerer alle under 18 år som barn i følge FNs barnekonvensjon artikkel 1. En mindreårig har følge av omsorgsperson. En enslig mindreårig asylsøker er en person som søker beskyttelse mot forfølgelse, og som oppgir å være under 18 år og uten foreldre eller andre med foreldreansvar (UDI n.d.). Barne- ungdoms- og familietaten, heretter Bufetat, som jobber med statlig barnevern har ansvaret for de som er under 15. Utlendingsdirektoratet, heretter kalt UDI, har ansvaret for dem mellom 15 til 18 år. Det er aldersgruppen 15 til 18 år jeg har sentrert oppgaven rundt. I denne oppgaven omhandler terminologien mindreårige og enslige mindreårige de som søker asyl, har fått oppholdstillatelse, fått avslag, de som mangler legitimasjonspapirer, og er såkalt papirløse; unge lovbrytere som ikke er asylsøkere, EU/EØS-borgere, arbeidsmigranter, reisende involvert i tiggings, gatesalg og prostitusjon og barn med uklar omsorgssituasjon eller uten omsorgspersoner. En mindreårig asylsøker er et barn i følge med en eller flere omsorgspersoner. Dette kan være foreldre, slekt, verge eller annen person som har omsorgen for barnet. Selv om de mindreårige utsatt for menneskehandel har omsorgspersoner, kan en i praksis innlemme dem under gruppen enslige mindreårige. Deres omsorgspersoner er ikke skikket til å ivareta barna og deres rettigheter på en måte som fremmer utvikling. Det henvises til enslige mindreårige ved å bruke forkortelsen ”EM”. Betegnelsen ”barn” når det omhandler rettigheter, og ”ungdommer” for å referere til informanter. Når det gjelder utnyttelse, vil jeg bruke EM eller barn og eventuelt legge til ”utsatt for menneskehandel” der det ikke er klart i teksten. For å vise til både informantene og EM, brukes ”de mindreårige” eller ”mindreårige”. Menneskehandel blir i Palermoprotokollen (FN 2000b) definert som rekruttering, transportering, overføring, husvære eller mottak av personer som blir truet eller tvunget eller annen form for overtalelse, bortført, svindlet, bedratt ved misbruk av makt, posisjon eller sårbarhet eller ved å gi eller motta betaling eller goder for å oppnå samtykke for en person til å ha kontroll over en annen person, til formålet utnyttning. Utnyttning skal innebære utnyttelse i form av prostitusjon eller annen seksuell utnyttelse, tvangsarbeid eller annen serviceytelse, slaveri eller andre slaverilignende former, trelldom eller fjerning av organ. Det stilles ikke krav til bruk av tvang i saker som omhandler barn i følge Palermoprotokollen (FN 2000b). Ved menneskehandel betegnes den som har vært utsatt for menneskehandel som offer, i følge Palermoprotokollen. Offeret skal beskyttes og dets rettigheter skal fremmes. De skal ikke straffefølges (FN 2000b). Oppgaven bygger på Palermoprotokollen sin definisjon av menneskehandel, noe som er en forholdsvis bred definisjon av fenomenet og gir mulighet for å romme elementer av menneskehandel i noe som

i utgangspunktet var en ”vanlig” migrasjonsreise. I denne studien defineres menneskehandel som omhandler barn til ”*barn som har blitt utnyttet til prostitusjon eller annet tvangsarbeid*”.

1.3. Avgrensing

Prosjektet er avgrenset til å gjelde ungdommer som kom til Norge som mindreårige. Den fokuserer mest på EM som kom i alderen 15 til 18 år. Årsak eller motivasjon som foreligger for migrasjonen er ikke fokusert på i studien. Studien fokuserer på deres opplevelse av møtet med et hjelpe- og mottaksapparat som beskytter og gir omsorg på grunnlag av barnerettigheter. Det fokuseres ikke på deres livshistorier; hva som har skjedd, hvordan, hvor og når. Nøkkelpersonene gir særskilt data om hvordan enslige mindreårige som er utsatt for menneskehandel blir håndtert når de kommer til Norge. Utgangspunktet er barn som er utsatt for prostitusjon eller annet tvangsarbeid. Selve utnyttingssituasjonen innlemmes ikke. Barn som er utsatt for organdonasjon eller brukes som soldater i krig eller terrorhandlinger er ikke representert i oppgaven, da dette foreløpig ikke har forekommet eller blitt oppdaget i Norge. Det avgrenses slik for å få kunnskap om hva de opplever fungerer og ikke fungerer når de kommer inn i en norsk omsorgssituasjon, og slik få en pekepinn på hva som kan oppleves som god omsorg og hjelp. Fokuset ble også valgt strategisk, da det vil være en mer skånsom vinkling for ungdommen å gå inn i tidligere opplevelser og erfaringer som kan være vonde.

1.4. Oppgavens struktur og innhold

De resterende kapitler er bygget opp på følgende måte:

Kapittel 2 omhandler prosjektets metode. Her beskriver jeg hvordan oppgaven har blitt til fra begynnelse til slutt, samt mine valg og refleksjoner underveis i denne prosessen. Dette er et forholdsvis langt kapittel da det inneholder refleksjoner om barn i forskningen ved de ulike trinnene som er gjort for å gjennomføre studien. Jeg gjør rede for valg av forskningsmetode og ulike aspekter ved utvalg og utvalgsmetoder, samt plassering og gjennomføring av datainnsamlingen. Videre beskriver jeg tolkningsprosessen og analyse, forskningsetiske refleksjonene som har dukket opp underveis i feltarbeidet, fortolkningen og transkriberingen av data. Til slutt drøfter jeg undersøkelsens reliabilitet, validitet og objektivitet.

Kapittel 3 gir leser en bakgrunnsforståelse av hvem de enslige mindreårige er, årsaker til migrasjon og hva menneskehandel er. Denne delen tar også for seg noen faktorer som påvirker barnets verdensbilde som igjen danner et grunnlag for å hvordan de opplever å bli håndtert og hva som er god hjelp for dem. Tilslutt inneholder den en gjennomgang av min forforståelse av feltet.

Kapittel 4 består av det jeg anser som aktuell og relevant veiledende og juridisk rammeverk knyttet opp til prosjektets tema og problemstilling. Dette ble valgt da det finnes lite teori knyttet opp mot mindreårige og menneskehandel. Rammeverket er knyttet til barn og rettigheter, og barn og menneskehandel. Denne delen presenteres i tre deler; internasjonalt, europeisk og nasjonalt rammeverk. Europeisk rammeverk inneholder ”Separated Children in Europe’s Programme”, heretter SCEP, sitt veiledningshefte. Dette tar sikte på frivillige organisasjoner, men er interessant å innlemme i studien ettersom den bygger på internasjonale rammeverk og omhandler å gi EM best mulig hjelp.

Kapittel 5 inneholder en presentasjon av undersøkelsens funn som er systematisert i følgende kategorier: bakgrunn og reise, førstegangskontakt i Norge, opplevelse av egen situasjon, asyl eller refleksjon, retur og opphold, saksgang, bosted og skole. Dette gjengir de mest relevante informasjonen fra datainnsamlingen, sett i lys av forskerspørsmål.

Kapittel 6 består av tolkning og drøfting av funnene som er presentert, sett i lys av de internasjonale, europeiske og nasjonale rammeverk som tilhører mindreårige og EM utsatt for menneskehandel. Funnene vil også sees i lys av konteksten som ble presentert. En utfordring er å møte de mindreårige som barn og ikke som migranter. Dette drøftes opp mot diskriminering ved at de ikke blir hørt og møtt slik de har rett på. Videre drøftes beskyttelse av barnet og gruppen mellom 15 og 18 år som får en dårligere beskyttelse og omsorg enn norske barn i samme alderen ville fått. Deretter drøftes saken deres; søknad om asyl, refleksjon og innvilgelse eller avslag på opphold. Deretter drøftes barnas egen opplevelse av sin situasjon; frykt, skam, skiftende lojalitet, ambivalens og gjensidig mistillit.

Kapittel 7 er en oppsummering av mine refleksjoner rundt de presenterte teoriene, funnene og drøftingen. Jeg svarer på hvordan studien svarer på forskningsspørsmålene, hvordan en kan dra nytte av ungdommenes erfaringer og opplevelser, forbedringsmuligheter. Kapitlet avsluttes med en oppsummerende konklusjon.

2.0. Metode

Ordet metode kommer fra greske "methos" som betyr å følge en bestemt vei mot et mål. I forskningsarbeid blir begrepet brukt om den vitenskapelige framgangsmåten og den planmessige gjennomføringen av en studie, og omfatter derfor både innsamling av data, sammenfating og forenkling, analyser og tolkning av data (Johannesen, Tufte og Christoffersen 2010). Feltforskning dreier seg om et mangfold av meninger og oppfatninger, som stadig er under endring (ibid.). Dette gjør studiefeltet komplekst ettersom både deltaker og jeg er kommuniserende og tolkende mennesker og begge er del av den sosiale virkelighet. Feltforskning kan skje gjennom personlige intervju, empirisk forskning (ibid.). I empirisk forskning setter en søkelyset på aktuelle problemstillinger, noe som stiller krav til metoder som igjen setter en i stand til å oppdage, kartlegge, beskrive, analysere og eventuelt dokumentere og forklare disse (Befring 2007). Det er et område der mange ulike metoder og kombinasjoner av metoder kan være formålstjenlige.

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for den metodiske tilnærmingen som ligger til grunn for feltarbeidet. Jeg vil først gi et innblikk i det vitenskapsteoretiske grunnlaget, deretter redegjøres fremgangsmåten, bakgrunn for valg og utfordringer knyttet til feltarbeidet.

2.1. Vitenskapsteori

Forskningen sitt hovedmål er å være kunnskapsutviklende (Befring 2007). Den kan oppdage hva som motiverer menneskers handlinger, samtidig som forsker befinner seg i den sosiale verden sammen med menneskene det forskes på. Dette gjør at en kan bidra med refleksjoner rundt hvordan deltakelsen påvirker resultatet (Hammersley og Atkinson 1998). Kunnskap som ikke er knyttet til empirisk forskning eller andre metoder, kan forbli spekulasjoner. Dersom empiriske funn ikke har grunnlag i teoretiske referanserammer, kan de forbli isolerte beskrivelser av enkeltfenomener Dette gir nødvendigvis ikke videre innsikt og gir dem dermed begrenset verdi (Johannesen, Tufte og Christoffersen, 2010). Teoriutvikling kan foregå ved både induktive og deduktive tilnærminger. Ved en induktiv tilnærming kan teoriutvikling handle om å ta utgangspunkt i empiriske data som er innhentet uten et eksplisitt grunnlag. Disse blir deretter analysert og det er analysen som kan belyse tendenser som vi kan uttrykke på en generell måte (Befring 2007). Deduktiv tilnærming handler om å bruke en eksisterende teori som utgangspunkt, deretter prøve den ut gjennom innsamling og analyse av

relevante data. I dette prosjektet brukes det en induktiv tilnærming. Befring (2007) kaller dette også for pilotundersøkinger. Det vil si at feltforskningen går ut på å gjøre en rekognosering på et lite kartlagt område. I dette prosjektet omhandler rekognoseringen barn i fremmed land. Endringer i samfunnet gir grunnlag for nye problem (Befring 2007), noe som er mitt utgangspunkt for prosjektet.

2.1.1. Hermeneutisk metode

I dette prosjektet er det valgt en hermeneutisk metode for analysering av pilotundersøkelsene. Hermeneutikk betyr ”læren om tolking” og har sitt utspring i humanistiske fag (Befring 2007). Den danner et vitenskapsteoretisk fundament for kvalitativ forskning ved å legge vekt på forståelse og tolkning. Hermeneutikken tvilte på at feltforskeren hadde evne til å fange opp motivene bak menneskers handlinger (Hammersley og Atkinson, 1998). Hermeneutikken regnes som positivismens motstykke ved at den i motsetning til positivismen som er opptatt av absolutte konklusjoner (Hammersley og Atkinson 1998), søker etter indre mening og helhetlig forståelse (Dalen 2004). Det sentrale er å fortolke ved å fokusere på en dypere sammenheng enn det en umiddelbart oppfatter gjennom en fortolkningsprosess (Befring 2007). Den hermeneutiske sirkel vil styrke fortolkningen av datamaterialet og se på vekselvirkningen mellom helhet og del, mellom forsker og det som skal tolkes, og forskerens forforståelse. Dette vil gi en bedre og dypere forståelse for informantenes opplevelser. Det vil også sikre kvaliteten på arbeidet. All informasjon og alle inntrykk ”siles” gjennom forskeren, noe som gjør at jeg må vise refleksivitet over hvem jeg er og hvilke erfaringer jeg har (Johannesen, Tuft og Christoffersen 2010).

2.2. Forskningsdesign og metode

Forskningsdesign er hovedmønsteret av de fremgangsmåter som forskningsarbeidet omfatter (Befring 2007). I dette kapittelet beskriver, begrunner og reflekterer jeg rundt hvilke metodiske valg som er tatt for å best mulig å belyse problemstillingen.

2.2.1. Kvalitativ metode

I samfunnsvitenskapelig forskning skiller det mellom kvalitative og kvantitative metoder (Hammersley og Atkinson 1998). Forenklet kan en si at kvantitativ metode legger vekt på

opptelling og utbredelser av et fenomen, og tallfester gjerne målingene. Kvalitative metoder går i dybden og utforsker et fenomen med et relativt lite utvalg. De fanger inn det som er uventet og særpreget ved en situasjon (Befring 2007). Et av de overordnede målene for kvalitativ forskning er å utvikle forståelsen av fenomener knyttet til personer og situasjoner i deres sosiale virkelighet (Dalen 2004). I denne oppgaven var det mest hensiktsmessig å benytte seg av en kvalitativ tilnæringsmetode. For å belyse forskningsspørsmålene syntes det riktig å innhente informasjon i form av beretninger som setter lys på mening og opplevelse. En kvalitativ metode ga meg mulighet til å gjøre lengre intervju med inngående og beskrivende data om temaet, samt mulighet til å fange opp uventede data i forskningen.

2.2.2. Semistrukerert intervju som metode

I dette masterprosjektet har bruker jeg det semistrukererte intervjuet som metode. Det betyr at det legges opp til en mellomvariant av åpent og strukturerert intervju. Et åpent intervju er fleksibelt og tilrettelegger for å snakke mest mulig fritt rundt valgt emne (Hammersley og Atkinson 1998). I det strukturererte intervju er det på forhånd fastlagt tema og spørsmål og har svaralternativ som forskeren krysser av for (Johannesen, Tufte og Christoffersen 2010). I det semistrukererte intervjuet brukes det en overordnet intervjuguide som utgangspunkt for hele intervjuet, men gir rom for å se an situasjonen og variere spørsmål, tema og rekkefølge i intervjuguiden. Dette gjorde at de ulike intervjuene med ungdommene og med nøkkelpersonene utartet seg forskjellig ettersom samtalen ble ledet.

2.2.3 Litteratur

Litteratur om feltet jeg studerer har vært en annen viktig informasjonskilde for å belyse forskerspørsmålene. Jeg har lest meg opp på tidligere forskning om temaet menneskehandel i Norge og som fenomen, enslige mindreåriges rettigheter, flukt, samtaler med barn og forskning med barn. Alt dette har bidratt til en utvidet forståelse for temaet og hjulpet meg til å sette informasjonen jeg har fått gjennom intervjuene inn i en større helhet. Jeg opplever også at det har hjulpet meg til å forstå og tolke informasjonen på en mer helhetlig måte.

2.3. Utvalg

Valg av informanter innen kvalitativ intervjuforskning blir belyst som svært viktig i mye av metodelitteraturen (Dalen 2004, Befring 2007, Johannesen, Tufte og Christoffersen 2010). Det må vurderes hvem som skal intervjues, hvor mange og hvilke kriterier disse skal velges ut fra. Da dette er et studentprosjekt, hadde jeg en gitt tid på å gjennomføre feltarbeid. Det ble gjennomført 10 intervjuer, hvor 4 av disse var med EM, mellom 15 og 18 år, og 6 var med nøkkelpersoner som jobber med EM utsatt for menneskehandel. I utgangspunktet ønsket jeg å intervju EM som var utsatt for menneskehandel, men på grunn av problemer med tilgang, ble ikke dette mulig. Nedre aldersgrense for rekruttering var 15 år. Dette gir kortere vei fra meg til ungdommene, da de ikke trenger samtykke fra hjelpeverge (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora , heretter NESH, 2006). Prosjektet ble i september 2012 godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste, heretter NSD.

Jeg brukte en bekjent fagperson til å få innsikt over hvor jeg kunne begynne og hvem jeg kunne snakke med for å komme i kontakt med ungdommene. Prosessen var preget av forhandlinger om tilgang, hvilke data jeg var ute etter og analysen av dem. Jeg valgte en formålstjenlig utvalgsmetode der ”sunt skjønn” avgjør hvem som på en rimelig måte kan representere EM utsatt for menneskehandel (Befring 2007). Med dette tolker jeg det slik at de selv viser refleksjon og evne til å formidle om sin egen situasjon. Hva de har ikke har eller har blitt utsatt for er ikke avgjørende. Det var opp til portvaktene, som fungerte som voktere for tilgang til ungdommene, å avgjøre om de ønsket å spørre ungdommene om å delta. Jeg brukte også etterhvert snøballutvalgsmetode eller lenkeutvalgsmetode (Befring 2007), der ungdommer, portvakter og nøkkelpersoner jeg var i kontakt med kunne rekruttere ut fra sine kjente og bekjente. I denne prosessen var det meget viktig å formidle hva prosjektet handler om og hvem jeg er interessert å snakke med. Da dette ble kommunisert på tvers av morsmål, noen ganger via tolk, ble det noen misforståelser omkring begrepet enslige mindreårige og menneskehandel.

2.3.1. Arbeid med portvakter

Det er spesielt vanskelig å få tilgang til forskning om EM (Eide 2000, Huemer et al. 2009, Bean 2006, referert i Eide 2012). Jeg opplevde mye skepsis og utfordringer på let etter ungdommer som intervjuobjekt. Velferdsinstitusjoner og hjelpearbeidere fortalte meg at de

ikke ønsket å utsette barna for å delta i forskning. Litteraturen bekrefter dette og tilføyer at det også kan skje at de ønsker å beskytte barna mot forskeren (Eide 2012). Da jeg etter hvert begynte å presentere meg som en sosionom som holdt på med en masteroppgave, virket det som at portvaktene så meg mer som en kollega og viste mer interesse for oppgaven, dermed også villighet til å høre med ungdommer om de ønsket å delta i prosjektet. Noen ungdommer anerkjente ikke at de var utsatt for noe kriminelt og var heller ikke villige til å samarbeide med hjelpeapparatet. Disse valgte portvaktene å ikke spørre. Av dem som var utsatt for menneskehandel og ble spurt, var det ingen som ønsket å delta. Dette trodde portvaktene rundt dem var fordi de var redde for asylsaken sin og at samtale med meg kunne påvirke oppholdstillatelsen deres negativt. Noen befant seg også i en periode med omveltning og overganger og ønsket derfor ikke å delta (Ball 1980, referert i Hammersley og Atkinson 1998). Andre årsaker til at ungdommene ikke ønsket å delta kan være mangelen på tillit til meg, at det er vanskelig å forstå hva forskningen kan og skal brukes til (Eide 2012) og at det kan være skam knyttet til spesielt menns situasjon (Surtees 2007).

2.3.2. Det endelige utvalget

Det endelige utvalget bestod av 4 ungdommer og 6 nøkkelpersoner. Ingen av ungdommene er utsatt for menneskehandel. 3 av ungdommene kom til Norge som EM i alderen 15-18 år, og 1 av dem var 9 år ved ankomst og kom sammen med et familiemedlem. Ved gjennomførelsen av intervjuet strakte alderen seg fra 16 år til og med 20 år. Alle hadde ulik bakgrunn, opplevelser av reisen og fortalte om frykt og forventninger i møte med Norge og tiden deres her så langt. Ungdommene representerer begge kjønn og kommer fra Vest-Asia og Nord-Afrika. På grunn av språkbarrierer var ikke alle ungdommene fullstendig klar over hva prosjektet gjaldt, og ble på nytt informert om dette når vi møttes. På forhånd hadde de mottatt skriftlig informasjon som de også hadde skrevet under på. Jeg erfarte at jeg skulle ha laget en kort og enkel beskrivelse av begrepet menneskehandel som portvakter kunne tatt utgangspunkt i når de rekrutterte ungdommer. Det vektlegges i teori at oppgaven bør baseres på mer enn barnas egen stemme (Fraser et al. 2005). Nøkkelpersonene jeg intervjuet, arbeider på ulike instanser rundt om i Norge. All info om EM utsatt for menneskehandel kommer fra nøkkelpersonene, som bestod av 1 politibetjent, 2 fra barnevern, 2 fra omsorgssenter og 1 bistandsadvokat. Noen av dem fungerte også som portvakter. Nøkkelpersonene bistår ungdommene i ulike faser av hjelpe- og mottaksfasen og deres bakgrunn og erfaring på fagfeltet menneskehandel varierer. Det kan gi en mer helhetlig belysning av problemstillingen

da de har kontakt med ungdommene i ulike faser. Nøkkelpersonene blir holdt anonyme slik som ungdommene blir holdt anonyme. Dette fordi informasjonen de gir omhandler forholdsvis få saker og kan være gjenkjennelig eller personidentifiserende om geografisk område, instans og navn oppgis.

2.4. Forberedelse til- og gjennomføring av intervjuene

I forberedelsen til feltarbeidet og intervjuene utarbeidet jeg en intervjuguide. Denne inneholdt en liste over temaer og generelle spørsmål som ble gjennomgått i intervjuet. Dette sikrer at intervjuene har samme utgangspunkt for å belyse problemstillingen (Johannesen, Tufte og Christoffersen 2010). Samme intervjuguiden ble brukt til begge informantgruppene, temaene var de samme, men spørsmålene var noe ulike. For ungdommene la jeg vekt på å starte med spørsmål som ga rom for å fortelle gode minner fra oppvekst. Dette for å trygge ungdommene på intervjusituasjonen. Deretter fulgte spørsmål om opplevelser og erfaringer de hadde gjort seg i Norge og utenfor Norge. Erfaringer utenfor Norge ble tatt med for å bedre forstå helheten av situasjonen deres. Det var viktig å prøve å forstå om det var ok å spørre om dette. Jeg ønsket at ungdommene etter intervjuet, skulle sitte igjen med opplevelsen av at deres erfaringer og tanker ble tatt på alvor. Spørsmålene til nøkkelpersonene ble muntlig omformulert og generalisert for å passe den enkeltes ansvarsområde. Det gjorde det også lettere for nøkkelpersonene å svare på spørsmålene og samtidig overholde taushetsplikten. Dette var viktig for å få godkjennelsen fra NSD om å bruke nøkkelpersoner som informanter.

2.4.1. Gjennomføring av intervjuene

Intervjuene med ungdommene ble gjennomført i lokaler som de kjente til. Intervjuene med nøkkelpersonene ble gjennomført på deres arbeidssteder og et ble gjort over telefon. Intervjuene tok mellom en og halvannen time, foruten et på femti minutt og et på to og en halv time. Jeg tilbød ungdommen i intervjuet som tok to og en halv time å avslutte, eventuelt å ta en pause, men informanten ønsket å fortsette. Informasjonen som ble delt var spesielt interessant i forhold til egne opplevelser om håndteringen og saken sin. Intervjuene ble gjennomført i løpet av en periode på tre måneder. Noen ønsket ikke å gå i dybden på enkelte av spørsmålene, et valg jeg anerkjente ved å uttrykke verbalt at det er helt ok. Generelt opplevde jeg ungdommene som åpne, engasjerte og interesserte i å fortelle om sine opplevelser. De virket også målbevisste og reflekterte. Dette bekreftet at det var et godt valg å

innlemme ungdommene selv i forskningen. To av dem sa at de savnet at det ble satt fokus på deres erfaringer og at de selv fikk fortelle. Nøkkelpersonene opplevdes også åpne, engasjerte og interesserte i å fortelle fra sine erfaringer og kunnskap om fagfeltet.

Dalen (2004) påpeker at det viktigste i intervjusituasjonen er at intervjuer har evnen til å lytte og til å kunne vise en genuin interesse for det informanten forteller. Min bakgrunn som sosionom har gitt meg trening i å møte mennesker i sårbare situasjoner, samt samtaleteknikker og redskaper for å skape en trygg og respektfull dialog. Det var også viktig å reflektere på forhånd hvordan jeg vil takle eventuell kjennskap til informasjon som ungdom ikke hadde delt før om utnyttning eller ulovligheter i forhold til norsk lov. Eide (2012) påpeker at det er en fordel om at forsker er forberedt og har kjennskap til hvordan hjelp kan skaffes. Det har vært avgjørende for forskningen å etablere tillit mellom ungdommene og meg som forsker, samt også mellom portvaktene og meg (Eide 2012). Det har blitt gjort gjennom å henvise til portvakter de er trygge på (Øvreeide 2005) og samtidig påpeke at de ikke får kjennskap til det ungdommen forteller. I intervjuene med nøkkelpersoner har jeg vært friere i å gi korte tilbakemeldinger som harmonerer med egne følelser.

2.4.2. Lydopptak og feltnotater

Intervjuene ble tatt opp på lydopptaker, foruten to hvor det oppstod tekniske problemer. Bruk av lydopptak gjorde at jeg fullt og helt kunne konsentrere meg om det informantene sa, stille oppfølgingsspørsmål, ha overblikk over intervjuguiden og ta notater av observasjoner av informantens kroppsspråk og frihet til å notere egne tanker rundt situasjonen. Lydopptakeren får med seg nøyaktig hva som sies, tonefall, småord, latter og lignende. Dette gjorde at jeg kunne gjengi intervjuene mer nøyaktig i transkriberingen av datamaterialet og få bedre oversikt over helheten i deres opplevelser. Alle informantene samtykket til at intervjuet ble tatt opp på bånd. Jeg opplyste at opptakene slettes så snart sensur er falt. Frem til da vil de lagres et sted som er utilgjengelig for andre enn meg. Intervjuene som ikke ble tatt opp på bånd, gjorde forskerrollen mer krevende ved at jeg måtte ta notater underveis i intervjuet og samtidig opprettholde flyten i intervjuet. Det ble også mer utfordrende å transkribere datamaterialet, da mye var avhengig av egen hukommelse kombinert med notatene som ble tatt.

2.4.3. utfordringer knyttet til bruk av tolk

I to av intervjuene ble det benyttet tolk. Dette på grunn av manglende norsk kunnskaper hos to av ungdommene. Jeg valgte å bruke telefontolk, da dette er billigere enn fremmøtetolk. Det ble brukt to ulike tolker. Det ble dessverre ikke mulig å bruke tolken som ungdommene selv foreslo, noe Eide (2012) påpeker at kan gjøre ungdommen tryggere på situasjonen. Den ene av ungdommene tok selv initiativ til å ringe ønsket tolk før intervjuet ble startet, noe som bekreftet en mistillit til tolkesituasjonen. Begge tolkene hadde noe problem med å forstå min dialekt. Jeg måtte da snakke klart og tydelig. Det viste seg også at den ene tolken ikke snakket morsmålet til ungdommen, på tross av at språk ble oppgitt ved bestilling. Tolken snakket et nærliggende språk. Ifølge ungdommen forstod tolken ikke så godt ungdommen, men ungdommen forstod tolken. Dette gjorde det enda vanskeligere for meg å få tak i ordenes betydning og makt som finnes i informantens data og min tolkning av dataene (Temple 2002). Dette gjør at tolken får en rolle hvor vedkommende aktivt er med på å produsere data heller enn å være en nøytral sender av meldinger på tvers av språk. Jeg fortalte tolkene at det var viktig at de oversatte setning for setning og sa bare det jeg eller ungdom hadde sagt. Første tolken tok etter hvert stor plass da hun la til egne erfaringer og kommentarer om noe ungdommen fortalte. Situasjonen gjorde at noen av dataene jeg fikk kommer fra tolken. Jeg ser i ettertid at det ville vært bra å stoppet intervjuet så fort dette skjedde, og klargjort igjen for tolken hva hennes rolle er. Jeg valgte i stedet å konsekvent henvende meg til ungdommen og overse hennes kommentar. Hennes fremtredende atferd avtok raskt, men jeg begynte etterhvert å tvile på hennes tolkning. Ungdommen fremstod som rolig og sindig, mens tolken brukte ord som ”jævlig liv” og ”jævlig vanskelig” i sin tolkning. Begge tolkene henviste til han/hun når de tolket. Jeg mener det hadde vært riktig å tolke med ”jeg” og dermed bidra til å gjøre sin rolle mer usynlig. Jeg ga tolketjenesten en tilbakemelding om første tolken, noe de takket for, og beklaget til ungdommen.

Intervjuene som ble gjennomført med tolk, oppfattet jeg som mindre avslappet og fløt dårligere. Den ene ungdommen kommenterte at det lignet asylintervjuet. Dette prøvde jeg å unngå på grunn av frykten som ofte er knyttet til dette intervjuet (omtales senere). Etersom ungdommene ikke alltid har tillit til tolker (Eide 2012) og det faktum at tolken de ønsket ikke kunne ta oppdraget, valgte jeg å ikke bruke ungdommenes navn under intervjuet. Jeg ønsket ikke å avsløre identiteten til EM i tolkens nærvær. De hadde mulighet selv til å presentere seg med navn til tolken i starten av samtalen, men ingen av dem gjorde det. Det opplevde jeg bekræftende på mitt valg.

2.5. Den hermeneutiske sirkel

For å få tak i helhetsforståelsen, må budskapet settes inn i en dypere sammenheng eller kontekst. Det gjøres ved å strukturere intervjuene fra muntlig til skriftlig form.

Transkripsjoner kan ikke sies å være kopier av en realitet, men kunstige konstruksjoner av kommunikasjon fra muntlig til skriftlig form (Kvale og Brinkmann 2009). Jeg valgte å transkribere så ordrett som mulig, samt inkludere observasjoner av kroppsspråk, da jeg så det viktig for den senere analysen av datamaterialet. Dette ble naturligvis begrenset av min evne til å oppfatte og registrere dette underveis i intervjuet. Intervjuene det ikke ble benyttet lydopptaker ved, har jeg kun et slags sammendrag fra. De utgjør også datamateriale som kan ha mistet viktige deler av info eller som inneholder data fra tolk. På den andre siden ga bruken av tolk meg mer tid til å ta notater. Jeg har valgt å ta bort pauser og feil setningsbygninger for å skape en bedre flyt i det skriftlige arbeidet og da gjøre det enklere å benytte meg av dem i analysen. Transkriberingen gjør det også lettere å få oversikt og å identifisere spesielle mønstre (Johannesen, Tufte og Christoffersen 2010).

Etter transkriberingen gikk jeg igjennom intervjuene og dannet meg et mer helhetlig bilde av datamaterialet som er samlet inn. Deretter gikk jeg tilbake til særlige, interessante fenomen. Disse ble samlet opp og kodet med ett eller flere nøkkelord til et tekstavsnitt for å lettere kunne identifisere funn. Kodingen systematiserte og gjorde funnene mer oversiktlige. Den ga meg, for hver gang jeg gikk igjennom materialet, en høyere helhetsforståelse av datamaterialet (Befring 2007). Kodene ble knyttet opp mot teori som er relevant i forhold til prosjektets problemstilling. Målet med dette har vært å få en bredere forståelse av informantenes erfaringer og opplevelser, samt å se dem i lys av konteksten. Det kan være en fare at kun de deler av datamaterialet som samsvarer med valget av teori blir vektlagt (Kvale og Brinkmann 2009). Dette har jeg prøvd å unngå ved å fokusere også på det som avviker fra teori.

Fortolkning innebærer å se på funnene i lys av relevant teori og slik forsøke å forstå og forklare funnene i et helhetlig perspektiv (Johannesen, Tufte og Christoffersen 2010).

Foucault (1980) peker på ”sannhetsregimer” i det moderne samfunnet. Forskning blir preget av dette ved at det blir uunngåelig å ikke ta hensyn til både fakta og verdier som er etablert i samfunnet hvor forskeren kommer fra og hvor forskning utøves. Dette gjør at forskningen medfører en viss politisk påvirkning enten jeg er klar over det eller ikke. Det blir da viktig at tanker og ideer ikke er forutinntatt og tvinger fortolkningen av dataene inn i en bestemt form,

men at tankene og ideene derimot kan bli brukt som et utgangspunkt til å forstå dataene. Det blir benyttet ”tykke” beskrivelser av informantenes utsagn (Hammersley og Atkinson 1998). Det vil si at jeg inkluderer beskrivelser av egne tolkninger i gjengivelsen av informantenes utsagn. Dette gjør det desto viktigere for fortolkningen og for leseren, at min forforståelse av feltet er tydeliggjort.

2.6. Ethiske vurderinger

Etikk handler om normer for vurdering av om handlinger er riktige eller gale (Johannesen, Tuft og Christoffersen 2010). De fungerer som en veileder til å ivareta deltakere i forskningen og gir grunnlag for vurderinger før valg blir tatt. Normene bidrar også til å opprettholde validitet og kvalitet på arbeidet. I dette prosjektet berører forskningen mennesker direkte, og det har vært nødvendig å foreta konstante etiske vurderinger for at forskningen ikke skal gå på bekostning av menneskenes integritet og velferd. Dette inkluderer å informere ungdommene godt om sine rettigheter og lytte til deres tilbakemeldinger og synspunkter (Fraser et al. 2005).

2.6.1. Informert og fritt samtykke

Det ble informert om forskningens formål, fremgangsmåte, at jeg er underlagt taushetsplikten, frivillig deltakelse og at data behandles konfidensielt. Ungdommene og nøkkelpersonene ble informert skriftlig og muntlig før de ga sitt samtykke til deltaking.

Jeg ser i ettertid at jeg har gjort som mange andre forskere, jeg bruker ord til å forklare fremgangsmåten med som ikke er en del av ungdommenes hverdagspråk og som dermed kan ha bidratt til å fremmedgjøre ungdommene fra prosjektets formål (Fraser et al. 2005). Curtis et al (2003) vektlegger at barna blir opplyst og minnet om valget å ikke svare på spørsmål der det ikke kjennes ok eller naturlig og muligheten til å trekke seg fra forskningen. Dette ble opplyst i forespørselen og gjentatt i selve intervjuene. Dette ble også lagt føringer for at det underveis var lov å velge å ikke svare på spørsmål som ikke kjentes ok eller naturlig. Samtykke muliggjør å gjennomføre forskning som kan ha en viss belastningsrisiko ved at det setter mindreårige i en situasjon hvor de forteller om egne opplevelser som kan ha vært vanskelige og som fortsatt kan være vanskelige (Befring 2007). Alle deltakerne har fått vite at

de kan lese oppgaven når den er ferdig. Oppgaven vil bli distribuert til portvakter eller ungdommene og nøkkelpersoner etter avtale. Det vil by på språklige utfordringer for noen av ungdommene å få lest den, derfor distribueres den i deres tilfelle til portvakter.

2.6.2. Konfidensialitet og anonymisering av data

Det har ikke blitt gjort opptak eller notater av deltakernes navn, geografisk tilhørighet eller adresse i innsamlingen av data, transkriberingen og den videre analysen av datamaterialet. Nøkkelpersonene forteller ut fra sine erfaringer og kunnskap om feltet, og vil da ikke dele personopplysninger eller true taushetsplikten.

Jeg skiller de ulike intervjuene og ungdommene fra hverandre ved egen hukommelse. Dette gjelder også nøkkelpersonene, som også blir holdt anonyme på linje med deltakerne. Lydopptak er blitt fjernet fra mobil og lagret på et sikret sted. Disse vil bli slettet når sensur for prosjektet foreligger.

2.6.3. Barn og unge i forskningen

Barn og utsatte grupper har særlige behov for og krav til vern (Johannesen, Tufte og Christoffersen 2010). Dette inkluderer også at jeg må være klar over faren ved å konstruere inndelinger og termer som kan gi grunnlag for stigmatisering. Synet på barn og unge har endret seg gjennom historien. Det har eksistert forskning på barn, men det er først i senere tid at barna blir i større grad delaktige i forskningen (Fraser et al. 2005). Det har også kommet frem i forskning at taushet omkring det barn og unge erfarer er mer skadelig enn å snakke med dem om det (Juul 2004). Eide (2012) påpeker at barn og unge har evne til å formidle dekkende og troverdig kunnskap. Han påpeker også at de har viktige og unike bidrag å komme med om sine egne liv. Noen forskere mener barn og unge skal være delaktige i hele prosessen, i fra forming av problemstilling til gjennomføringen av intervju (Fraser et al. 2005). Det vil gi dem større innflytelse på forskningen og den vil preges av barn og unges interesseområde og refleksjoner. I dette masterprosjektet har ikke ungdommene vært delaktige før selve intervjuene på grunn av svært begrenset tid. Det kunne vært hensiktsmessig å gjøre dem delaktige i hele prosessen og da trolig opplevd høyere grad av eierskap og innflytelse på forskningen. Likevel har deltakelsen deres i forskningen vært uvurderlig, jeg håper dette kan gi dem en følelse av å bli hørt og verdsatt (Eide 2012). Det var

viktig å formidle at forskningen ville være til nytte for andre EM som er utsatt for menneskehandel. Samfunnet trenger også å høre historiene fra de som opplever dem for å få innblikk i hvordan det er å være i en slik situasjon (ibid.). Flere i litteraturen trekker frem viktigheten av at barna opplever tillit til forsker som voksen person (Fraser et al. 2005, Eide 2012 og Øvreeide 2005). Uten denne tilliten vil barna ikke kjenne seg trygge til å fortelle. Samtidig var det viktig å gjøre intervjusituasjonen så ulik som mulig asylintervjuet, da det ofte (som nevnt tidligere) er frykt for konsekvenser for oppholdstillatelsen (Eide 2012). EM kan ofte kjenne på en skepsis til å stole på andre mennesker (Eide 2012). Det er desto viktigere at de opplever meg som en åpen og ekte person. Jeg valgte å plassere meg lengst vekk fra døren i rommene hvor intervjuene ble gjennomført (Øvreeide 2005). Dette for å gi barna en kortere vei til utgangen og slik minne dem om at de kan avbryte sin deltakelse i forskningen.

2.7. Kvalitetsvurdering

Enhver forskning vil bli preget av hvem forskeren er som person, hvilket miljø og kulturell kontekst vedkommende er oppvokst og bor i og hvilke verdier og normer som er sentrale i hennes liv. Det kan stilles spørsmål om de samme resultatene ville kommet til syne om undersøkelsen ble foretatt av en annen forsker. For at forskningsarbeid skal ha god kvalitet, må ulike kriterier være oppfylt.

Forskningen må være *pålitelig*. Begrepet pålitelighet kan også bety reliabilitet (Kvale og Brinkmann 2009 og Johannesen, Tufte og Christoffersen 2010). Det vil si grad av stabilitet og konsistens i målingene (Store Norske Leksikon 2005-2007). Ved kvalitative intervju kan intervjupersonen endre sine svar i et intervju med en annen forsker (Kvale og Brinkmann 2009). Det kan være at noen av ungdommene eller nøkkelpersonene har holdt tilbake informasjon eller inkludert beretninger utover egne erfaringer. Under selve intervjuene har data som er delt stadig blitt gjentatt for å vite at jeg forstår det rett og bidrar til å styrke reliabiliteten. Det er også mulig å styrke reliabiliteten ved å gi leseren en inngående beskrivelse av konteksten, og gjennom en åpen og detaljert beskrivelse av data, metoder og avgjørelser gjennom prosjektet og det endelige resultatet (Kvale og Brinkmann 2009). I dette prosjektet vil det bety å vektlegge begrunnelse for valget av å innlemme barn i forskning og på hvilken måte de har påvirket forskningen.

Forskningen må ha *intern og ekstern validitet*. Intern validitet blir også betegnet som å ha troverdighet (Johannesen, Tufte og Christoffersen 2010). I kvalitative studier kan det dreie seg om i hvilken grad forskers metode virkelig reflekterer feltet eller de variabler som er av interesse i forhold til prosjektets formål (Kvale og Brinkmann 2009). Troverdigheten kan økes ved at jeg setter seg inn i konteksten til fenomenet som ønskes å studeres, og kan da bedre skille mellom relevant og ikke relevant informasjon. Dette ble gjort gjennom kontakt med asylmottak med kompetanse innen menneskehandel og EM og med fagpersoner som jobber i feltet. Dette ga en forutsetning for å utforme intervjuguide, samt også å ha en noenlunde oversikt over eventuelle ringvirkninger av et fenomen. Troverdigheten økes også ved at ulike typer innsamlingsmetoder blir brukt. I tillegg til feltintervju, ble det brukt to sekundære datakilder og litteratur for å danne en kontekst til fenomenet. Informantene har ikke blitt tilbudt å lese igjennom transkriberingene, da jeg ikke ønsket å sende dokumenter via portvakter og eller anskaffe tolk for anledningen. Likevel har resultatene har blitt drøftet med to fagpersoner som også har vært informanter i prosjektet, noe som øker troverdigheten. Ekstern validitet innebærer overførbarhet og handler om hvorvidt det er mulig å etablere beskrivelser, begreper, fortolkninger og forklaringer som er nyttige i andre kontekster enn det som studeres (Johannesen, Tufte og Christoffersen 2010). Det kan være nyttig å få frem om summen av dataene heller mot noe felles eller ulikt, med tanke på å avdekke fenomener, oppfattelser og reaksjoner på gitt struktur eller kultur, som kan brukes til å forstå andre fenomener, oppfattelser og reaksjoner i den samme eller en annen gitt struktur eller kultur. Dette prosjektet bygger på veldig få informanter med individuelle opplevelser av møtet med Norge. Det er sannsynlig at noen av funnene i studien vil kunne gjenkjennes av andre, men på grunn av lite antall kan de ikke anses som generaliserbare.

Forskningen må være *bekreftbar*. Funnene bør være et resultat av forskningen, altså objektiv, og ikke av forskerens subjektive holdninger (Johannesen, Tufte og Christoffersen 2010). Kvale og Brinkmann (2009) påpeker en refleksiv objektivitet som innebærer at forsker reflekterer over sitt bidrag til produksjonen av kunnskap, dette vil gjøre funn mer valide. Drøfte valg og refleksjoner, være selvkritisk og kommentere fordommer og oppfatninger som kan ha vært med på å påvirke fortolkningen og tilnærmingen i prosjektet, øker også objektiviteten. Dersom fortolkninger og tilnærming til prosjektet kan understøttes av litteratur, eller av informanter som har vært delaktige, kan dette bidra til å øke objektiviteten (Johannesen, Tufte og Christoffersen 2010). Dette er også grunn til at min forforståelse av

feltet har blitt poengtert og drøftet for å vise til egen forutinntatthet, da også bakgrunn og påvirkning på selve prosjektet. Selv har jeg prøvd å utforske det som avviker fra mine egne tanker om fenomenet, samt reflektere og utforske den informasjon jeg har blitt gitt.

3.0. Kontekst

En del av grunnen til at mindreårige og menneskehandel stadig blir mer aktuelt, handler om at menneskehandel har fått et bredere fokusområde fra å gjelde jenter i prostitusjon til å omhandle også gutter og inkludere ulike typer utnyttning. Dermed har flere mindreårige blitt identifisert som ofre for menneskehandel eller mistenkt som mulige ofre for menneskehandel. Hensikten med dette kapittelet er å gi en innføring av noe av det som kan være viktig bakgrunnsinformasjon for en mer helhetlig forståelse og bedre beskrivelse av temaet.

Jeg vil først presentere hvem de mindreårige er. Deretter vil jeg si noe om årsaker til migrasjon. Menneskehandel og menneskesmugling er overlappende begreper som ofte kan gi forvirring og føre til misforståelser. Jeg vil klargjøre begrepenes betydning, med hovedvekt på menneskehandel. Deretter vil jeg si noe om ulike kulturelle og sosiale erfaringer som preger verdensbildet til de mindreårige. Dette vil ha noe å si for hvordan de opplever å bli håndtert i Norge. Tilslutt presenteres min forforståelse av temaet for studien.

3.1. Enslige mindreårige

Touzenis (2006) beskriver enslige mindreårige som stemmeløse og ansiktsløse. Hun sammenligner deres tilværelse med å huske tilbake når en var liten og våknet opp på natten og det var helt mørkt, for så å rope på mor og kjenne på den tiden det tok før hun svarte. For disse barna er det ingen mor som svarer. Øyeblikket er langvarig og uendelig. Kanskje noen svarer, de som sårer dem på de grusomste måter hver dag. Dagen de slutter med det, kommer kanskje aldri. Touzenis fremhever å kjenne empati med barna, føle på lengselen etter en trygghet som aldri kommer, på desperasjon, å være alene og bortkommen i denne verden, for at vi skal våkne opp og hjelpe barna.

Disse utgjør en spesielt sårbar gruppe da de er mindreårige, uten omsorgspersoner og på et ukjent sted. Barn kan også komme alene til Norge uten å søke asyl. Disse kan være særlig utsatt for utnyttning i form av menneskehandel (Justis- og politidepartementet 2011). I noen tilfeller er foreldre og slektninger involvert i utnyttningen av barnet. Det har oppstått mistanke om at Norge blir brukt som transitland for videre transport av barna til destinasjonsland ved slike ankomster (ibid.). EM som kommer til Norge og er under 15 år vil, etter barnevernloven (bvl.) §5A-1, bli plassert i omsorgssentre. Barn mellom 15 og 18 år blir plassert på asylmottak

med egne avdelinger eller plasser for enslige mindreårige (Integrering- og mangfoldsdirektoratet, heretter IMDi, 2012). Dersom de velger å bo privat hos bekjente, blir barnevernet varslet (Barne-, likestilling- og inkluderingsdepartementet 2011). Enkelte av dem over 15 år bor i botiltak i regi av barnevernet i stedet for på asylmottak (Justis- og politidepartementet 2008). Mindreårige i følge av omsorgsperson, blir plassert sammen i asylmottak (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 2011).

De enslige mindreårige asylsøkerne kom i 2012 fra 46 forskjellige land (UDI 2012). Barna som utsettes for menneskehandel kommer fra et bredt spekter av disse landene, både i Europa, Afrika og Asia. I 2011 var de mest representerte landene Romania, Somalia, Kongo, Afghanistan, Marokko og Tunisia (KOM 2012).

3.2. Årsaker til migrasjon

Årlig kommer det rundt tusen mindreårige til Norge på leting etter et bedre liv eller utvalgte ofre som utnyttes til å benytte seg av mulighetene og den økonomiske overfloden i samfunnet. Årsaker til migrasjon vil bli presentert som individuelle årsaker og globale årsaker.

3.2.1. Individuelle årsaker

Cecilie Øien (2010) har gjort en studie i Norge blant EM fra Afghanistan, Irak, Somalia, Eritrea, Sri Lanka, Etiopia og 41 andre land¹. Krig og væpnet konflikt i området ungdommene kommer fra er en viktig årsak til migrasjon. Bekymring fra foreldre og slektninger for at guttene skulle bli vervet til tjeneste, bli utsatt for vold eller på andre måter lide på grunn av situasjonen. Det kan også gjelde bekymring for at jenter skal utsettes for seksualisert vold, eller at de har vært utsatt for dette. Beslutningen bunner i et reelt ønske om å beskytte barnet fra slike opplevelser (ibid.). For de 120 ungarske EM som kom til Norge i 1956, var flukten impulsiv og lite planlagt (Ressler, Boothby og Steinbock 1988 i Eide 2012.) Mange anså å forlate hjemlandet sitt som et eventyr og en mulighet til å komme til Vesten. For andre kunne det være vanskelige familieforhold som var grunnen til å dra, eller kriminell bakgrunn, mens andre ikke hadde noe bestemt formål med flukten og lot seg lede av andre ungdommer (ibid.). Familiesituasjonen kan også være årsak til flukt, samt trusler eller opplevd fare i det sosiale

¹ Resterende 41 land er oppramset hos UDI 2012

nettverket (Øien 2010.). Foreldre kan være fengslet for sin politiske overbevisning, forsvunnet eller død grunnet konflikt. Ofte fører fars død til økonomisk nød for resten av familien. De kan da bli avhengige av godvilje og støtte av andre mannlige familiemedlemmer (ibid.). For flere er opplevelsen av trusler årsaken til at de reiste. For unge menn er trusler ofte knyttet til familiens ære, og for unge jenter vil truslene ofte være knyttet til muligheten for seksuell utnyttelse eller ekteskap. Det ikke er lett å få detaljert informasjon om hva truslene går ut på (ibid.). Noen migrerte til et naboland for samme hensikt, men forholdene der innfridde ikke til forventet utfall og de så ingen annen mulighet enn å bryte opp og reise videre (ibid.). Ambisjoner om høyere utdanning eller praktisk utdanning som kan gi dem bedre muligheter på arbeidsmarkedet er også en årsak til at de reiser. Noen har ikke et reelt skoletilbud hjemme da de må betale skolepenger. En kan se at en del av årsakene går igjen i en undersøkelse om mindreårige som migrerer til Sør-Afrika (Redd Barna 2007). Studien indikerer på at barna migrerer på grunn av HIV-epidemi, fattigdom og mangel på utdanningsmuligheter i hjemland. Det er også noen som migrerer på grunn av krig, etterfulgt av foreldres død og mangel på mat. Øien (2010) har funnet at for majoriteten av dem som migrerer er avgjørelsen om å dra tatt av familie eller slektninger. Blant de afghanske EM er det ofte en felles avgjørelse, hvor ungdommen blir tatt med på avgjørelsen. Dette bekrefter (Boland 2010, referert i Øien 2010, 38) ”The family and child make the decision. It would be rare for a child to be forced to go”.

3.2.2. Globale årsaker

Globalisering viser igjen i mobilisering av mennesker og varer på tvers av hele planeten (Shelley 2010). Migrerende arbeidere, fagfolk, pilgrimer, flyktninger, turister, adopterte barn og flere foretar globale reiser. Brochmann (2006) viser til at når noen migrerer dannes det en forbindelse, en migrasjonsbro, mellom hjemland og eksilland. Utveksling av nødvendig kunnskap om steder, ruter og muligheter kan påvirke til migrasjon (ibid.), selv om den ikke er en årsak alene. Lave kostnader og tilgjengelige flyruter, tog, busser og båter muliggjør transport av både mennesker og varer på tvers av nasjoner og verdensdeler (Shelley 2010). Globalisering har lagt til rette for økt omfang av menneskehandel ved marginalisering av bygdesamfunn, utarming av kvinner og barn i mange regioner og akselerering av migrasjon fra landsby inn til storby (ibid.). For noen betyr globalisering frihet og velstand, mens for andre er det et fengsel og en garanti om fattigdom i den tredje verden (Schirato and Webb 2004). Kvinner og barn er de store taperne (UNPAC 2003). Den kriminelle

mobiliseringen av mennesker, smugling av mennesker og handel med mennesker øker ved globalisering. De som blir utsatt for menneskehandel er ofte økonomiske migranter som blir forledet eller presset til tvangsarbeid av en eller annen form (Touzenis 2006). Mennesker som egentlig er på let etter et arbeid de kan leve av.

3.3. Hva er menneskehandel?

Louise Shelley (2010) omtaler menneskehandel som det moderne samfunn sin form for slaveri. Det er når et menneske oppnår kontroll over andre sårbare mennesker gjennom vold og trusler om vold (Bales 2000). De Forente Nasjoners generalsekretær, Ban Ki-moon, bruker også begrepet slaveri i sin tale ved lanseringen av FNs globale handlingsplan i kampen mot menneskehandel:

It is slavery in the modern age, [...]. Every year thousands of people, mainly women and children, are exploited by criminals who use them for forced labor or the sex trade. No country is immune. Almost all play a part, either as a source of trafficked people, transit point or destination. (FN 2010)

Menneskehandel er annerledes enn annen form for illegal business. Smuglet tobakk røkes opp og smuglet narkotika brukes opp. Mennesker derimot kan brukes om og om igjen så lenge det er liv i dem. De kan brukes og utnyttes fra de blir tatt, på veien til destinasjonen og ved den endelige destinasjonen (Touzenis 2006). En jente utnyttet til prostitusjon i gullgruvebyene i Amazonas, kan bli solgt for \$150 opptil ti ganger per natt og slik tjene \$10 000 per måned (Bales 2000). Shelley (2010) supplerer med at noen bruker menneskehandel som en strategi for å finansiere en terroristgruppe, en geriljabevegelse eller et opprør. Andre handler mennesker for å kunne gjennomføre selvmordsbombeaksjoner. Begge disse vil være trusler for barn, særlig for barn som vokser opp i urolige områder. Barn er lettere å utnytte, mindre selvsikre og i mindre stand til å kjenne og hevde sine rettigheter enn voksne (Touzenis 2006). Deres fysiske størrelse tillater dem å gjøre enkelte jobber mer effektivt (Shelley 2010). Dette gjenspeiler en iskald kynisme og et fullstendig fravær av menneskefremmende verdier. Barn fremstilles som en gjenstand og en vare som skal brukes. Enslige mindreårige er særskilt utsatt for utnyttelse innen sexindustrien (Touzenis 2006). Spredning av HIV øker etterspørselen av yngre barn ettersom kundene tror at yngre barn har mindre mulighet for å være bærere av viruset (Shelley 2010) og andre kjønnssykdommer (Bales 2000). Det er derimot en myte ettersom barn har større sjanse for å påføres skader under samleie og har da større mulighet for å bli smittet av kjønnssykdommer (ibid.).

Touzenis (2006) oppgir tre grunner til at menneskehandel eksisterer og opprettholdes; ubegrenset tilgang på mennesker fra økonomisk vanskeligstilte land, ubegrenset tilgang til kunder, og hensynsløse menneskehandlere. Shelley (2010) bekrefter dette ved å vise til økte forskjeller mellom utviklingsland og utviklede land, samt også feminisering av fattigdom og marginalisering av mange landsbysamfunn.

Internasjonal Arbeidsorganisasjon (heretter ILO) estimerte i 2012 at 18,7 millioner mennesker fra hele verden blir utnyttet til seksuell utnyttelse og tvangsarbeid innen landbruk, konstruksjon, husarbeid eller industriproduksjon. Utnyttningen skjer i den private økonomien av enkeltindivider eller bedrifter (ILO 2012). 5,5 millioner av disse er under 18 år. Globalt estimerer ILO at det trafikkeres årlig 1,2 millioner nye barn (Touzenis 2006). I Norge ligger majoriteten av barn som blir utnyttet mellom 15 og 18 år (Justis- og politidepartementet 2011). Disse kan bli utnyttet til menneskehandel på flere måter. De kan for eksempel bli utnyttet til prostitusjon, overgrepsskildringer, ulovlig arbeid i restaurantbransjen, til salg av narkotika, tigging og rosesalg (Justis- og politidepartementet 2011). Tall fra Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel (heretter KOM) (2012) viser at minst 274² mennesker var under oppfølging av etater og organisasjoner som mulige ofre for menneskehandel i Norge i 2011. Av de 274 som ble innrapportert var 33 av dem gutter under 18 år og 32 jenter under 18 år. Uteseksjonen i Oslo innrapporterte antatt 27 mindreårige som potensielle ofre (KOM 2012). Av disse unnløst 24 stykker å få bistand og hjelp.

3.3.1. Menneskehandel vs. menneskesmugling

Nygård (2009) bruker beskrivelsen av menneskesmugling som at det ofte er en avtale mellom to parter: en vordende innvandrer som ikke har mulighet til å innvandre på lovlig vis og en menneskesmugler som medvirker til eller tilrettelegger for innvandring i strid med gjeldende lover og regler. Carling (2005, referert i Reidun Håøy Nygård 2009) legger til at ofte er begge parter fornøyde med handelen. Menneskesmugling er en ulovlig grensepassering hvor begge parter er enige om avtalen som er gjort på forhånd av handelen. Menneskesmugling kan utgjøre fare for innvandrers helse og liv ved at båter overlastes av mennesker og blir sendt ut på sjøen, at mennesker gjemmer seg i cargo eller under lastebiler (Øien 2010).

² Tallet KOM registrerer er basert på frivillig rapportering og brukes for å indikere et minimum av hvor mange ofre for menneskehandel det finnes i Norge

Internasjonalt senter om migrasjon og politikktutvikling estimerte i 2005 at rundt to tusen migranter dør hvert år da de prøver å krysse Middelhavet fra Afrika til Europa (Touzenis 2006). Innvandrere som har benyttet seg av menneskesmugling er fritatt straffeforfølgelse (FN 2000a). Altfor ofte blir de som har betalt smuglere ofre for menneskehandel på veien eller ved ankomst (Shelley 2010). Utgangspunktet til mindreårige migrerende er ekstra sårbart da de ofte er avhengige av å stole på fremmede for å komme seg dit de selv ønsker. Spesielt de uten papirer benytter seg ofte av menneskesmuglere. De som benytter seg av menneskesmuglere er utsatt for at menneskesmuglerne utnytter situasjonen og ber dem gjøre tjenester eller handlinger som kan ligne svært mye på en menneskehandelsituasjon (ibid.). Dette innebærer stor risiko for spesielt seksuell utnyttelse (ILO 2012). Menneskehandel kan også ligne på menneskesmugling om mennesker som er utsatt for menneskehandel krysser landegrenser ulovlig og ved hjelp av det organiserte kriminelle miljøet som opererer med grensekryssing. Noen blir smuglet for senere å bli utnyttet i menneskehandel (Touzenis 2006). Menneskehandel er når en part utnytter og eller kontrollerer den andre parten.

3.4. Barnets verdenssyn

Geertz (1973, referert i Hiebert 2008) beskriver verdensbilde som både en modell for virkeligheten ved å beskrive og forklare årsaken til et fenomen, og en modell for handling ved å gi oss mental veiledning for oppførsel. Dahl (2001, 131) sier det slik:

Verdensbilde er ikke medfødt. Et barn tilegner seg det fra sine omgivelser, fra foreldre og søsken og gjennom omgang med andre. I et gitt meningsfellesskap lærer det å tolke virkeligheten ut fra de referanserammer som finnes.

De mindreårige er barn av sin tid, preget av sine omgivelser og ser verden ut fra sine erfaringer og opplevelser av rett og galt opp mot hva som oppleves som normalt (Hiebert 2008). Det er sentralt å forstå bedre hvem de mindreårige som kommer til Norge er for å kunne se det individuelle barnet i forhold til bestemmelser om barnets beste. I denne studien er det særlig fire faktorer som vil være viktige. To av faktorene er valgt med bakgrunn i at de kan skape holdninger hvor utnyttning og maktmisbruk er godtatt. De to neste faktorene er globalisering og kulturkrasj som bidrar til nye refleksjoner og lengsler for egen fremtid.

Den første er *maktavstand*. I noen samfunn kan det i følge Geert Hofstede (1997, referert i Jandt 2010) være en maktavstand som er tidlig lært innad i familien. Hofstede definerer

maktavstand som utstrekningen av hvordan mindre mektige medlemmer av institusjoner og organisasjoner i et land, forventer og aksepterer at makten blir ulikt fordelt. Ved en slik maktavstand, settes mindre mektige grupper i en sårbar situasjon. Dette gjør at de mindre mektige blir avhengige av hvordan de mektigste utøver sin makt, og ivaretar dem som mennesker med rettigheter. Hiebert (2008) påpeker at folkegrupper kan være opplært til å ikke anse dem som er utenfor deres gruppe som hele mennesker, noe som også setter allerede sårbare mennesker i en ekstra sårbar situasjon. Dette vil prege de mindreåriges verdensbilde, uavhengig av om det har vært til deres fordel eller ulempe.

Den andre er at en del samfunn i verden bygger på *patriarkalske* prinsipp. Dette vil si at mannlig dominans former både et strukturelt og ideologisk system hvor menn kontrollerer kvinner (Kinneer 1997). Systemet varierer i ulike samfunn med hensyn til inndeling av klasse, rase og alder, samt tradisjonelle kjønnsroller. I patriarkalske samfunn har mannen makt til å bestemme status, privilegier og rollene til kvinner og barn i familien (Kinneer 1997). For eksempel beskrev en muslimsk mann at mennenes selvfølelse og identitet blir tatt fra dem når de ikke kan leve opp til sine egne forventninger av hva en mann skal være (Skarsaune 2006). Det innebærer følelse av avmakt og sorg, som Surtees (2007) gjenkjenner som skam for å miste ære. Normalt pleier familier i utviklingsland å sørge for utdanning til sine gutter (Kinneer 1997). De trenger en utdanning for å komme seg ut i verden, få en god jobb og forsørge en familie. Jenters primære arbeid er å ta vare på mann og barn. Slik kan utdanning og skolegang for hennes del bli sett på som bortkastet tid og penger (Kinneer 1997). Dette setter jenter i en sårbar situasjon. De forblir uopplyste om rettigheter og er svært sårbare for å bli utnyttet. Momsen (2010) sier at for eksempel i Sør Asia blir jenter sett på som en utgift og en byrde for familien ved utgiftene de medbringer ved ekteskap og mat underveis i livet. Dette er en utbredt holdning som er vanskelig å forstå og endre, og den skaper ubalanse i makten mellom kjønnene (Hofstede 1997). Barn som kommer fra samfunn som er patriarkalsk oppbygget, vil kjenne på de samme forventningene til seg selv i det norske samfunnet, og oppleve kulturkrasj som følge av dette.

Den tredje er at barn og unges verdensbilde påvirkes av *globaliseringen* som skjer i verden og mindreårige er sentrale aktører i dynamikken som omgir nasjoner og globalisering (Maira og Soep 2005). Forflytningen av mennesker på tvers av landegrensener er en av de synlige effektene av globalisering (Scholte 2005). Forflytning av mennesker kan vises igjen ved at for eksempel ungdommer får flere muligheter og på den andre siden, blir mer tilgjengelige for

utnyttning. Økt privatisering av eierskap av produksjonsmidler og separasjon av økonomi fra stat ved globalisering (Schirato og Webb 2004). Dette fører til en økonomisk politikk som gagnar eliten og begrenser økonomisk utvikling, og kan føre til korrupsjon for å muliggjøre dette. En slik korrupsjon kan være mer nedrivende for samfunnet enn store finanssvindler (Shelley 2010). Den påvirker generelle holdninger til utnyttning av mennesker, forholdet til korrupsjon og gjør billig arbeidskraft tilgjengelig og skaper dermed et marked for menneskehandel. Ungdommene fanger raskt opp nye idéer og protesterer på dem eller tar dem i bruk, og formidler dette videre. Idéene påvirker ønsker og lengsler om egen fremtid, og vil bidra til opposisjon, bevisstgjøring og bidrag i samfunnet.

Den fjerde er at de mindreårige vil oppleve *kulturkrasj* i de nye omgivelsene. Kulturkrasjene handler om mangel på samsvar mellom erfaringer i en gitt situasjon i hjemland og eksilland. De befinner seg i tenårene, og det er nettopp da de grunnleggende spørsmålene til hvem en er stilles (Ekeland et al. 2006) og at kulturkrasjene oppstår. De grunnleggende spørsmålene omfatter også ”hva er galt?” og ”hvordan kan en bevege seg fra det vanskelige til et liv som er helt og trygt?” (Hiebert 2008). Samtidig kan mange av de mindreårige studien omhandler, ha mistet skolegang i flere år før de ankommer Norge, eller har aldri gått på skole (Eide 2012). Disse vil også prege kulturkrasjenes form. Form vil variere ettersom barna blir mer akklimatisert (Maira og Soep 2005). Engebrigtsen (2002) fremhever at det er viktig at en ser på de enslige mindreårige som medlemmer i transnasjonale familier både når det gjelder rettighetene deres og relasjonene de har og vil få. Dette vil være med å belyse den tosidige tilpasningen til hjemlandet og eksillandet, og den tosidige tilhørigheten som de fleste migranter også utvikler. Erfaringer underveis kan ha endret synet på avgjørelsen om å reise og vise til misnøye eller glede over å være i Norge. Dette vil prege balansen mellom tilpasningen til hjemland og eksilland og opplevelse av tilhørigheten i begge landene. Mange av ungdommene har også plager som følge av tidligere opplevde traumatiske hendelser (Eide 2012). Det kan vise seg gjennom angst, mareritt, søvnvansker, uro og konsentrasjonsvansker.

3.5. Min forforståelse

Alle mennesker møter verden med en forforståelse, kunnskaper og oppfatninger om virkeligheten som vi bruker til å forstå og tolke det som er rundt oss. Dette skjer ofte ubevisst. En forsker vil også la seg på virke av sin forforståelse i forhold til hva som observeres og

hvordan disse observasjonene vektlegges og tolkes (Johannesen, Tufte og Christoffersen 2010). Derfor vil det være nyttig for leser å kjenne til min forforståelse, for å vite noe om bakgrunn for observasjoner og deres vektlegging og fortolkning. Refleksjon over dette vil også heve relabilitet og kvalitet for studien.

Min forforståelse er knyttet til min utdannelse som sosionom, interessen for mennesket og dets livsverden. Jeg har startet i 2010 å jobbe med enslige mindreårige flyktninger. Dette ga økt interesse for det flerkulturelle og de endringer som skjer ved globaliseringen i verden. Jeg ønsket å fordype meg videre i feltet globalisering og de flerkulturelle utfordringene og globale problem som Norge står overfor i samfunnet i dag. Mastergraden ”Globale Studier” ble et naturlig valg. Min forforståelse er også preget av at jeg er opptatt av rettferdighet rundt barn og deres situasjon. Dette har jeg tatt med meg fra en oppvekst i en engasjert og inkluderende familie. Gruppen mindreårige, med spesielt fokus på enslige mindreårige, ble naturlig fokusgruppe da de er barn, alene og de kommer til et fremmed land. Jeg valgte aldersgruppen 15 til 18 år da mine erfaringer tilsier at de ofte kan bli møtt med store forventninger, samtidig som de tydelig er tenåringer som skifter mellom barnlige behov for trygghet og omsorg og voksne refleksjoner rundt tidligere erfaringer i livet og rundt ønskene de har videre i livet. Valget av feltet menneskehandel er preget av stadige medieoppslag de siste årene og økende prioritering på den politiske agenda. Jeg så for meg at barn som er utsatt for menneskehandel er glade for og synes det er godt å få hjelp til å bryte med bakmenns kontroll over livet deres. Noe jeg i løpet av studien erfarte at ikke nødvendigvis gjaldt alle ungdommene.

4.0. Veiledende og juridisk rammeverk

For å danne grunnlag for å drøfte håndteringen av de mindreårige som kommer til Norge er i henhold til rettighetene deres, vil det bli brukt et veiledende og juridisk rammeverk knyttet til mindreårige og menneskehandel som teori i oppgaven. Rammeverket danner globale retningslinjer for hvordan stater skal behandle enkeltmennesker og grupper (Touzenis 2006). Disse er med på å skape en felles forståelse av overgrep og utnyttning. Touzenis (2006) påpeker at selv om vi har lover som gir rettigheter og beskytter EM, er det menneskene som håndhever lovene og som utfører dem i praksis. Det vil med andre ord si, at selv om lover kan være internasjonale og regionale, vil det variere noe hvordan de blir iverksatt i møtet med de mindreårige. Samarbeid og kunnskapsdeling kommer til nytte ved generell håndtering av mindreårige som kommer til landet. Norge kan også ta nytte av internasjonal og europeisk kunnskap og erfaringer om menneskehandel, for selv å være bedre rustet til å oppdage, beskytte og gi bistand til EM utsatt for menneskehandel.

Rammeverket vil bli presentert i tre deler; internasjonalt, europeisk og nasjonalt rammeverk. De mest sentrale for studien har vært Palermoprotokollen (2000) og veiledningsheftet til SCEP (2004). Palermoprotokollen setter blant annet særlig fokus på barn utsatt for menneskehandel. SCEP er ikke et juridisk dokument, men et veiledende dokument for å best mulig ivareta EM og deres rettigheter. Dette setter hjelpe- og mottaksapparatets praksis i Norge i perspektiv, ved å gi en grundig veiledning for best mulig behandling av EM.

4.1. Internasjonalt rammeverk

Internasjonalt er Norge forpliktet på FNs barnekonvensjon av 1989 og protokollen for å forebygge, bekjempe og straffe handel med mennesker, med særlig vekt på kvinner og barn, (Palermoprotokollen). Prinsippet om barnets beste vil også bli presentert her, ettersom det er forankret i barnekonvensjonen.

4.1.1. FNs barnekonvensjon av 1989

Barnekonvensjonen er den FN-konvensjonen som har oppnådd størst internasjonal tilslutning noensinne. Hundre og nittitre land har ratifisert den. Dette er alle verdens land med unntak av USA og Somalia (Eide 2012). I Norge har barnekonvensjonen forrang fremfor annen lovgivning om annen lovgivning skulle stride mot den. I denne masteroppgaven vil utvalgte

artikler som er spesielt aktuelle for mindreårige og EM utsatt for menneskehandel bli vektlagt. Barnekonvensjonen gjelder alle under 18 år, om ikke barnet blir myndig tidligere etter den lovgivning som gjelder for barnet, jamfør artikkel 1. Konvensjonen gjelder for alle, uten diskriminering av barnet eller dets opphav. Staten plikter at barnerettighetene settes ut i livet, og at barn får utvikle seg. Barnets beste skal være et grunnleggende hensyn i alle saker som berører barn, artikkel 3. Barn har rett til identitet og å bevare sin identitet, artikkel 7. De skal ikke adskilles fra familie, med unntak av at dette er til barnets beste, artikkel 9. Barn skal ikke føres ulovlig ut av landet og ikke føres tilbake fra utlandet, artikkel 11. Barn har rett til å si sin mening og bli hørt, og å få og gi informasjon, artikkel 12-14. Barn som er uten familie, har særlig rett på beskyttelse og omsorg, artikkel 20. Dette kan løses ved for eksempel plassering i fosterhjem, institusjon eller adopsjon. Barn som søker asyl, skal få nødvendig vern og humanitær hjelp, artikkel 22. De skal også få hjelp til å bli gjenforent med sine foreldre gjennom samarbeid med internasjonale organer. Barn har rett på helsehjelp, artikkel 24, og dem som er under offentlig omsorg har rett på regelmessig vurdering av behandlingen og oppholdet, artikkel 25. Barn har krav på sosial stønad, tilstrekkelig levestandard, utdanning og lek og fritid, artikkel 26, 27, 28, 29 og 31.

Artikler for å verne barn fra å bli utsatt for menneskehandel er artikkel 32; vern om økonomisk utbytting, artikkel 33; vern mot narkotiske og psykotrofe stoffer, artikkel 34; vern mot seksuell utnytting, artikkel 35; vern mot bortføring, salg og handel, og artikkel 36; vern mot alle former for utnytting. Artikkel 39 sier at egnede tiltak skal treffes for å fremme fysisk og psykisk rehabilitering og sosial reintegrering av et barn som har vært utsatt for enhver form for vanskjøtsel, utnytting eller misbruk; tortur eller annen form for grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff; eller væpnet konflikt. Ved illegal migrasjon opphører rettighetene som beskytter barnet og barnet er avhengig av juridisk oppholdstillatelse for å oppnå disse rettighetene igjen (Touzenis 2006). Mangel på beskyttelse gjør barna mer sårbare for utnytting og vanskelige forhold.

I tillegg til barnekonvensjonen har det blitt utarbeidet to tilleggsprotokoller. "Optional Protocol 1" omhandler barns deltakelse i væpnede konflikter. Denne har særlig vekt på 18 år som nedre grense for rekruttering og pålegger staten ansvar for å gjøre det de kan for å hindre at yngre blir rekruttert (FN 2000c). "Optional Protocol 2" omhandler salg av barn og barneprostitusjon (FN 2000d). Den fokuserer på å kriminalisere disse alvorlige bruddene på barnerettighetene, samt vektlegge viktigheten av offentlig bevissthet og internasjonal

samarbeid for å bekjempe at dette skjer (Touzenis 2006). Protokollene sammen med Barnekonvensjonen frifinner barn fra skyld i menneskehandelsaker (ibid.). Ikke alle medlemslandene har undertegnet disse. Norge har ratifisert begge (Eide 2012). Det antas at konvensjonen generelt har hatt stor betydning for utviklingen av synet på barn som selvstendige rettssubjekter med egne rettigheter og krav på beskyttelse (ibid.). Store deler av konvensjonen reflekteres i andre nevnte konvensjoner og protokoller i studien.

Prinsippet om barnets beste har en egen artikkel, men er også gjennomgående i konvensjonen og grunnleggende for den praktiske utøvelsen av den. Barnets beste i barnekonvensjonen artikkel 3 sier at alle handlinger som vedrører barn, skal først og fremst ta hensyn til barnets beste. Medlemmer av konvensjonen har ansvar for å sikre at barnet får nødvendig vern og omsorg, samtidig skal det tas hensyn til de rettigheter og forpliktelser som foreldre, verge og andre enkeltpersoner som er juridisk ansvarlige for barnet, har. Medlemmene skal også sørge for at institusjoner og tjenester som har ansvar for omsorgen eller vernet av barnet, har den standard som er fastsatt av myndighetene i landet. Det skal tas særlig hensyn til sikkerhet, helse, personalets antall og kvalifikasjoner så vel som overoppsyn. Bestemmelsen om barnets beste, reguleres ved tre ulike sider (Kjønstad og Syse 2003). Den første er en avveiningsnorm som anvendes i tilfeller hvor det settes i verk tiltak for barnet. Den andre stiller krav om kvalitet i omsorgen for barnet, og kan formuleres som en handlingsplikt for myndighetene dersom barnets situasjon ikke er tilfredsstillende. Den tredje setter krav om kvalitativ standard på barnevernets institusjoner, tjenester, personell, etc. Bestemmelsen krever at tiltak og tjenester holder den standarden som myndighetene har satt (ibid.). ”Barnets beste” uttrykker et maksimum. Likevel vil standarden variere mellom gjeldende myndigheter (ibid.). Bestemmelsen tar utgangspunkt i det individuelle barnet, som igjen er utgangspunkt for å avgjøre hva som er til hans eller hennes beste. Mnookin og Szwed (1983) sier at ”the flaw of that what is best for any child or even children in general is often indeterminate and speculative and requires a highly individualized choice between alternatives” (Skivenes 2010, 339). Forskere som Mnookin (1973), Elster (1989), Archard og Skivenes (2009) enes om at å bestemme hva som er barnets beste er å forutsi resultater og konsekvenser som er vanskelige å estimere (sitert i Skivenes 2010). Selv om det er umulig å forutsi nøyaktige resultater og konsekvenser, er likevel prinsippet om barnets beste veiledende for alle avgjørelser som omhandler barn. Ut fra sammenhengen prinsippet er gitt, barnekonvensjonen, kan det forstås slik at det fremmer å gi barnet beskyttelse og vern, men samtidig selvstendighet og individualitet. Barnet har også rett til å si sin mening og den skal bli hørt, selv om avgjørelsen

om det beste for barnet ikke tar utgangspunkt i hva barnet selv ønsker. Nessa (2012, 80) sier det slik:

Det ligger en verdighet i å selv kunne definere sitt behov for hjelp. På den måten tillegges mennesker ansvar, respekt og verdighet. Å frata et menneske ansvar for eget liv sier noe om manglende tro på at et mennesket selv bærer i seg egenskapen eller evnen til å ta gode valg. Det sier også noe om manglende forståelse for at mennesker tar valg ut fra de kontekstuelle rammene som utgjør virkeligheten deres.

Barnets perspektiv på sin situasjon er viktig å få frem, likevel er det ikke nødvendigvis at barnets perspektiv harmonerer med de rettigheter de egentlig har. Det er da opp til den enkelte stat å sørge for at barnets beste blir ivaretatt. Idéen om barnets beste varierer mellom kultur, religion og stat, samt den enkeltes idé. Standarden for barnets beste fortolkes og måles opp mot kulturelle og sosiale normer og praksis i et verdipluralistisk samfunn (Skivenes 2010). Dette innebærer at flere verdier rommes og verdsettes i samfunnet. Verdier som varme, forutsigbarhet og trøst kan være like bra som konkurranse, høye krav og kreativitet (ibid.). Det er når omsorgssituasjonen bryter med rettslige normer om hvordan barnet skal behandles, at staten griper inn.

4.1.2. Palermoprotokollen

Palermoprotokollen, (FN 2000b), ble ratifisert av Norge i 2003. Protokollen gir grunnlag for at medlemslandene skal iverksette forebygging og bekjemping av menneskehandel, med særlig vekt på kvinner og barn. Den skal gjøre dette med grunnlag i menneskerettighetene og hvor det blir sørget for fysisk, psykisk og sosial gjenoppretting for ofre i samarbeid med et element av sivil samfunn, offentlig eller ikke-offentlig. Ofrene skal bli sørget for ved husvære, veiledning og informasjon på et språk de forstår, medisinsk, psykisk og materiell assistanse og jobb, utdanning eller treningsmuligheter. Det skal tas hensyn til alder, kjønn og spesielle behov hos offeret, da særlig barns spesielle behov, jmf artikkel 6. Enslige mindreårige under 15 år, og noen mellom 15 og 18 år, kommer innunder barnevernloven. Husvære og annen hjelp til dem ytes jmf denne loven og blir omtalt ytterligere under barnevernloven. Protokollen forplikter Norge å sørge for fysisk sikkerhet for ofrene, så lenge de befinner seg på innenfor landegrensene. Protokollen forplikter også på at den nasjonale rettsorden inneholder tiltak som gir mulighet for erstatning til ofrene for påførte skader. Artikkel 7 sier at Norge skal adoptere lovgivningsmessige eller andre hensiktsmessige tiltak som gir ofre mulighet til å bli i landet, enten midlertidig eller permanent. Det skal tas hensyn til humanitære og andre menneskelige faktorer ved implementering av lovgivning eller tiltak.

Dersom ofre skal sendes tilbake til hjemland eller til landet hvor vedkommende hadde rett på oppholdstillatelse ved innreise til landet, skal det tas hensyn til sikkerhet for vedkommende. Dette skal skje uten at ugrunnet eller urimelig forsinkelse for avgjørelsen forekommer, artikkel 8. Returen skal hovedsakelig være frivillig og det skal være konstatert at vedkommende er et offer for menneskehandel. Landet ofret sendes tilbake til, må bekrefte returen innen rimelig tid og skaffe nødvendige papirer for reisen. All gjennomføring av protokollen skal skje uten fordommer for rettighetene til offeret eller enhver form for avtale.

Protokollen bidrar til å standardisere lovverk mot bekjempelsen av menneskehandel i de landene som har undertegnet og som senere har ratifisert den. Dette viste seg i en vesentlig endring av straffeloven §224, 4. juli 2003 (Justis- og beredskapsdepartementet 2005), som vil bli omtalt under nasjonale rammeverk.

4.2. Europeisk rammeverk

I Europa er vi styrt av Schengen- og Dublin 2- avtalen. Schengen-avtalen omfatter blant annet felles regler for oppheving av indre grensek kontroll mellom medlemslandene og en felles ytre grensek kontroll og bekjempelse av grensekryssende kriminalitet (Utenriksdepartementet 2012). Noe som gjør at når en først er i et medlemsland, er en meget mobil og kan bevege seg fritt mellom landene. Schengen-avtalen inneholder også felles regler om retur av ulovlige innvandrere. Disse reglene er nedfelt i Dublin 2-avtalen (Utenriksdepartementet 2012). Formålet med Dublin-avtalen var å hindre at asylsøkere blir henvist frem og tilbake mellom landene uten å få sin asylsøknad behandlet. Det var også ønskelig å unngå ”asylshopping”, det vil si at mer enn en statsmyndighet må behandle en asylsøknad. Reglene innebærer at asylsøkere som kommer til Norge via andre Dublin 2-land kan sendes tilbake dit uten at norske myndigheter må foreta en full asylbehandling. Norge har også fått en egen avtale om å delta i den felles europeiske databasen for fingertrykk av asylsøkere, Eurodac (Utenriksdepartementet 2012). Dette gjør Dublin 2-samarbeidet lettere da fingeravtrykk kan spores elektronisk og norske myndigheter har god oversikt over hvor den enkelte asylsøker først søkte asyl.

I Europa er Norge er også forpliktet på Europarådets konvensjon om tiltak mot menneskehandel (2005). Etter denne vil SCEPs veiledningshefte bli presentert.

4.2.1. Europarådets konvensjon om tiltak mot menneskehandel

Europarådets konvensjon om tiltak mot menneskehandel trådte i kraft 1. februar 2008. 30 land, inkludert Norge er bundet av konvensjonen. Formålet med konvensjonen er å forebygge og bekjempe menneskehandel, å beskytte og hjelpe ofre, å sikre effektiv straffeforfølgning av bakmenn, samt å fremme internasjonalt samarbeid (Europarådet 2005). Konvensjonen forplikter Norge til å sørge for at EM som er mistenkt for å være offer for menneskehandel, ikke forlater landet inntil kompetent myndighet har gjennomført identifikasjonsprosedyren for å fastslå om vedkommende har vært offer for en straffbar handling etter artikkel 18 i denne konvensjon. Dersom det viser seg at EM er offer for menneskehandel, skal vedkommende få bistand gjennom egnet og trygt husvære, psykologisk og materiell bistand som sikrer livsopphold, tilgang til øyeblikkelig medisinsk hjelp, tolketjenester, rådgiving og informasjon på et språk de forstår, bistand som muliggjør at deres rettigheter og interesser kan bli presentert og vurdert på de rette steder i straffeforfølgningen av lovbrøtere og utdanning. Det skal tas særlig hensyn til offerets sikkerhets- og beskyttelsesbehov. EM skal først og fremst ses på som barn, og ikke migrerende. Dette påpeker Touzenis (2006) at ikke blir gjort. Når offerets alder er uviss og det er grunn til å tro at offeret er barn, skal EM anses for å være barn og omfattes av særskilte beskyttelsestiltak inntil EMs alder er verifisert (Europarådet 2005). Så snart et barn uten følge er identifisert som et offer, skal hver part sørge for at barnet blir representert ved en verge, organisasjon eller myndighet. Representanten skal ivareta barnets beste ved å ta de nødvendige skritt for å fastslå EMs identitet og nasjonalitet og gjøre sitt ytterste for å spore opp familien når dette er til beste for barnet (ibid.). Konvensjonen forplikter også den nasjonale lovgivningen på å inneholde en refleksjonsperiode på minst 30 dager når det er rimelig grunn til å tro at en EM er offer for menneskehandel. I Norge løses dette ved mulighet for oppholdstillatelse i 6 måneder. Dette krever ingen bevis på at vedkommende er offer for menneskehandel (Justis- og beredskapsdepartementet 2008). Meningen er at vedkommende skal bruke de seks månedene til å komme i trygge og gode boforhold og reflektere over å anmelde de som står bak. Dersom det fastslås at EM er offer for menneskehandel skal oppholdstillatelse utstedes i samsvar med barnets beste og, hvis aktuelt, fornyes etter behov på samme vilkår. Dersom EM skal returneres til hjemland, skal programmer for hjemsendelse etableres og relevante nasjonale eller internasjonale institusjoner og ikke-statlige organisasjoner involveres. Dette for å hindre at ofre blir ofre på nytt, samt sikre at EM reintegrerer seg i hjemlandet. For barn som sendes tilbake bør disse programmene omfatte rett til utdanning og tiltak for å sikre tilfredsstillende omsorg eller tilbakeføring til familien eller passende omsorgstilbud.

4.2.2. SCEP

FNs høykommissær for flyktninger har i samarbeid med Den internasjonale Redd Barna-alliansen og FNs barnefond utviklet et eget veiledningshefte for god praksis i saker med enslige mindreårige asylsøkere (Eide 2012). Veilederen i seg selv er ikke rettslig bindende for Norge, men blir brukt av for eksempel Redd Barna (UNHCR, Redd Barna og UNICEF 2004). Mange av artiklene gjenspeiles i barnerettighetene og andre konvensjoner som Norge er forpliktet på. Noe av veiledningen er hjemlet i norsk lovgivning. Veilederen sikrer at rettigheter og forhold er til det beste for enslige mindreårige som kommer til eller gjennom Europa. Dette gjøres gjennom å spesielt konkretisere rettighetene EM har når de søker om asyl og hvilke tiltak de har krav på når de oppholder seg i et land (UNHCR, Redd Barna og UNICEF 2004).

Veilederen tar utgangspunkt i barnekonvensjonen og utfyller denne med grundige retningslinjer og tolkning av menneskerettighetene. Barnets beste, som også her er et overordnet prinsipp, skal være basert på den individuelle situasjon og helheten av barnets situasjon, både fysisk, psykisk og materielt, skal tas i betraktning (UNHCR, Redd Barna og UNICEF 2004). EM skal bli beskyttet og assistert slik at barnet har mulighet til å oppnå sitt fulle potensial. EM skal først og fremst behandles som barn, og ikke migrerende. Dette utfordrer holdninger til spesielt personal i mottaks- og omsorgsfasen. Å møte dem som barn, omhandler også barnesensitivitet og at barnerettighetene ligger til grunn for håndtering. Oppfattelse av alder og modenhet ut ifra utseende må vike for det faktum at de er barn. EMs synspunkter og meninger skal høres og vektlegges i saker som angår dem. De har rett til informasjon og veiledning på et språk de forstår, og de har rett til tolkning ved intervju, planlegging, evaluering, eller ved annen situasjon hvor EMs synspunkter og meninger blir hørt. Konfidensialitet ivaretas ved at det ikke skal avsløres informasjon som kan sette EM eller familien i hjemlandet i fare, uansett om EM har samtykket til at informasjon gis, artikkel B7. Integriteten deres verns gjennom støtte til å ta vare på morsmålet og kulturen sin, samt få veiledning på kulturelle aspekter som kan være diskriminerende for barn. Organisasjoner, regjering, nasjonale og lokale institusjoner og profesjonelle skal sørge for at barnas rettigheter jamfør FNs barnekonvensjon av 1989 blir ivaretatt. Personale som jobber med EM skal være kyndige og ha interkulturell kompetanse. Læringen bør også sikre kultur- og kjønnsnøytral forståelse, samt læring om og beskyttelse av EM utsatt for menneskehandel og inkluderer UDI og grensepoliti. Bestemmelse om opphold og hjelpetiltak bør være konkrete, trygge og bærekraftige. Tidsrammene for avgjørelser bør være tilpasset EMs begrep om tid.

SCEP inneholder en gjennomgang av de rettigheter EM har når de ankommer et land; tilgang til riket og ikke nektes tilgang før en vurdering av barnets beste er gjort. De skal identifiseres som EM, enten ved grenseovergang eller gjennom samarbeid mellom etater. Prosedyrer bør være fleksible og reflektere EMs situasjon ved å ta hensyn til faktorer som påvirker informasjonen de deler. Det skal oppnevnes en verge som påser at deres beste blir ivaretatt, representerer dem i alle saker som omgår dem, ved samtykke fra barnet hvor alder og modenhet er tatt i betraktning. I Norge hjemles rett på å få oppnevnt verge eller hjelpeverge i vergemålsloven (1927) §6 og §16. Dersom en vet at EMs omsorgspersoner er døde, oppnevnes det en verge. Er en usikker på om omsorgspersonene er i live, oppnevnes det en hjelpeverge. 1.juli 2013 trer en ny vergemålslov i kraft (Vergemålsportalen 2013). Formålet med revisjonen er å sørge for økt rettssikkerhet, økt rettslikhet og økt kvalitet i vergemålsforvaltningen. Vergen skal påse at EM får nødvendig omsorg, husvære, utdanning, språkopplæring, helsehjelp og får utøve sin religion (UNHCR, Redd Barna og UNICEF 2004). Vergen bistår i prosedyrer som skal dekke beskyttelseskrav og varige løsninger, oppspore familie og kontakt med dem, delta i sosiale sammenhenger for EM, veilede og være talsmann for EM. Vergens rolle i EMs liv bør vare til varige løsninger har funnet sted, og kan da overskride 18-årsdagen til EM. Verger må ha barnespesifikk kompetanse, artikkel D3, få kontinuerlig læring og profesjonell støtte og gjennomgå rullebladsjekk. Asylintervjuet skal foregå på en barnesensitiv måte, begrenses til generell informasjon som familiebakgrunn, viktige personer for EM, kulturell, religiøs og språklig bakgrunn, psykisk helse og nåværende situasjon rundt EM, og med en juridisk verge og eventuelt annen person EM måtte ønske å ha med. Alderstesting kan foregå om ikke alder kan påvises i intervju eller ved dokumentasjon. EM skal ikke sitte i forvaring ved grenseovergang, internasjonale soner, hos politiet eller andre forvaringssteder. Det skal bare vurderes dersom EM har begått alvorlig lovbrudd eller på grunn av et alvorlig mentalt problem som må løses i sikre omgivelser. Oppsporing av familie og kontakt med dem skal foregå konfidensielt. EM bestemmer hvem vedkommende vil dele det med og om eventuelt resultatet. EM skal raskt plasseres i omsorgssituasjoner. Søsken skal være samlet om det er til det beste for barnet og alle skal ha mulighet til å bli plassert i en familie om de ønsker det. Slektninger som overtar omsorgen, skal igjennom rekrutteringssjekker. De over 16 år som ikke blir plassert i familie, skal ikke behandles som voksne og plasseres i asylmottak. Omsorgspersoner, familie eller profesjonelle, skal ha opplæring i kulturelle, religiøse og språklige behov, samt utfordringer knyttet til migrasjon, menneskehandel og asyl. EM utsatt for menneskehandel skal plasseres i sikre hus hvor de er trygge for kontakt med bakmenn.

EM har rett på forebyggende, avhjelpende og øyeblikkelig helsehjelp på lik linje som norske barn. De har også rett på utdanning, morsmålsopplæring og norskspråklig veiledning. EM har rett på sosial stønad som tillater dem å ha en levestandard som passer deres fysiske, mentale, åndelige, moralske og sosiale utvikling. Ved ønske om å gå ut i arbeid heller enn å fullføre skole, skal omsorgspersoner rundt EM gi dem veiledning rundt forståelse av sysselsetting i oppholdsland. Svar på oppholdstillatelse bør avgjøres endelig før EM er blitt myndig. EM skal få juridisk representasjon og bistand, hjemlet i Norsk lovgivning ved straffeprosessloven (1981) §107. Bistandsadvokat skal ha kompetanse i å representere barn, være kjønnsnøytrale og være klar over spesifikke former for forfølgelse og utnyttning av barn i en internasjonal sammenheng. EM som får avslag på søknad om opphold, har rett til å klage på vedtaket. Det fastlegges også at EM ikke skal behøve å vente i lange perioder på endelig svar. Alle intervjuer skal gjennomføres av kompetente personer og med verge tilstede. EM med traumer bør vurderes av en ekspert for å kartlegge deres behov. For å sikre at langvarige løsninger er til barnets beste, skal avgjørelsen om opphold ikke baseres alene på EMs alder, men ta hensyn til mulighet for familiegjennforening i hjemland eller mottaksland, alder og modenhet, frykt og opplevelser, EMs mulige begrensede kunnskap om hjemland, utnyttning av enhver form, familiens ønsker og trakassering og forfølgelse av barnet. EM som er statsløse, skal identifiseres og få nasjonalitet. EM skal få være barn og utfolde seg fritt i lek, læring og ha et trygt hjem. Adopsjon skal ikke foregå før en har sikret seg om at foreldre eller andre familiemedlemmer ikke er funnet. Adopsjon skal heller ikke foregå om EM ikke ønsker det eller om det er mulighet for at EM vil bli hjemsendt. Retur skal bare foregå om det er til det beste for barnet og at det ikke foreligger fare for brudd på barnekonvensjonen. Dette hjemles i lov i utlendingsloven (2008) § 70 hvor hensynet til barnets beste skal være et grunnleggende hensyn i utvisningssaker som berører barn.

4.3. Nasjonalt rammeverk

Summen av det nasjonale rammeverket med forpliktende internasjonale og regionale konvensjoner og programmer, utgjør Norges forutsetninger for å iverksette tiltak, beskytte de mindreårige og straffe utnytttere. Det nasjonale rammeverket består av regjeringens handlingsplan mot menneskehandel og barnevernloven (1992). Disse vil bli presentert videre.

4.3.1. "Sammen mot menneskehandel 2011-2014"

"Sammen mot menneskehandel 2011-2014" er den fjerde handlingsplanen regjeringen har laget mot menneskehandel (Nygård 2009). Handlingsplanen beskriver menneskehandel mot barn som den verste form for utnyttning (Justis- og politidepartementet 2011) Planen inneholder 37 tiltak som skal sikte på å videreføre og styrke innsatsen mot menneskehandel (ibid.). Fem av disse er tiltak særlig beregnet på å enslige mindreårige asylsøkere og enslige mindreårige uten tilknytning til Norge som påtreffes i kriminelle- og eller rusmiljøer (ibid.). Andre tiltak om forebygging, identifisering av ofre og etterforskning i handlingsplanen gjelder også barn. De fem tiltakene bygger på barnekonvensjonen og sikrer slik barnas rettigheter og rett til beskyttelse. For det første er det sentralt å sikre en bedre oppfølging av enslige mindreårige asylsøkere og mindreårige uten tilknytning til Norge som påtreffes i kriminelle- og eller rusmiljøer. Dette inkluderer en oppdatering av Rundskriv Q-11; Barnevernets ansvar for mindreårige som er utsatt for menneskehandel og samarbeid med andre etater (Det kongelige barne- og likestillingsdepartementet 2006). Rundskrivet fra 2006 er ikke tilstrekkelig i forhold til nåværende handlingsplan på grunn av et manglende fokus på andre typer utnyttning av barn enn seksuell utnyttning. For det andre skal innsatsen for å forebygge og oppklare at barn forsvinner fra barnevernets omsorgssenter eller asylmottak gjennom god oppfølging og kvalitetssikring av rutiner fortsette, samt rutiner for tverretattlig samarbeid. En arbeidsgruppe i regi av Justis- og beredskapsdepartementet utredet i 2008 barns forsvinninger fra asylmottak. Når en enslig mindreårig forsvinner skal bosted eller mottak umiddelbart melde fra til politiet (Justis og- politidepartementet 2008). Politiets hovedoppgave er å finne den savnede. Hjelpeverge eller verge, advokat, barneverntjenesten i den aktuelle kommunen skal også varsles, samt eventuelle pårørende. For det tredje skal en videreutvikling av omsorgstilbudet for barn utsatt for menneskehandel i forhold til barnas behov for omsorg, oppfølging og beskyttelse. Dette kan inkludere å iverksette beskyttelsestiltak. Fra 1. august 2012 trådte en ny lov i kraft, barnevernloven §4-29. Paragrafen muliggjør midlertidig plassering av barn i institusjon uten samtykke ved fare for utnyttelse til menneskehandel og er en form for beskyttelsestiltak. Fjerde tiltak er å delta aktivt i det regionale og internasjonale arbeidet for å beskytte barn mot menneskehandel. Femte tiltak er å innhente forskningsbasert kunnskap om mindreårige ofre for menneskehandel gjennom ulike instanser, samt regionale opplæringstilbud med barnevernet og andre relevante hjelpetjenester som målgruppe. Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet vil utlyse et forskningsprosjekt. KOM har utarbeidet en indikatorliste for å identifisere barn som er utsatt for menneskehandel. Denne finnes i egen brosjyre utgitt av

KOM (2008).

4.3.2. Barnevernloven

Barnevernets hovedoppgave er å sikre at barn og unge lever under forhold som ikke skader deres helse og utvikling, og å gi dem nødvendig hjelp og omsorg til rett tid om det ikke forekommer, samt bidra til trygge oppvekstvilkår (Barnevernloven, heretter bvl., §1.). Barnevernet har derfor et meget sentralt ansvar for å beskytte barn mot menneskehandel og andre former for alvorlige overgrep (Justis- og politidepartementet 2011). Det er barnevernet eller politiet som det skal meldes fra til ved mistanke om menneskehandel. Dersom barnevernet er i tvil om vedkommende er mindreårige, skal barneverntjenesten behandle vedkommende som mindreårig til motsatt er bevist (ibid.). Barnevernet, politiet, utlendingsmyndighetene og andre hjelpetjenester har ansvar for å sikre håndteringen av barn utsatt for menneskehandel (KOM 2012). Politiet bistår barnevernet i undersøkelser av barnets og dets følgepersoners identitet, oppsporing av foreldre, foretar en risikovurdering og anbefaler nødvendige sikkerhetstiltak. Politiets hovedoppgave er å avdekke og straffeforfølge det kriminelle nettverk som har utnyttet barnet (ibid.). Barnevernet trenger ikke å dokumentere at et barn er offer for menneskehandel for å kunne iverksette tiltak. Rundskriv Q-11 (2006) vektlegger at det bør så tidlig som mulig innhentes en tolk for å lette samarbeidet med barnet, i samsvar med Palermoprotokollen og Europarådets konvensjon. Tolken må være kvalitetssikret og upartisk (ibid.). For at barnevernet skal kunne ivareta sine oppgaver er alle offentlig ansatte, samt en rekke yrkesutøvere med profesjonsbestemt taushetsplikt, pålagt en lovfestet plikt til å melde fra til barneverntjenesten ved alvorlig bekymring jmfør bvl. §6-4. Opplysningsplikten gjelder når det er grunn til å tro at et barn blir utsatt for alvorlig omsorgssvikt, som for eksempel uten omsorgspersoner eller utsatt for menneskehandel. Hver enkelt ansatt har et selvstendig og personlig ansvar for å overholde denne og er særlig aktuell for personer som arbeider i politiet, skole, sykehus, legekontor, familievernkontor og asylmottak (Justis- og politidepartementet 2011). Opplysningsplikten går foran taushetsplikten, jmfør bvl. §6-4, andre ledd.

Det overordnede prinsippet i norske barnevern er prinsippet om barnets beste i bvl. §4-1. Paragrafen legger vekt på stabilitet for barnet. Dette vektlegges også av mangfoldige forskere som Goldstein, Freud og Solnit (1973), Grinde (2005) og Skivenes (2009) (Skivenes 2010). Barneverntjenesten vil vurdere de mindreåriges risikosituasjon og behov etter bvl. §4-2, og

iverksette nødvendige tiltak for å ivareta omsorg og sikkerhet for dem på best mulig måte etter bvl. §4-3. Hensyn til beskyttelse og sikkerhet finner en igjen i barnekonvensjonen. Oppnevning av hjelpeverge eller verge og vektlegging av barnets mening jamfør bvl. §6-3 viser til at barnekonvensjonen og deler av SCEPs veiledning blir iverksatt.

Det kan iverksettes ulike hjelpetiltak for de mindreårige. Det første er hjelpetiltak etter §4-4. Disse iverksettes når barnet på grunn av forholdene hjemme eller av andre grunner har særlig behov for det. Tiltakene iverksettes stort sett på frivillig basis (Kjønstad og Syse 2003). For EM gjelder dette plass i fosterhjem, institusjon eller omsorgssenter for mindreårige. For EM utsatt for menneskehandel vil tiltak som omfatter omsorgsovertakelse etter §4-12, første ledd, og §4-24, første ledd, være gjeldene. Disse er tvungne hjelpetiltak (Kjønstad og Syse 2003). Vedtakene begrenses til at de bare kan treffes når det er nødvendig ut fra den situasjon barnet befinner seg i. Det kan derfor ikke treffes om tiltak etter §4-4 kan skape tilfredsstillende forhold for barnet. Det er fylkesnemnda som treffer vedtaket jamfør bvl. kapittel 7. Fra 1. august 2012 ble det mulig å midlertidig tvangsplassere mindreårige ofre for menneskehandel på institusjon for beskyttelse og omsorg etter §4-29, som utgjør et tredje hjelpetiltak. I tillegg er det mulig å begrense de mindreåriges kontakt med omverdenen og muligheten for å motta besøk for å hindre at barnet forsvinner eller kommer i kontakt med bakmenn. Fylkesnemnda kan treffe vedtak om plassering dersom politiet finner at det er en nærliggende og alvorlig fare for at barnet utnyttes eller kan bli utnyttet til menneskehandel, og at plassering er nødvendig for å beskytte barnet (bvl. §4-29). Deretter må det finnes sannsynlig at slik plassering er nødvendig og at det ikke er mulig å oppnå tilstrekkelig beskyttelse gjennom andre tiltak etter loven (ibid.). Paragrafen muliggjør også å iverksette beskyttelsestiltak ved plassering dersom det er nødvendig for å hindre at barnet får kontakt med personer som det er fare for kan utnytte det til menneskehandel (ibid.). Barneverninstitusjonen skal være faglig og materielt i stand til å ivareta barnas behov for beskyttelse og omsorg, jamfør §4-30 første ledd. Dersom det er grunn til å tro at en person er under 18 år, kan det treffes tiltak for vedkommende inntil alderen er fastsatt (bvl. §4-29). Bvl. §7-22 pålegger at akuttvedtak etter §4-29 fjerde ledd, skal umiddelbart etter iverksettingen sendes til godkjenning i fylkesnemnda. Vedtaket skal snarest, og om mulig innen 48 timer etter at fylkesnemnda har mottatt saken, godkjennes av nemndleder. Det fungerer som en kvalitetssikring av at det er til barnets beste, at tiltaket blir vurdert av et eksternt organ. Bvl. §4-29 er forholdsvis lite utprøvd. Ingen av nøkkelpersonene har hatt erfaring med den, foruten en som erfarte et lignende beskyttelsestiltak noen år tilbake.

5.0. Presentasjon av data

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for og presentere data som er innhentet i feltarbeidet gjennom intervju. Med utgangspunkt i forskerspørsmålene og informasjon som er innhentet, er relevant informasjon delt i kategoriene: bakgrunn og reise, førstegangskontakt i Norge, opplevelse av egen situasjon, asyl eller refleksjon, retur og opphold, saksgang, bosted og skole. Informasjonen fra de to informantgruppene presenteres separat, men under samme tema. Det opplevdes naturlig å skille hvor informasjon kommer fra, da den ene tar utgangspunkt i egne opplevelser og den andre omhandler nøkkelpersoners erfaringer av EM utsatt for menneskehandel. Likevel var det naturlig å samle dem under felles tema, da det er brukt samme intervjuguide til begge informantgruppene. Dataene spesifiseres med hvilken informantgruppe og instans de tilhører.

5.1. Bakgrunn og reise

Ungdommenes bakgrunn, kjønn, geografisk opphav og tilhørende kultur vil ikke avsløres på grunn av taushetsplikten jeg som forsker har ovenfor ungdommene. Derimot forteller barnevernsansatt at EM utsatt for menneskehandel stort sett kommer fra store deler av nordre Afrika, vest-Asia; Irak, Iran, Afghanistan og Arabia, fjerne Østen; Gamle indo-Kina, Laos, Vietnam og Mongolia, og Europa, da hovedsakelig Øst-Europa. En barnevernsansatt erfarer at nordafrikanere blir rekruttert i hjemland, for så å bli trafikkert inn i kriminalitet eller prostitusjon. Asiater blir gjerne solgt og deretter fulgt av følgespersoner, ofte via Russland. En annen barnevernsansatt påpeker at det er ikke alltid mulig å vite sikkert hva hensikten med EMs reise til Norge er og forteller at noen av dem er fortalt at de skal få skole og utdanning, og blir villig med følgespersonene. Østeuropeere kan være i et nettverk hvor det er vanskelig å avklare familieforhold. Bistandsadvokaten vektlegger at selv om noen handlinger er kulturelt akseptert, betyr det ikke at det er lov i Norge.

To av ungdommene oppgir i denne studien at de fikk et problem i hjemland som gjorde at de måtte reise. Ingen av dem ønsket å si noe mer om dette. Felles for ungdommene synes å være at de benyttet seg av menneskesmuglere etappevis, med unntak av en som reiste med fly og falske papirer sammen med omsorgsperson. For en var reisen organisert med destinasjon og for de tre andre var det tilfeldigheter underveis som gjorde at de ankom Norge. En av ungdommene sier at reisen ble finansiert gjennom å arbeide ulovlig i transittland. To fikk noe

hjelp hjemmefra. Ungdommene som reiste alene, forteller om vanskelige forhold. Noen ble banket opp av lokalbefolkningen, noen risikerte livet flere ganger for å krysse grenser og noen ble fengslet flere ganger. Det er utvilsomt sterke påkjenninger både fysisk og psykisk som de forteller om. To av dem sier at de har fått problemer med å stole på andre mennesker som følge av reisen. En beskriver det slik:

Vet ikke om de som er der for å hjelpe egentlig vil hjelpe. Vær oppmerksom hvem du stoler på, hører på. Mye enklere å sjekke alt selv, og ikke lene meg på andre. Vet ikke om de er der for å hjelpe eller om de bare tror det er slik.

Ungdommen eksemplifiserer det med skepsis til helsevesenet. Vedkommende forhindret å få en vaksine som allerede var tatt i hjemlandet. Ungdommen sier:

En må være litt forsiktig.[...] Det kunne vært verre ting!

5.2. Førstegangskontakt i Norge

Ungdommene forteller at de først fikk kontakt med politiet i Norge. En ungdom sier at en politibetjenten sa ”du er trygg, ingen skal slå deg her, her kan du få leve. Det er ikke som i Hellas.” En annen ungdom beskriver møtet med politiet i Norge som bedre enn møtet med iransk politi. Begge landene som er nevnt er transitland. Tredje ungdom satt og sov på en stol på togstasjonen i Oslo, og sier at ”noen slo på skulderen min, to politimenn”. Politiet tok ungdommen på et kontor hvor de ringte en tolk. Deretter kjøpte politiet en billett til ham og viste at han skulle av etter 3 stopp. Denne ungdommen forteller om negative erfaringer med politiet, hvor politiet anholdt ungdommen for et 5 dager langt intervju. De stilte mange spørsmål og viste mistillit til svarene ungdommen ga ved å repetere spørsmålene og be gjentatte ganger om bevis for at foreldrene var døde. Vedkommende beskriver at det opplevdes svært tungt og vanskelig, og opplevde å miste kontrollen på seg selv i ren frustrasjon.

Følte meg ikke akseptert. Måten han var på var ikke vanlig for meg. Et menneske kan ikke være så slemt.

Siste ungdom forteller om å være redd politiet og syntes møtet med dem var veldig skummelt. Vedkommende forteller om frykt for å miste omsorgspersonen sin, at de skulle i fengsel, en politidame som virket snillere og en politimann som gjorde at vedkommende kjente på samme frykten for politiet i Norge som i hjemlandet. ”...Der går en ikke til politiet om en har problemer. De er mer et problem selv for folket. Jeg har sett...”, vedkommende avbryter seg

selv og sier at politiet hjemme er mer voldelige, de er generelt skumle. Ungdommen sier at frykten for politi har sittet lenge i etter ankomsten til Norge. På asylmottaket opplevde vedkommende politi som kom med hunder i 5-6 tiden om morgenen. Dette sier ungdommen at skapte frykt for hvem som ikke kommer på skolen i dag og om det var vedkommende som måtte reise.

Nøkkelpersonene forteller at det er grensepoliti eller lokalt politi som mistenker EM for å være utsatt for menneskehandel. EM kan være på vei utav landet, ledd i en kriminell handling eller søke om asyl hos UDI. De kan også observeres av utekontakten eller uteseksjonen. Barnevernansatt forteller om en gutt som ble tatt på gaten med kniv. Gutten ble etter hvert mistenkt for å bli utnyttet som hushjelp hos ulike asiatiske familier. En annen barnevernansatt forteller om to jenter som ble mistenkt som ofre på grunn av sin atferd under asylintervjuet. De fremstod som fnisete og som ga ulike svar på spørsmål om alder. Bistandsadvokat Rudolf Christoffersen (TV2 2012) forteller at mange av ungdommene kan oppleves vanskelige å samarbeide med. I dokumentaren fortalte ikke jenta hva hun hadde vært utsatt for, men unnlot snarere å svare på spørsmål ved å kikke ned. Denne jenta ble sendt tilbake uten videre oppfølging. En omsorgsarbeider sier at menneskehandelsituasjoner er vanskelige å oppdage, og siterer Rudolf Christoffersen fra en menneskehandelkonferanse i 2012:

Du ser det ikke før du tror det.

Andre har mer ”normal” atferd som asylsøker, og kan bli mistenkt på bakgrunn av at de er en del av nettverk Kripos følger, forteller en barnevernansatt. Politibetjent opplyser om at de tar seg av straffesaksbiten og for å avdekke hva som har skjedd. Det vektlegges at det ikke er noe krav om å komme i mål med etterforskningen for at noen skal kunne karakteriseres som offer. Politibetjent legger også til at det er lite ressurser på området, men at det er et viktig område som skal prioriteres fremover.

5.3. Saksgang

Ingen av ungdommene nevner at verge/hjelpeverge var tilstede under asylintervjuet, eller at det ble opprettet verge/hjelpeverge til dem. En ungdom nevner derimot kontaktpersonen sin på et mottak og sier at han var en snill mann og at det var hyggelig å ha en slik person. En barnevernansatt viser til en verge som søkte opphold på vegne av to EM. Ingen av nøkkelpersonene går mer inn på vergens eller hjelpevergens betydning eller rolle. I

menneskehandelsaker kommer bistandsadvokat inn etter kontakt med politibetjenten er opprettet, sier bistandsadvokaten. Vedkommende påpeker enkelte handlinger som for eksempel å gifte bort 12-åring, kan være akseptert innen en kultur, men at dette tillates ikke i Norge. Disse barna blir beskyttet etter norsk lovgivning. Bistandsadvokaten erfarer, som bistandsadvokat Christoffersen (TV2 2012), at det er krevende å forholde seg til disse ungdommene. Humør og samarbeidsvilje er skiftende og det er vanskelig å få dekkende svar på spørsmål. Deres oppfatning av mye folk, lite folk, skilter, flyplass, og så videre, avhenger av hva de er kommet fra, om de kan lese og orientere seg på nye steder. I denne fasen vektlegger bistandsadvokaten og politibetjent at politibetjenten trenger å opptre varsomt. En omsorgsarbeider forteller at EM er en trussel for miljøet når de er i kontakt med politibetjenten. Dette kan gjøre at frykt for represalier blir forsterket eller at de selv er i fare for bakmenns handlinger. På grunn av politibetjentens viktige rolle i saker som omhandler menneskehandel, påpeker politibetjent at det vil være nødvendig å ha noe tverrkulturell erfaring. Alle nøkkelpersonene opplever at det er vanskelig å motivere EM til å snakke med politiet. Dersom de snakker med politiet, opplever flere at EM syntes det var en positiv opplevelse. Likevel mistenker politibetjenten at EM ikke forteller alt, og tar spesielt frem guttene som en ekstra utfordring. Politibetjenten vektlegger at ofrene forteller mer om noen de stoler på har gått godt for den enkelte politibetjenten. De har ofte vært i systemet en del år og er godt opplært til å vite at problemene blir større om de samarbeider med myndigheter. De vet nøyaktig hva de skal si og ikke si.

Bistandsadvokaten forteller at barnevernstjenesten og fylkesnemnda samler opplysninger i en mappe. Denne har alle parter rett på før en sak tas opp. Bistandsadvokaten erfarer at politiet ikke alltid er enig i at alle skal ha rett til innsyn på grunn av at den inneholder sensitive opplysninger og at det går utover barnets beste og konfidensialiteten om slike opplysninger blir delt. Bistandsadvokaten påpeker at det er to regelsett som lever adskilt, hvor det ene er rett til opplysninger i saken og et prinsipp om barnets beste. Det fører til et dilemma om rettssikkerhet, det kan hindre etterforskning, samt gjøre at ungdom blir redd.

Bistandsadvokaten tror ikke ungdommene føler seg veldig skjermet. Vedkommende erkjenner at det må være hardt å stå i en etterforskning, likevel blir historien hørt og en får en slags oppreisning, en unnskyldning for at dette ikke skulle ha skjedd.

5.4. Søke asyl eller refleksjon

Ungdommenes ønske var å få oppholdstillatelse i Norge. En ungdom som reiste uten bestemt mål om destinasjon beskriver at vedkommende opplevde å ”komme frem” ved ankomsten i Norge. Alle ungdommene, foruten ungdom med omsorgsperson, gjennomgikk asylintervju. En forteller at det varte 20 min og ble gjennomført av en dame fra UDI og tolk. Vedkommende forteller at de var hyggelige, men følte seg litt skremt. Ungdommen sier:

...kjente på en rar følelse. [...]Jeg hadde jo rømt fra landet mitt.

En annen ungdom ble også intervjuet fortløpende med tolk. Vedkommende fikk vite litt om rettigheter, norske regler for asylsøkere og blant annet at det ikke var diskriminering. Ungdommen forteller at det var motsatt av vedkommende sine erfaringer fra for eksempel muslimske land og at det var en veldig god erfaring. Ungdom med omsorgsperson tok ikke del i intervjuet og ventet utenfor i 5-6 timer. Vedkommende sier at en annen som også ventet besvimte.

For EM utsatt for menneskehandel er saken noe annerledes. De kan velge å søke om refleksjonstid til politiet. Ønsker de dette, forteller politibetjenten, stilles det krav til dem om å bidra til informasjon som kan hjelpe til å oppspore bakmenn. Bistandsadvokaten opplever det mye bedre for EM å være på refleksjon og bli som et norsk barnevernsbarn med plassering i institusjon enn å være på mottak. Til tross for refleksjonsperioden, erfarer en barnevernansatt og politibetjenten at en del ofre havner tilbake i miljøet. Dette gjelder særlig gutter. Barnevernansatt erfarer også at noen EM gutter ikke blir trodd av UDI når de forteller om utnytting de har vært utsatt for. Barnevernansatt tror det kan ha med en generell oppfattelse av at et offer for menneskehandel er jente og utsatt for prostitusjon. Samtidig nevner flere nøkkelpersoner at de opplever noen EM som misbruker systemet. De bruker hjelpen til å få husrom og mat for en tid, men er ikke villige til å endre livssituasjon. Likevel påpeker politibetjenten at en må ikke være redde for å opprettholde et tiltak som kan hjelpe noen, til tross for at andre utnytter seg av det. Dersom EM søker om refleksjon og det blir straffesaksgang mot bakmenn, påpeker politibetjenten at det er behov for å ha en god vitnebeskyttelse for EM som vitner mot bakmenn. Norsk domstol godtar ikke å vitne anonymt, med et nummer eller fiktivt navn. Dette kan føre til at en del som er villige til å vitne ikke tør. I saker om menneskehandel kreves det å tenke nytt for å ivareta sikkerheten til EM, mener politibetjenten og påpeker at EM må bli gitt ny identitet og adresse som ikke er mulig å kople med gammel identitet i etterforskning og domstol. Bare noen få kan vite at det

er en beskyttelsessak, dette med hensyn til det store internasjonale miljøet hvor det er stort press på familier og ungdommen selv.

5.5. Opphold eller retur

Ungdommene har ikke opplevd å bli returnert, men kjenner flere som har blitt det. To forteller eksplisitt om frykt for å bli sendt hjem og andre sier de ikke forstår hvorfor noen venner sendes tilbake. En spør:

De blir sendt tilbake til steder hvor folk ikke har bodd på 10 år, hva kan en ungdom gjøre der?

En ungdom uttrykker også frustrasjon over venner som ikke får jobbe eller gå på skole i Norge, da de enten venter på eller ikke har oppholdstillatelse. Ungdommene uttrykker derimot stor glede for å ha fått varig oppholdstillatelse i Norge. En sier det er den beste hjelpen han har fått, at det er som å ha få et nytt liv. Andre sier den dagen er den beste dagen i livet og som å oppleve paradiset. I følge Olins dokumentar (2012) er usikkerheten rundt varig opphold preget av svært mye følelser. Noen blir fysisk og psykisk syke av frykten og angsten den medbringer. Ungdom i følge med omsorgsperson, sier det var vanskelig å bo på asylmottak sammen med voksne som har fått avslag på oppholdstillatelsen. De voksne som hadde fått avslag opplevdes sinte på barna, og omsorgspersonen opplevdes svært bekymret for mat og skolegang og humøret sviktet. Ungdommen sier at vedkommende opplevde å komme inn i det norske samfunnet først når oppholdstillatelsen var i orden. En annen legger til og sier at opphold her gir mulighet for å lære ting en aldri hadde tenkt en skulle lære, for eksempel engelsk.

Barnevernansatt forteller at det er Politiets utlendingsenhet (heretter PU) og Internasjonal organisasjon for migrasjon (heretter IOM) som sender EM hjem. Politibetjenten påpeker at returen av EM må være gjennomtenkt og prinsippet om barnets beste vektlagt. Samtidig kan Olins skildringer av EM formidle frykt og angst knyttet til dagen de ikke får opphold lenger og de returneres. Politibetjenten etterlyser mulighet for å sende tilbake til hjemland da erfaringer tilsier at det ikke er det beste for barnet å bli sendt tilbake jamfør Dublinavtalen. Politibetjenten påpeker også at det ikke alltid er det beste å bli i Norge om det ikke hindrer kynisk utnyttelse. En omsorgsarbeider påpeker at barna mister sine rettigheter når de blir returnert. Det stilles spørsmål til om avgjørelser tas på grunnlag av økonomi.

Omsorgsarbeiderne forteller at de har hatt mistanke om menneskehandel blant EM og har da

samlet informasjon fra utlendingsloven, barnevernsloven, definert hva de oppfatter som den enkelte EMs beste og om mistankene om å være offer for menneskehandel. Til dette bruker de verktøy utarbeidet av KOM. Informasjonen har de deretter sendt til UDI og barnevernet. En omsorgsarbeider mener at dette har gjort at i hvert fall en ungdom ikke har blitt returnert. Annen omsorgsarbeider etterlyser at en må kjenne bedre til problematikken omkring menneskehandel, og trekker frem FNs kritikk av norsk barnevern. Her kritiseres barnevernet for å ta for lite individuelle hensyn, kjenne for lite til det lokale tilfellet og problematikken generelt. Det eksemplifiseres med bakmenn som utnytter systemet. De plukker opp EM som returneres etter Dublin 2, utstyres dem med narkotika og sender dem til neste land igjen.

5.6. Bosted -asylmottak eller institusjon?

De fleste ungdommene opplevde mye positivt på mottakene. De forteller at de møtte snille mennesker som jobbet der. En opplevde mye hjelp og støtte i forhold til å tenke fremover, og et personale som jublet hver gang vedkommende snakket riktig på norsk. En forteller om beboere som hjelper og som kontakten bevares med resten av livet. Ungdommene opplevde også vanskelige ting på mottaket. En forteller om å mentalt gjenoppleve valgene fra flukten, blant annet vanskelighetene med å forlate familie og å risikere livet gjentatte ganger. En annen beskriver:

Følte meg trygg på dagtid når jeg var med vennegjeng. Det var steder hvor det bodde enslige menn, der gikk vi ikke bort en gang. Turte ikke. De er vane med en annen livsstil. Forstår ikke forskjellen mellom voksne kvinner og barn. De som hadde vakt der, brydde seg lite om hva som egentlig foregikk. De var mest inne på kontorene sine. [...] Følte at av og til ble vi sett på som en pest og en plage. Noen var utlendinger selv, og de følte seg bedre enn oss. Hadde vært bedre om folk var mer engasjert og brydde seg om medmennesker.

Ungdommen sier vedkommende ikke opplevde å føle seg trygg på mottaket, utenom på dagtid. Vedkommende uttrykker heller ikke å føle på trygghet ved at det fantes personal. En annen ungdom sier vedkommende føler seg ganske trygg generelt, og fremhever at kommuneplassering bød på mer enn ventet. Sier at vedkommende sitter igjen med ”noe som ikke kan byttes mot penger... noe verdifullt.” Ungdommene har tydeligvis noe delte erfaringer fra mottak og kommuneplassering.

Ved plassering av EM utsatt for menneskehandel på barneverninstitusjoner, tas det ifølge bistandsadvokaten hensyn til at det ikke må være for mange av samme etnisitet i

institusjonen. Den må ikke befinne seg på et for lite eller for stort sted, og helst i flerkulturelle omgivelser. Barnevernansatt har erfaringer med at flesteparten av EM som blir plassert frivillig etter bvl. §4-4, forsvinner etter kort tid. Plasseringer etter bvl. §4-12, muliggjør for å kople politiet inn for å være med å lage risikoanalyser. Da kan EM nektes, ved vedtak om dette, å ha kommunikasjonsmidler som mobiltelefon og internett. Omsorgsarbeider forteller at de i samarbeid med barnevernet har latt enkelte ungdommer være uten mobiltelefon ved hensyn til barnets beste. Dette kan også være et krav fra barnevernets side, sier omsorgsarbeider og fremhever sikkerhetsaspektet. Ansatte følger med på bruk av internett, men har ikke lov å overvåke. Dersom EM har telefon eller rett på tilgang til telefon har EM rett til å bruke telefonen som vedkommende ønsker. Nøkkelpersonene har foreløpig ikke særlig erfaring med bvl. §4-29, men vektlegger at den kan gi barnevernet flere muligheter for å begrense EM geografisk og dermed beskytte de bedre. Tiltakene godkjennes av Fylkesnemnda. Flere av nøkkelpersonene påpeker viktigheten av at EM blir sett på som barn. Barnevernansatt påpeker at de skal ha en fremtid, skal bli spurt og støttet, og ansatte må unngå å fortelle dem at de er vanskelige og mislikt.

En barnevernansatt forteller om tre EM som ble plassert etter §4-12. Barnevernet fikk omsorgen for dem på grunnlag av å beskytte dem mot seg selv. Det var tett samarbeid med Kripos, politi og barne-, ungdoms- og familieetaten (heretter BUF-etat) for å finne institusjoner som er skjermet og personal som er opplært til å være på vakt. Akutt beredskapsplaner ble umiddelbart satt i gang. Ved en anledning ble alarm utløst og alle involverte var umiddelbart i gang med sine prosedyrer. Det ble etter noen år en utfordring å opprettholde strenge sikkerhetsprosedyrer da EM ønsket å delta i fritidsaktiviteter. Barnevernansatt forteller at tilliten mellom EM og de ansatte fortsatte å holde dem trygge og tror det var god hjelp for dem å bli rammet inn og hindret kommunikasjonsmidler i såpass lang tid. Noen år etter sikkerhetstiltakene var avsluttet, ble de tre EM kontaktet av bakmenn via internett. En av dem svarte useriøst på deres spørsmål. En annen ble redd og kontaktet personale. Ved innsamling av data ønsket en av dem å reise hjem. Barnevernansatt tror det skyldes mangel på papirer her og at det begrenser mulighetene i Norge. I dette tilfellet mener barnevernansatt at politi, Kripos, barnevern og BUF-etat samarbeidet godt, men følte seg derimot motarbeidet av UDI. EM har uklart identitet da de løy flere ganger om alderen sin. De får dermed ikke legitimasjon, heller ikke pass fra hjemland, og har da ikke fulle rettigheter. Barnevernansatt mener det ville vært for belastende for en fosterfamilie å ta vare på EM, da de stadig ville rømme. Det påpekes også at en kan ikke vite om bakmennene ville vært

voldelige, og mot hvem, om EM ga opplysninger om tilholdssted. Barnevernansatt mener også at personal må tørre å snakke med EM om hvordan ting fungerer i deres hjemland, da vedkommende sin erfaring av dette er at EM setter pris på det. Det vektlegges at det er bra å spørre generelt da det viser interesser for deres land og kultur. En annen barnevernansatt erfarer at det er behov for spesialisering av institusjoner for å møte dem bedre der de er. Asylmottak anbefales ikke, da barnevernansatt tror de er mer redde på asylmottak enn i en institusjon. Bistandsadvokaten påpeker at barn har for lite beskyttelse på mottak.

Barnevernansatt erfarer at noen EM frykter plasseringen. De tror det er et fengsel. Andre ser mer på det som mat og seng og fortsetter sin virksomhet på dagtid, som barnevernansatt opplever er å bli kontrollert og utnyttet. Andre tar imot tilbudet fordi de er redde og ser sin situasjon som grusom. Barnevernansatt deler også erfaring om at alle EM som ble plassert hos dem i 2011, forsvant innen 24 timer. Omsorgsarbeiderne vektlegger at EM får en trygg ankomst på institusjonene og på å skape trygge rammer. De fremhever at EM ikke stoler særlig mye på folk, spesielt ikke innen det offentlige, og fokuserer på å skape tillit mellom EM og institusjonen. Hovedkontakten til EM blir med på første møtet, uavhengig av hvor dette finner sted. De erfarer at det er viktig å etablere trygghet så fort som mulig slik at ungdommen kan spørre om det de lurte på og ha noen å snakke med. Omsorgsarbeiderne erfarer at flere EM sliter med å tro på at rettigheter og beskyttelse settes ut i livet. Noen mister fremtidshåp og tror ikke ting kan bli bedre. Dette erfarer de at gjenspeiler mange EM de er i kontakt med. En bunnløs fortvilelse og manglende motivasjon. Noen forsøker også å ta sitt eget liv. Dette kan også være for å få oppmerksomhet eller truer med å gjøre det for å klare å rømme. Ensomhet og å føle seg ensom er også noe omsorgsarbeiderne trekker frem. Det vi ser på som utnytting, kan representere trygghet for EM. Dette er uavhengig av graden av utnytting. EM kan slite med å tilpasse seg et nytt liv. Bakmenn opptar mye tanker. Noen prøver å rømme fordi bakmennene truer dem. De kan like seg godt, men frykter hva som skal skje om de ikke oppfyller "sine forpliktelser". Omsorgsarbeidere kaller det en slags mafia-gudfaraktig relasjon. Noen har opplevd grov vold, vært vitne til mord og parteringer, tatt del i våpensmugling og narkotikasmugling. Andre har vært utsatt for filming fra sexindustrien og må leve med vissheten om at de er eksponert i pornografisk film. En omsorgsarbeider forteller at EM skifter mellom hvor de har sin lojalitet. En dag kan de være redde og vil ha hjelp, en annen dag oppsøker de bakmenn. Lojaliteten kan fortsette å skifte over flere år. Politibetjenten trekker også frem lojaliteten ovenfor utnyttene. Noen nøkkelpersoner erfarer at noen EM har en seksualisert atferd. Mannlig ansatte kan få grove beskyldninger på seg fra

jenter og gutter. Omsorgsarbeiderne opplever de som opptatt av å prøve å finne normer i samfunnet omkring seksualitet. Noen rekker ikke avtaler på grunn av ustoppelig behov for å skrubbe seg i dusjen. Omsorgsarbeiderne er opptatt av å formidle konkrete positive ord til EM for å bøte på det vanskelige de har opplevd, og gjentar utsagn om håp og fremtid til EM som EM selv har kommet med. De vektlegger at EM har rett på utdanning, lek og fritid på lik linje med andre barn. Til tross for mange utfordringer med EM, opplever omsorgsarbeiderne likevel noen EM som har vært i institusjon og blitt returnert som ambassadører innad i menneskehandelmiljøet. EM kan fortelle andre hvor de kan finne hjelp, på tross av at de havnet tilbake i miljøet selv.

5.7. Skole

Ungdommene opplever takknemlige for skolen. Den kommer tydelig frem som en del av fremtiden deres. De har konkrete planer om å bli politi, elektriker, mekaniker, lege eller å hjelpe barn. En ungdom uttrykker bekymring for at sykdom som plager skal hindre vedkommende i å oppfylle drømmen om å bli lege. En annen forteller at vedkommende opplever muligheter som ikke hadde blitt gitt hjemme. Der kan ikke en analfabet ta utdanning. To uttrykker at lærere er viktige. Vedkommende jobber hardt, får god tilbakemelding på dette og føler seg trygg på lærerne. En annen føler enkelte lærere har gjort mye:

Læreren helt i begynnelsen. [...] Prøvde virkelig å forstå og å hjelpe. Det lille arabiske hun kunne snakket hun til de som kunne arabisk. Hadde ikke noe med faget å gjøre, men viste at hun ser oss. [...] Du følte at hun ønsket du skulle lære dette.”

Ellers har også en ungdom opplevd mobbing og at norske elever banket opp fremmedspråklige elever. Dette skjedde uten at lærere stoppet det. Ungdommen valgte da å begynne på kristen skole, med bakgrunn i at det kjentes tryggere når folk hadde en religion som ga dem rettledning.

Ungdommene uttrykker motivasjon for å gå på skole og få utdanning. En omsorgsarbeider erfarer derimot at noen ganger trenger EM utsatt for menneskehandel å være en stund i institusjonen før de begynner på skolen. Dette for å skape tillit og trygghet og da generere motivasjon til å begynne med noe nytt. Noen har aldri vært på skole før og opplever det vanskelig å begynne. Omsorgsarbeiderne erfarer at det er viktig å bruke tid på ting som gir EM mestring og som kan lette på trykket de ellers kan kjenne på. Opplevelse av mestring kan

genere økt motivasjon og trygghet på egne ressurser. Barnevernansatt omtaler EM gutter som ”streetwise” og intelligente. De har overlevd tøffe miljøer gjerne fra 8 års alderen. De har tilegnet seg flere språk i løpet av opphold i ulike land og fremstår som ressurssterke ungdommer. Barnevernansatt og omsorgsarbeider mener at det kan være bedre å kombinere yrkesopplæring og skole, slik at de blir utrustet ved mer praktiske fag og kan ta det i bruk om eller når de blir returnert. Omsorgsperson opplever at den gjeldende kommunens økonomi spiller inn angående tilbudet de får og kan være en hindring i å gi dem et godt nok tilbud.

5.8. Opplevelse av egen situasjon

Ungdommene i studien oppleves svært reflekterte over egen situasjon. De reflekterer over forskjeller mellom Norge og i andre land de har vært i. De uttrykker glede over mulighetene som gis dem. En sier at vedkommende føler å mestre mer for hvert år som går og gradvis bli mer selvstendig. En annen sier vedkommende er bekymret for hvordan det skal gå med skolegang på grunn av søvnproblemer.

5.8.1. Løfter og løgn

Nøkkelpersonene forteller at ungdommene de møter ikke nødvendigvis har et bilde av seg selv som offer. En barnevernansatt opplever at noen av dem har blitt fortalt oppdiktete historier om hva som venter dem. Dette inkluderer ofte utdanning og gode framtidsutsikter. Disse er gjerne mest opptatt av å få kontakt med menneskehandlerne igjen. De kan ofte ha memorert telefonnummer eller ha SIM kort sydd inn i linninger på klærne. Når EM forteller historiene de har blitt fortalt til UDI, har noen fått uklar identitet som status. Det forteller barnevernansatt at innebærer at de mister da rettighet til legitimasjon og annet som krever legitimasjon.

5.8.2. Høflige, veltalende og fine i tøyet...

En barnevernansatt omtaler guttene vedkommende møter som høflige, veltalende, har fine klær og ser bra ut. De ser ikke ut som ofre. Vedkommende beskriver guttenes forhold til eget liv som:

Ekstremt ambivalent. De har andre referanserammer enn oss for hva som er normalt. Det er ungdommer som liker sine liv, men som samtidig er involvert i vanskeligheter.

Et eksempel er en gutt, fra et land i Sør-Europa, som ble kjøpt av en norsk homofil mann. Gutten jobbet sannsynligvis som prostituert i hjemlandet, og det var akseptert av familien. I Norge fikk han utdanning mot å yte seksuelle tjenester tilbake, noe han ga uttrykk til en barnevernansatt at ikke var så ille. Han fikk ikke opphold og ble returnert når han ble 18 år. Barnevernansatt tror det kan ha sammenheng med at de visste han hadde familie og at han var nærmere 18 år da de først ble kjent med ham. Det ble ikke tatt hensyn til at familien hadde mottatt penger fra den norske mannen for å ta med gutten til Norge. Bistandsadvokaten mener at det ikke er arbeidet i seg selv som gjør livet vanskelig for EM, men kombinasjonen av ingen penger, lite og til tider ingen mat og trusler.

Noen nøkkelpersoner fremhever at det er ikke alle EM som ser seg selv som ofre for menneskehandel. Flere har erfaring med EM som ikke uttrykker at de ønsker hjelp. De kan komme fra så dårlige forhold at utnyttelsessituasjonen er den beste situasjonen de har opplevd. De kan være sinte eller lei seg for at de for eksempel ble slått, men ikke at det andre som skjedde var utnyttning. Bistandsadvokaten trekker frem at noen som har vært utsatt for seksuell utnyttning, skjønner kanskje først alvoret når utnyttningen avtar. Likevel trekker bistandsadvokaten frem at mange av ungdommene opplever at materielle goder som smarttelefon, førerkort og utdanning forsvinner sammen med utnyttelsen. Dette kan oppleves vanskelig for EM. Utnyttene har ofte roller som omsorgsperson for EM og det skaper et avhengighetsforhold hvor EM blir tatt vare på selv om vedkommende utnyttes. Politibetjenten mener dette kanskje er den vanligste formen å beholde kontrollen på EM. De kan være uvitende om landet de har kommet til, og uerfarne i reising og har dermed ingen reell mulighet til å rømme.

Bistandsadvokaten påpeker at EM ofte knytter seg til en person som er stabil og som klarer å stå i situasjonen. En barnevernansatt erfarer derimot at spesielt kinesiske EM, som vedkommende har hatt kontakt med, ikke knytter seg noe særlig til noen.

5.8.3. Frykt og skam

En ungdom forteller om frykt i bakgrunn av opplevelser. Dette gjelder frykt for hunder som springer løse, fulle menn og innvandremenn. Vedkommende påpeker ironien i frykten for innvandremenn, men opplever den reell. Ungdommen sier også at vedkommende ønsker mer toleranse for den enkelte utenlandske og ikke at hvem en er generaliseres etter hudfarge,

etnisitet eller verdensdel. Det eksemplifiseres ved hendelser som oppleves stigmatiserende hvor vedkommende har blitt bedt om å forlate butikker på grunn av mistanke om tyverier eller på grunn av lukt.

Nøkkelpersonene erfarer at noen av ofrene er preget av trusler mot seg. De frykter represalier mot familie og noen ganger er det familien selv som truer dem og fungerer som bakmenn. En barnevernansatt erfarer at det trengs å komme under huden på dem for å forstå hvor mye situasjonen har satt preg på dem. Vedkommende forteller også at de har drømmer som vanlige ungdommer, men ser ikke muligheten til at disse realiseres. De blir ofte i systemet til de blir overgripere selv. Noen ønsker likevel hjelp og spør konkret ”kan du love meg at jeg skal bli i landet?”. På grunn av lovverk kan ikke nøkkelperson gi løfte om dette. Mange mister da tillit og vender tilbake til miljøet. Barnevernansatt mener de trenger en person de kan stole på fordi mange er relasjonsskadet og det er lite hensiktsmessig å møte dem med et pulverisert samfunn. Vedkommende erfarer også at det er skam knyttet opp til situasjonen deres. De fleste av guttene kommer fra patriarkalske kulturer hvor menn ikke skal vise svakhet. For mange av guttene er da skammen stor og den gjør det enda tøffere å innse hva de har vært utsatt for. Mange kan gå med skyldfølelse og bære skam, og andre kan være plaget av tanken på dem som ikke klarte å komme seg fri bakmennene, sier en omsorgsarbeider.

5.9. Arbeid med tolk

Ungdommene viser mistillit til tolken jeg har bestilt til feltintervjuet. Begge oppga ønske om samme tolk, men tolken var ikke tilgjengelig. En ringer på eget initiativ etter ønsket tolk. Flere av nøkkelpersonene påpeker at det er slitsomt å jobbe med tolk. Bistandsadvokat sier at en-til-en kontakten mangler. I sakene med menneskehandel påpeker omsorgsarbeiderne at de er veldig forsiktige ved bruk av tolk. Det kan være fordi menneskehandel er veldig stigmatisert kulturelt sett og derfor vanskelig å prate om. Ofte benyttes det kun telefontolk. Tolk kan ikke være fra samme land, men må ha språket. Dette gjelder også oppmøtetolk. Ved veldig oversiktlige grupper, har det hendt at omsorgsarbeiderne har bestilt tolk fra utlandet. De har også benyttet personal med språkkompetanse. En annen nøkkelperson sier at tolk fra samme opprinnelsesland kan brukes. Vedkommende har erfart at tolker reserverer seg mot å tolke, men opplever bruk av tolk som at ungdommene får snakke fritt og bli forstått.

6.0. Drøfting av funnene

I dette kapittelet drøftes hjelpen ungdommene og EM utsatt for menneskehandel får når de kommer til Norge. Informasjonen som er innhentet gjennom datamaterialet vil jeg se i lys av internasjonale, europeiske og nasjonale rammeverk, samt konteksten, som er aktuell for temaet. Endringer i det globale samfunnet gjør verden mindre, mer tilgjengelig og full av muligheter, samtidig som endringene danner grunnlag for nye problem. Kvinner og barn omtales ofte som tapere i den globale utviklingen. Touzenis (2006) er en av flere som vektlegger at barn må få bedre ivaretatt sine rettigheter, enten de er på flykt, migranter på leting etter bedre muligheter eller er ofre for menneskehandel. Det er opp til det enkelte land å sørge for at rettighetene til barna overholdes. Lever Norge opp til de lover og regler de er forpliktet på? Får barna den hjelpen de har rett på? Kan informasjonen fra ungdommene være med å bidra til å utvikle bedre holdninger, refleksjoner og forståelse for EM utsatt for menneskehandel, og dermed også føre til å gi de mer målretta hjelp, omsorg og beskyttelse?

6.1. Håndtering iforhold til rettigheter

Barnekonvensjonen artikkel 2 plikter alle medlemsland å sikre at barnet beskyttes mot enhver form for diskriminering. Det vil si at i Norge skal de gis rettigheter og oppleve iverksetting av disse på samme måte som etnisk norske barn. Alle nøkkelpersoner gir uttrykk for å være opptatt av å følge lovverk og ta hensyn til den enkelte ungdom. På den andre siden fører ansvarsfordelingen mellom UDI og barnevernet til at EM over 15 år ekskluderes fra barnevernsloven §1. Det vil si at de blir utsatt for diskriminering fra staten. Nøkkelpersonene følger de lovverk de er underlagt, men barnevernsloven er i sterk kontrast til FNs begjæring om å respektere og sikre barnrettighetene uten diskriminering av noe slag.

Barnekonvensjonen skal ha forrang fremfor barnevernsloven ettersom konvensjonen er ratifisert i norsk lovgivning. Dette viser seg i holdninger som de mindreårige blir møtt med og beskyttelsen de får. FN (2005) påpeker at er behov for at Norge øker fokus på ikke-diskriminering, og legger mer vekt på barnets beste på kort og lang sikt.

6.1.1. Migranter eller barn?

Når de mindreårige ankommer Norge og søker asyl, kartlegger politiet identiteten og bakgrunnen deres. Studien viser at en ungdom og en del EM utsatt for menneskehandel

opplever å ikke bli trodd av politiet. Årsaken til at de ikke blir trodd vet de ikke. Det kan tenkes at noen oppfattes eldre enn de er i utseende, livserfaring og holdninger, og blir da møtt med andre holdninger enn envanligvis innehar overfor et barn. Det kan være fordommer som skaper skepsis og mistillit, hos dem som møter de mindreårige. Skepsis og mistillit til utlendinger, samt erfaringer hvor kommunikasjon i utgangspunktet er et problem og blir enda mer problematisk om begge partene kommuniserer ulikt non-verbalt. For eksempel kan det være et tegn på respekt fra ungdommen å ikke ha øyekontakt, men å se ned. På den andre siden kan det være et tegn på mangel på respekt for eksempelvis politiet ved å ikke ha øyekontakt. Dersom de mindreårige ikke viser samarbeidsvilje og oppleves vanskelig å få kontakt med, kan det stå i veien for å bli møtt med sympati og omsorg. Dette, sammen med fordommer, kan føre til at de mindreårige opplever å bli diskriminert. En ungdom i studien ønsker mer toleranse for enhver med utenlandsk opprinnelse og at hvem en er ikke generaliseres etter hudfarge, etnisitet eller verdensdelen en kommer fra. På den andre siden kan ungdommenes fysikk, utseende og erfaringer villedde til å behandle dem som eldre enn de er, og dermed blir ikke deres rettigheter ivaretatt som mindreårige. Dersom en er i tvil om alderen, skal vedkommende behandles som barn inntil alder er avklart, artikkel 10. Dette forstår jeg som at tillit til hva de forteller bør ligge til grunn for intervjuene. En av ungdommenes opplevde ikke dette da bevis for foreldres død ble etterspurt flere ganger. Data fra en barnevernansatt viser til at flere EM gutter ikke opplever å bli trodd. Tillit til de mindreårige kan økes ved å se på dem som barn. Barneperspektivet understrekes av UNHCR, Redd Barna og UNICEF (2004). Veiledningsheftet rettleder for at intervjuet skal foregå på en barnesensitiv måte. Europarådet (2005) sier at det skal også være en verge tilstede for å ivareta EMs interesser. Vergen har ansvar for å påse at EMs rettigheter blir overholdt gjennom intervjuet. Personene som gjennomfører intervjuet bør være kyndige og ha interkulturell kompetanse. Barnesensitiv måte vil si kunnskap om kultur og religion, samt tilhørende sentrale begreper, og kommunikasjonsmetoder. Dette inkluderer også kunnskap om og beskyttelse av EM utsatt for menneskehandel. Kompetent intervjuer vil bidra til å møte mindreårige på en bedre måte ved å skape forståelse og innsikt i deres situasjon. Dette kan også bidra til å fokusere på det som er viktig for mindreårige ved å formidle relevant informasjon som de trenger og forståelse for en ofte tøff reise og utfordringer ved å stole på andre. Menneskehandel er ofte et meget skjult fenomen, og vanskelig å oppdage med mindre en fokuserer på dette.

Oppdaging av tilfeller av menneskehandel kan endre fordommer og forestillinger av hva menneskehandel er. Dette kan bidra til en bredere tilnærming av problemet og dermed også mulighet for å identifisere flere. Studien viser til at det ikke nødvendigvis er utsatte EM som selv forteller om sine opplevelser. Det er ofte behov for at noen rundt er oppmerksom på at menneskehandel forekommer. Ungdommens atferd og kommunikasjon kan avsløre mistenkelige forhold. Regjeringens handlingsplan (2011), vektlegger å innhente forskningsbasert kunnskap om EM utsatt for menneskehandel gjennom ulike instanser og regionale opplæringstilbud, med barnevernet og andre relevante hjelpetjenester som målgruppe. Dette understrekes av nøkkelpersoner at det er behov for å øke kunnskap på feltet og utfordre oppfatningen av begrepet menneskehandel til å romme narkotikasmugling, prostitusjon og annet tvangsarbeid for både gutter og jenter. Selv mindreårige som blir tatt for kriminelle handlinger, kan være utsatt. Forskningsbasert kunnskap om mindreårige generelt vil trolig bidra til at alle som får del i kunnskapen, får bredere kompetanse i håndtering av barn. En barnevernansatt påpeker at ansatte må tørre å snakke med EM om hjemland og hvordan samfunnet hjemme organiseres i ulike livsfaser uten at det gir grunnlag for at de diskrimineres deretter. Dette vil gi grunnlag for forståelse og øke kunnskap om deres situasjon.

6.1.2. Beskyttelse av barnet

Enkelte ungdommer opplever det altså vanskelig å bo på asylmottak. En sier konkret at vedkommende ikke følte seg trygg på asylmottaket. Dette var fordi fremtiden etter en ventetid med ukjent lengde var uviss. For andre var det skremmende episoder på mottaket.

Barnevernet sin hovedoppgave er å sikre at barn vokser opp under trygge oppvekstvilkår. En trygg oppvekst fremmer mulighet for positiv utvikling i tråd med barnerettighetene. Den forårsaker ikke frykt og psykiske problemer, som mindreårige plassert i mottak erfarte.

UNHCR, Redd Barna og UNICEF (2004) vektlegger at løsninger om barnets fremtid bør være konkrete, trygge og bærekraftige. Løsninger bør også utarbeides innen en tidsramme som er tilpasset EMs begrep om tid. I løpet av tenårene tar mindreårige valg som kan gi store konsekvenser for resten av livet. Store forandringer skjer på kort tid, også fysiske og mentale forandringer. Studien viser at mange opplever ventetiden som en vanskelig tid, og at det kan ta opptil flere år å få endelig svar på oppholdstillatelsen. Det vil i praksis bety for mindreårige at de må bruke store deler av barneårene på å vente på å bli utsendt om det foreligger avslag

på en asylsøknad. På en side bør løsninger utarbeides på en tid som samsvarer med tenåringstidens hurtige tempo. Dette kan friggi tid som de mindreårige kan bruke til å starte på valgene sine. Faren kan være at løsninger ikke er godt nok utarbeidet på grunn av mangel på kunnskap om situasjonen eller forhastede slutninger. På den andre siden kan det være bedre for de mindreårige om det tar lengre tid for å sikre at nødvendige overveielser og hensyn er tatt, og slik sikre langvarige løsninger og stabilitet etter barnevernsloven. Barnekonvensjonen bruker ikke begrepet stabilitet. Likevel vektlegger den at det skal tas nødvendig hensyn til omsorgspersonens rettigheter. Hensyn til dette kan føre til at hjelpetiltaket blir mer gjennomtenkt og blir en langsiktig løsning for de mindreårige.

6.1.3 Tolk

Valg av tolk og tolkemetode kan også bidra til å skape mer trygghet og beskyttelse for de mindreårige. Rett til tolk fremlegges av Europarådet og gjennom SCEP. To nøkkelpersoner utdypet at de valgte tolk og metode på en måte som skjermet de mindreårige. De kunne også benytte seg av kollegaer om det var mulig. Det er mulig at kollegaer ikke er upartiske eller kvalitetssikret slik barnevernets rundskriv pålegger. Likevel ble en slik løsning foretrukket med hensyn til sikkerheten for EM utsatt for menneskehandel om alternativet var å bruke tolker fra et lite og gjennomskiktig miljø. En annen nøkkelperson legger ikke vekt på at tolken må tilhøre et annet miljø enn det ungdommene kan identifiseres med. Dette kan skyldes at erfaringer ikke viser til negative konsekvenser eller effekt ved valg av tolk. Nøkkelpersonene kan dermed ha ulike referanserammer for hvorvidt de stoler på å bruke tolk fra samme etniske gruppe som ungdommen. Likevel enes nøkkelpersonene om at det er utfordringer knyttet til bruk av tolk. Kontakten med ungdommen forstyrres av et mellomledd og mange av ungdommene har mistillit til tolkene. Mistilliten ble bekreftet av en ungdom som på eget initiativ ringte etter ønsket tolk under et feltintervju, da jeg ikke hadde lykket å få tak i vedkommende. Dersom tolkene bruker tredjeperson til å formidle et budskap, blir budskapet først tolket og så formidlet videre av tolken. I tillegg kan uprofesjonell tolkning skape mangel på trygghet og økt mistillit til tolkene fra ungdommene og fra hjelpe- og mottaksapparatet. Budskapet vil da bli preget av hva tolken selv mener er viktig å formidle, og barnets mening kan miste makt om tolken ikke tolker setning for setning. Det fører også til at barnet ikke blir hørt slik de har rett på. For å opprettholde profesjonalitet og at de mindreårige blir best mulig hørt og forstått, må tolken forholde seg til sin rolle som er å oversette hva som blir sagt, og

ikke tolke budskapet. Min erfaring med at en tolk la til egen mening under et intervju, viser til at det er behov for profesjonalisering av tolkens rolle.

6.1.4. Asylmottak

En annen utfordring diskriminering av EM over 15 år gir, er hvordan de plasseres.

Ansvarsområdet for EM er delt mellom UDI og barnevernet. Det fins noen unntak hvor kommuner har eksisterende hjelpetiltak i regi av barnevernet, som også gjelder for dem over 15 år. Stavanger kommune har et slikt hjelpetiltak (Stavanger kommune n.d.). Alle EM under 15 år er barnevernets ansvar på lik linje som norske barn. Generelt kommer EM over 15 år først innunder barnevernet om de er utsatt for menneskehandel og får innvilget søknad om refleksjon. Kritikken fra FN (2005) består nettopp av blant annet mangel på ivaretagelse av alle barns rettigheter, herunder asylbarn, flyktninger og innvandrede barn, uten hensyn til nasjonalitet, immigrasjonsstatus eller eventuell statsløshet. Bistandsadvokaten uttrykker skepsis om plassering på mottak. Barn har, etter norsk lov, krav på beskyttelse.

Barnevernloven spesifiserer at barn som er uten familie, har særlig rett på beskyttelse og omsorg. Det bør også innebære at EM har særlig rett på beskyttelse og omsorg. Likevel viser studien at de over 15 år mister retten til å få omsorg og beskyttelse av barnevernet da de er UDIs ansvar. Barnevernets institusjoner og praksis blir bestemt av barnevernloven, og gir barna et sterkt vern. Det stilles krav til materiell standard på institusjonene, tilsyn, personaltetthet og barnefaglig utdanning. Dette er krav som ligger på et helt annet nivå enn kravene til UDI. På asylmottak er det ikke mulig for personal å følge opp EM på en måte som tilfredsstiller artikkel 3 i barnekonvensjonen. Dette på grunn av for mange ungdommer plassert i forhold til personaltetthet og økonomiske ressurser tilgjengelig per EM. Noen nøkkelpersoner og en ungdom uttrykker at plassering på mottak ikke er god hjelp, da de mindreårige ikke får tett nok oppfølging og ungdommen følte seg utrygg på mottaket. På den andre siden uttrykker noen ungdommer at mottakene har hatt positiv innvirkning på deres liv ved å generere varige vennskap og positiv innflytelse som de fortsatt bærer med seg.

EM kan risikere å bli flyttet til et annet land innenfor Schengen-avtalen om de samarbeider med politi eller andre offentlige myndigheter. Dette gjør at behovet for sikkerhet og beskyttelse mot bakmenn er svært viktig. Overhengende trusler eller manglende erkjenning av å være i en utnyttelsessituasjon kan også bidra til at EM forsøker å rømme eller rømmer. Det viser til at EM trenger å bli beskyttet mot seg selv. Selv om noen nøkkelpersoner erfarer at

EM utnytter systemet, betyr det ikke at de handler i tråd med hva som er deres eget beste. Iblant vet ikke barn hva som er deres beste. Det kan trenge opplysning om rettigheter og å gjøre seg erfaringer for å skape en forståelse om hva som er sitt eget beste. Et asylmottak vil trolig ikke ha mulighet til å følge opp mulige ofre for menneskehandel, og kan risikere at de forsvinner for godt uten at verken situasjonen deres er klarlagt eller hjelpetiltak har blitt iverksatt.

6.2. Innvilgelse av opphold?

SCEP veiledningsprogram (UNHCR, Redd Barna og UNICEF 2004) tar for seg hvordan enslige mindreårige på best mulig måte kan bli ivaretatt når de kommer til Europa, som i denne studien gjelder Norge. Veiledningsheftet setter norsk praksis i perspektiv opp mot de rettigheter EM har krav på. De mindreårige har ulike intensjoner med å komme til Norge, men alle som ønsker opphold må søke asyl, eller refleksjon om de er utsatt for menneskehandel, og må vente på avklaring på søknaden om de får innvilget opphold eller vil bli returnert. Videre drøftes de ulike fasene med grunnlag i rettigheter til de mindreårige.

6.2.1. Søknad om asyl

Ungdommenes forteller lite om følelser i forhold til asylintervjuet, likevel kommer det frem noe blandede følelser. For eksempel en ungdom observerte som lite barn at en fremmed besvimte i påvente av asylintervju. Eide (2012) sier at det ofte er frykt knyttet til disse intervjuene, men påpeker ikke hva frykten gjelder. Dette bekreftes av nøkkelpersoner som mente det var årsaken til at EM utsatt for menneskehandel ikke ønsket å delta i studien. Det er sannsynlig at de fryktet at deltakelse ville påvirke saken deres negativt. Det høres naturlig ut, for meg, å kjenne på frykt i forhold til avgjørelser som står utenfor egen kontroll, men hvor egne opplevelser og erfaringer vil ligge til grunn for avgjørelsene. Rettighetene SCEP tar for seg og som er hjemlet i lovverk Norge har forpliktet seg på, verner EM ved at Norge plikter å beskytte dem, anse dem som barn og at alle avgjørelser tas på grunnlag av og fremmer barnets beste. Det vil trolig være med å trygge EM om de gjøres kjent med rettighetene sine. Under asylintervjuet har ungdommene rett på hjelpeverge til stede og bruk av tolk. Ungdommene nevner heller ikke noe om at hjelpeverge var tilstede under asylintervjuet. Dette kan være fordi hjelpevergens rolle ikke har vært tydelig, ikke gjorde jobben sin eller ikke var utnevnt da asylintervju fant sted. Hjelpevergen spiller en sentral rolle i å gjøre EM kjent med

rettighetene sine, samt at de blir iverksatt. Hjelpevergen skal følge opp personlige saker og påse at den EM får den hjelp og støtte som trengs jamfør vergemålsloven. Noen ungdommene forteller at de fikk vite noen rettigheter, som for eksempel at de ikke skal diskrimineres i Norge. Foruten dette forteller noen andre ungdommer at de selv setter seg inn i hvilke rettigheter de har. Hjelpevergens rolle og betydning har heller ikke vært et tema i data fra nøkkelpersonene, noe som kan ha samme årsaker som hos ungdommene, eller at de har fokusert på eget forhold til EM utsatt for menneskehandel, og dermed ikke vektlagt hjelpevergens betydning.

SCEP legger også føringer for at de mindreårige ikke skal sitte i forvaring hos politi eller andre forvaringssteder. En av ungdommene i studien forteller at vedkommende ble holdt 5 dager på politistasjonen. Siden SCEP ikke er en lov, er det ikke mulig å si det var ulovlig å holde den mindreårige på politistasjonen, som på nevnt tidspunktet var 16 år. Likevel kan en påpeke at situasjonen preges av mistillit til ungdommens erfaringer og mangel på forståelse for vedkommende sin situasjon. Det er også ulogisk å kreve bevis fra et barn om at dets foreldre er døde, da det trolig skjedde i et annet land enn Norge og at vedkommende var vesentlig yngre enn når søknad om asyl ble fremlagt. Det bør også tas i betraktning at reisene ofte er lite planlagt og inneholder mange uventede hendelser. Dette kan gjøre at eventuelle papirer forsvinner underveis.

Vi har sett at noen EM mister rettigheten til legitimasjon på grunnlag av ”uklar identitet”. Det vil si at identiteten EM oppgir ikke godkjennes av UDI på grunn av mistillit til det som blir sagt. Rett på identitet er lovfestet av barnekonvensjonen artikkel 7. I dette tilfellet er ”uklar identitet” blitt en konsekvens av å lyve. På en side er EM skyldig i løgn, og har valgt å ikke fortelle sannheten. Samtidig befinner EM seg i en helt annen helhet og har erfaringer som tilsier at det hensiktsmessig å lyve. Helheten barnet befinner seg i bør tas i betraktning for de handlinger barnet gjør på lik linje med barn som begår tyveri fordi de er tvunget eller forledet til å gjøre det. Følgene for å mangle identitet er store. Det fratår muligheten til å bli selvstendig i et samfunn. EM vil ikke ha grunnlag for å anskaffe seg pass, bankkort eller annet bevis for hvem de er. Dette vil også hindre mulighet for å få arbeidstillatelse, rett på skolegang, og kan dermed medvirke til at noen havner tilbake i utnyttingssituasjoner.

6.2.2. Refleksjon

Ofre for menneskehandel kan søke om refleksjon. Som vi har sett, pålegger Europarådets konvensjon at norsk lovgivning skal inneholde en refleksjonsperiode på minst 30 dager. Denne har Justis- og beredskapsdepartementet valgt at skal vare seks måneder og er nedfelt som en rettighet for utlendinger utsatt for menneskehandel jamfør utlendingsforskriften §8-3. I denne studien har flere erfaring med at refleksjon er brukt, men det vises bare til ett konkret tilfelle hvor en mindreårig har opphold på grunnlag av refleksjon. Det kan vise til at det er mange ofre som ikke søker om dette, eller at flere av ofrene havner tilbake i miljøet. Dette sier nøkkelpersoner gjelder særlig EM gutter. Det er mulig at det kan skyldes Surtees (2007) funn om æresbegrep og skam knyttet til å vise svakhet ved å innrømme faktum at de har blitt utnyttet. Det er også mulig at gutter generelt har en sterkere opplevelse av kontroll på situasjonen enn jentene. En sterkere og større fysisk bygning kan bidra til dette, samtidig kan type utnytting også bidra til en større eller mindre følelse av kontroll på situasjonen. Bruk av fysisk og psykisk vold eller trusler om dette og kombinasjon med oppvekst og forhold til bakmennene, kan også legge grunnlag for hvordan de opplever seg selv i situasjonen. Selv om EM ikke velger å benytte seg av refleksjon eller havner tilbake i miljøet, er det en rettighet. I denne fasen vektlegges det av nøkkelpersoner at EM har krav på bistandsadvokat. Bistandsadvokaten hjelper EM til å vurdere å anmelde forholdet, og kan også bidra til hjelp til å skrive ned hva som har skjedd. Dette innebærer at advokaten har kompetanse i å snakke med barn og evne til å samarbeide med dem. På den andre siden ivaretar bistandsadvokaten EM i alle rettsmøter, ved politiavhør og har rett til å uttale seg om prosessuelle spørsmål som angår EM og må dermed også være juridisk kyndig, jamfør straffeprosessloven § 107a og c. Dersom den mindreårige anmelder saken, kan det søkes UDI om ytterligere ett års midlertidig arbeids- og oppholdstillatelse (Justis- og beredskapsdepartementet 2008). Dette gir rom for å være i Norge lengre, så lenge offeret bryter eller ønsker å bryte med miljøet. I denne perioden har ofre for menneskehandel rett på bistandsadvokat jamfør straffeprosessloven §107a, etter anmodning fra Europarådet. Studien viser til ulike utfordringer knyttet til arbeidet med mindreårige ofre. Bistandsadvokat må være bevisst på utfordringer ved samarbeid på tvers av instanser, og kompetent til å samarbeide med barn og representere dem. Bistandsadvokat skal ha en holdning og praksis hvor begge kjønn stiller likt i forhold til rettigheter og hjelp, og bistandsadvokat må være klar over ulike typer for forfølgelse og utnytting av barn i en internasjonal sammenheng (UNHCR, Redd Barna og UNICEF 2004). Dette innebærer også at de har evne til å se sammenhengen mellom fenomenet og de utfordringer det bringer ved rutiner i saksgang. Spesielle utfordringer kan være i forhold til beskyttelse av den

mindreårige, valg av tolk og metode, mulighet for å verne barnet mot andre parters rett til innsyn og trygg plassering av den mindreårige.

Studien påpeker behov for bedre vitnebeskyttelse for EM i saksgang. I følge Europarådet skal det tas særlig hensyn til offerets sikkerhets- og beskyttelsesbehov, noe som kan danne juridisk grunnlag for bedre utarbeiding av vitnebeskyttelse av EM. Som vi har sett er menneskehandel et internasjonalt fenomen. Schengen-avtalen gjør det lett for bakmenn å forflytte seg. EM som samarbeider med politi og annen myndighet utgjør en trussel for miljøet. Det er ofte i bakmenns interesse å få ungdommene tilbake i miljøet. Da utgjør de ikke lenger en trussel. Studien tar ikke for seg hvordan dette foregår, men det er ikke utenkelig at de kan møte opp der ungdommen holder til og hente dem med seg. Da miljøet består av store nettverk, kan det også være andre innad i miljøet som har fått i oppdrag å få tak i ungdommen igjen for å hindre at EM vitner. EM kjenner miljøet og kjenner farene ved å samarbeide med myndigheter. Det kan være føre til represalier mot familie eller EM kan ha blitt fortalt at myndighetene er på bakmennenes side, og samarbeid med dem vil forverre EMs situasjon. Også for ungdom som blir forflyttet av myndighetene til trygge omgivelser, utsettes for at overhengende trusler kan iverksettes. Så få som mulig bør vite at det dreier seg om en beskyttelsessak. Ellers kan det fort føre til forsnakkelse, brudd på taushetsplikt og at opplysninger som skulle være konfidensielle deles. En slik situasjon vil gjøre EM utrygg og sårbar for å havne tilbake i miljøet ettersom bakmenn kan få tak i adresse eller at EM selv får mistillit til at vedkommende er trygg, og rømmer tilbake til miljøet på grunn av frykt. Dersom EM opplever situasjonen tryggere, kan EM samarbeide bedre med politiet. Mer samarbeid fører til at politiet får mer hjelp i straffeforfølgelser. Det kan også muligens føre til at EM vitner mot bakmenn og får dermed innvilget oppholdstillatelse. På den andre siden er det behov for utarbeiding av hvilke prinsipper som skal være gjeldende i saksgang.

Bistandsadvokaten sier at det er ikke samsvar mellom alle parters rett til innsyn i sakens dokumenter og beskyttelse av barnet. Barn utsatt for menneskehandel, skal alltid regnes som part i sak (forvaltningsloven, heretter fvl. §18, andre ledd). Det innebærer at de også får rett til forhåndsvarsel (fvl. §16), og rett til innsyn i saksdokumentene, (fvl. §18). Dette skal gjennomføres selv om barnet har sagt at det ikke er nødvendig. Rett til innsyn i saksdokumentene gjelder for alle parter. Dette kan true sikkerheten til den mindreårige. Informasjon om hvor EM befinner seg kan komme ut. Alle parters rett til innsyn bryter med retten til konfidensialitet. Informasjon om sensitive opplysninger kan bli spredd. SCEP (2004)

sier i artikkel B7 at det ikke skal avsløres informasjon som kan sette EM eller familien i hjemlandet i fare, uansett om EM har samtykket til at informasjon gis. Artikkelen er grunnfestet i barnekonvensjonen artikkel 16. Dette kan vise til at det er behov for økt bevissthet, utarbeiding av rutiner og kompetanse ved presentering av barn i saksgang. Behovene kan ha oppstått som følge av økende omfang av menneskehandelsaker og kan være oppdaget som følge av erfaringene rundt fenomenet.

6.2.3. Retur/opphold

Flere ungdommer uttrykker misnøye over at vedtak om opphold har tatt lang tid. Til tross for noen utfordringer, uttrykker alle ungdommene at de opplevde god hjelp og nye muligheter ved å få opphold i Norge. Ungdommene i studien hadde tydelige planer om hva de ønsker å gjøre. Målretta planer kan gi dem hastverk etter å komme i gang. For ofre for menneskehandel kan behandlingstid bidra til at det blir lettere å fokusere fremover og samtidig kjempe seg igjennom det som har preget livet deres tidligere. Tiden leger ikke alle sår, men den kan gi rom for nye positive erfaringer. På den andre siden gir nøkkelpersonene uttrykk for at det er en utfordring å motivere EM utsatt for menneskehandel til å motta hjelp i sin situasjon. EM har ingen garanti om å få bli i Norge, noe som påvirker motivasjonen deres for selv å tenke fremover og nytt. En av årsakene til at ungdommene og EM opplever det så forskjellig, kan være fordi mange EM befinner seg i en fase hvor de opplever seg usikre på hvor de selv ønsker å være, mens ungdommene har fått opphold og har konkrete mål og planer for livet sitt.

Ungdommene uttrykker tydelig frykt og frustrasjon vedrørende retur. Ingen av dem har opplevd å bli returnert, men frykter det og uttrykker frustrasjon på vegne av bekjente som returneres. Ungdommene har vært bevisste på å ikke søke asyl, og dermed registrere fingeravtrykk i noe annet land enn det de ønsket å bli i. Dette holder dem trygge fra å bli returnert etter Dublin 2- avtalen. FN (2005) kritiserte norsk barnevern for å kjenne for lite til situasjonen til den enkelte før eventuelle vedtak om retur. Ifølge utlendingsloven § 70 skal retur bare skal foregå om det er til det beste for barnet. Barnets beste forstås som mulighet til å vokse opp og være beskyttet av barnekonvensjonen. Mnookin (1973), Elster (1989), Archard og Skivenes (2009) (referert i Skivenes 2010) mener at å bestemme barnets beste er å forutsi resultater og konsekvenser som er vanskelige å estimere. Barnerettighetene veileder til

å beslutte tiltak som sikrer at barnet har som utgangspunkt å være trygg, vokse opp og utvikle seg. Eide (2012) påpeker at Norge bør sikre seg at aktuelt land hvor EM sendes tilbake, har midler til og mulighet for å prioritere at programmet for ofre som Europakonvensjonen pålegger, blir fulgt. Dersom landet ikke har midler til eller mulighet til å prioritere programmet vil det si at EM returneres til en hverdag hvor EMs beste ikke blir ivaretatt. En del av FNs kritikk er at Norge burde kjenne bedre til situasjon i hjemland og kartlegging av problemer før en eventuell hjemsendelse av EM, uavhengig av situasjon. Tilhørighet, kultur og verdien av å vokse opp i hjemland er også elementer som bør tas med i vurderingen av barnets beste. Barnet har rett til å vokse opp hos sine omsorgspersoner, med unntak om det er de som utnytter de mindreårige eller har bidratt til at den mindreårige har blitt utnyttet.

Nøkkelpersonene erfarer at hensynet til barnets beste og muligheten til å vokse opp med rettigheter dukker opp i saker vedrørende retur av EM. Ved å gi UDI informasjon som de observerer, kan nøkkelpersoner påvirke eventuell retur. Dette gir UDI bedre kjennskap til den enkeltes situasjon og eventuelt hjemsted, og gir grunnlag for å ivareta EMs beste på en mye bedre måte. Det kan også være til hjelp for dem som ikke ønsker eller våger å vitne mot bakmenn i rettsak, og som slik mister en garanti om å få innvilget opphold. I mange saker er det gjerne ingen bakmenn å vitne mot, og vil da gjøre EMs situasjon mer usikker. Retur kan i følge Palermoprotokollen bare skje ved hensyn til sikkerheten, og skal hovedsakelig være frivillig. I følge nøkkelpersoner er det enkelte ungdommer som ønsker å reise tilbake, men det er ikke nødvendigvis disse som blir returnert. Årsaken til at noen ungdommene ønsker å reise tilbake, tolker en nøkkelperson til at mulighetene i Norge er svært begrenset på grunn av manglende identitetspapirer. Videre har vi sett EM som ønsker å være i Norge og spør om nøkkelperson kan love dette. Dette kan bety at de at de føler seg trygge i Norge. Det kan også vise til frykt for å bli sendt tilbake, frykt for å havne i hendene på bakmenn igjen og uvisshet om hvem det er trygt å forholde seg til. Det sies i Palermoprotokollen at det det må være konstatert at EM er et offer for menneskehandel før retur. Europarådets konvensjonen artikkel 10, bekrefter dette ved at EM ikke får forlate landet før barnevern og politi, eventuelt ressursteam i kommunen, har gjennomført identifisering av ofre jamfør KOMs identifiseringsveileder. Dette kan være med å bidra til bedre oppfølging i hjemland ved samarbeid om å utvikle et program for hjemsendelse av ofre hvor institusjoner som kan hindre gjentatt rekruttering av EM involveres, i tråd med Europarådets konvensjon. Disse skal blant annet sikre reintegrering av barnet i hjemlandet, og rett til utdanning og tilfredsstillende omsorg, noe som ivaretar rettigheten til EM om å få vokse opp, være beskyttet og mulighet

for å gå på skole. Det kan også gi muligheter utover barnerettighetene ved at det blir lagt til rette for skole og utdanning utover grunnskolerettigheten. Dette fremmer barnets helse, selvrespekt og verdighet i tråd med barnekonvensjonens bestemmelse. Det gir også grunnlag for at barnet lever under forhold som ikke skader dets helse og utvikling. Selv om Europarådet pålegger å utvikle et program, kan det være vanskelig for EM å forestille seg at programmet gir trygghet. EMs erfaringer i livet kan være tomme løfter og kynisk behandling med lite eller ingen framtidsutsikter utenom de som finnes innad i miljøet. Det kan også tenkes at det kjennes utrygt å bryte med miljøet. En risikerer å bli sendt tilbake og da oppleve å være alene igjen. Deres opplevelser kan samsvare med hvordan de oppfatter verden (Hiebert 2008). Landet offeret sendes tilbake til, har ansvar for bekreftelse av returen og å skaffe nødvendige reisedokumenter. Landet blir slik klar over og får mulighet til å forberede seg på at EM utsatt for menneskehandel vil ankomme landet. EM kan også bli returnert etter Dublin 2- avtalen dersom deres fingeravtrykk finnes i et annet land. Dette kan gjøres uten at Norge trenger å foreta en full asylbehandling. Som vi har sett kan returnerte EM bli plukket opp av bakmenn igjen, bli utstyrte med narkotika og sendt til neste destinasjon. Bakmennene utnytter ungdommenes avslag på opphold. Det kan være en oversiktlig måte å ha kontroll på både stoff og EM. Ved at EM registrerer seg for eksempel i Hellas, vet bakmenn at EM vil bli sendt tilbake hit. Dublin 2, sammen med frie grenseoverganger, sørger for at EM kan bli brukt som narkotikasmuglere. Bakmenn risikerer lite. EM risikerer alt. De risikerer å bli anholdt som kriminelle og straffet deretter. Når de kommer fri, sendes de tilbake til bakmenn, som venter på dem med ny ladning.

6.3. *Opplevelse av egen situasjon*

Ungdommene som tok del i datainnsamlingen fremstår som reflekterte og målretta ungdommer. De beskriver situasjonen i nåtid og fortid med refleksjoner over både positive og negative erfaringer. Det er tydelig at ungdommene har en opplevelse av å være i gang med det livet de nå ser for seg og tenker deretter. Det kan skyldes at de har fått avklart vedtak om oppholdstillatelse, er bosatt i kommuner og går på skole. Det kan også være at de oppfatter seg selv positivt og ser hva de har bak seg som noe de har mestret. Til forskjell fra ungdommene, blir EM utsatt for menneskehandel beskrevet med mer negativt selvbilde og som mer hindret i å handle i tråd med sine drømmer og ønsker for livet. Noen beskrives likevel som selvstendige, tøffe og smarte ungdommer. Dette stemmer ikke nødvendigvis med

hvordan de egentlig har det, i følge en barnevernansatt. Barnevernansatt sier at en må ”under huden” på EM for å oppdage hvor preget de er av situasjonen sin. De kan være velkledde og vise evne og ressurser ved å ta vare på seg selv, likevel står de i en situasjon hvor de blir utnyttet. EM kan ha drømmer som andre ungdommer, men ser ikke muligheten til at drømmene realiseres. De kan gi uttrykk for dem til nøkkelpersoner, men det skal lite til før de mister tillit og tro på at drømmen kan virkeliggjøres. Det kan vise til en avmakt i forhold til sin egen situasjon. Utnyttningen og situasjonen deres kan ha gjort at de mangler initiativ og improvisasjon, som barn ofte har mye av. De kan også mangle tro på seg selv. Det kan også være frykt for konsekvenser ved å bryte med bakmenns kontroll over dem, eller frykt for represalier mot familie og venner. Utnyttingssituasjonen har tatt fra EM muligheten til å utfolde seg fritt og bygge opp integritet over hvem en er. Tankene og drømmene beholder de, men de har ikke fått erfare hvordan de kan sette dem ut i livet. EM har blitt holdt tilbake av bakmenns grep på dem. På en side har de erfart å mestre utfordringer som kan ta knekken på andre. De kan oppleve mye penger i omløp. De kan opptre høflig og selvsikkert i møte med nye mennesker. Disse erfaringene kan gi god følelse av kontroll. På den andre siden erfarer noen at de er totalt uten kontroll i eget liv. De har opplevd å bli brukt, misbrukt og kan miste tro på egen fremtid og egen integritet. De ser dermed ikke noen utvei. Noen vender tilbake til miljøet og blir der til de blir overgripere selv. Her kan det på en gitt tid være vanskelig å skille hvem bakmenn og offer er. Det er mulig at overgangen fra å være et offer for menneskehandel til å selv være en som utnytter andre kan være glidende og foregå i en alder hvor EM er gammel nok for å bli straffet, men samtidig også et barn som trenger beskyttelse. I en slik situasjon vil et rammeverk gi rettleiding for hvilke hensyn som skal tas, samtidig som en ivaretar prinsippet i alle hensyn og tiltak, til barnets beste. Andre EM utsatt for menneskehandel mister håp og preges av tanker om å ta eget liv. Ekeland et al. (2006) sier at det er i tenårene at de grunnleggende spørsmålene til hvem en er stilles. De vil trolig identifisere seg med sine erfaringer, gode og dårlige og la dette prege oppfatningen av hvem en er. Positive erfaringer av endringer og opplevelsen av å være i en annen situasjon, kan gi rom for endring av verdensbilde, og igjen føre til motivasjon og håp for livet. En nøkkelperson sier at det er viktig at EM bruker tid på lek og fritid på lik linje med norske barn. Dette kan gi EM opplevelser av mestring og mulighet for å kople ut vanskeligheter. Både ungdommene og EM i studien vil de oppleve kulturkrasj når de kommer til Norge. For det første kommer flesteparten av ungdommene i studien alene til landet, mens de fleste ungdommer i Norge bor sammen med familie eller andre omsorgspersoner. De har annerledes språk, kultur og religion enn jevnaldrende, og dette danner som sagt grunnlag for hvordan de

oppfatter omgivelsene. Deretter må ungdommene tilegne seg nytt språk, kulturforståelse og kunnskap om samfunnet. For noen innebærer det å lære å lese og skrive for første gang. Dette setter dem noen steg tilbake utviklingsmessig fra jevnaldrende norske ungdommer. EM utsatt for menneskehandel erfarer at deres liv blir totalt forandret ved plassering i institusjoner hvor de hindres i å ha kontakt med bakmenn. Dette kan føre til kulturkrasj. Disse vil opptre ulikt, ettersom de mindreårige blir mer akklimatisert i omgivelsene. Ungdommene vil få nye erfaringer og opplevelser som de kan identifisere seg med, og deres syn på seg selv og i forhold til omverdenen kan endre seg. Barnevernkonvensjonen gir dem rett til å få være den de er. Det inkluderer også deres kulturelle identitet. Engebrigtsen (2002) fremhever viktigheten av å se på EMs tosidige tilpasning til hjemlandet og eksillandet, og den tosidige tilhørigheten som de fleste migranter utvikler. Denne tilpasningen og tilhørigheten vil trolig både generere og avklare kulturkrasj for alle mindreårige. Kulturkrasjene oppstår når erfaringer i eksillandet kommer i konflikt med erfaringer fra hjemland og fortid. Kulturkrasjene kan avta ettersom ungdommen plasserer de ulike erfaringene i sammenheng med en kontekst og etter hvert tar stilling til egen integritet i dem. Selv om barn som er utsatt for menneskehandel trenger beskyttelse og god omsorg for å oppleve en stabil og trygg hverdag, er de likefult individer fra en annen kultur og tradisjon, noe som vil prege deres tanker og holdninger ovenfor hjelpen de møter og samfunnet de blir kjent med i Norge.

6.3.1. Frykt

Ungdommene skildrer frykt og følelse av ubehag i forhold til asylsaken og politiet. Ved å prøve å sette seg inn i deres situasjon er det mulig å skape en forståelse hvorfor de frykter dette. Det trenger nødvendigvis ikke å være svaret på hvorfor den enkelte opplever det slik. Ungdommene har forlatt familie og kjente omgivelser. De har under reisen vært preget av usikkerhet om hvor de ender opp, hvordan det er der, og om de kan få være der og vokse opp. De ankommer Norge, folk ser annerledes ut, snakker annerledes og temperatur og vær er annerledes. I intervjuet de må igjennom blir de spurt spørsmål på spørsmål hvor de må gjøre rede for sin bakgrunn, familie og reise. Måten de blir møtt på kan virke betryggende eller skremmende. EM utsatt for menneskehandel har ikke hatt kontroll selv hva de har gjort. De har fulgt ordrer, blitt utnyttet til kriminelle handlinger og handlet for å overleve. Noen er bevisst på at de har begått kriminelle handlinger, noen kjenner ikke til en annen måte å leve på, mens andre er på reise hvor utnytting venter ved endelig destinasjon. EM er omgitt av bakmenn som forhandler med dem, truer dem og familien, gir dem løfter om en god fremtid,

lyver om fremtiden, om politiet og andre som egentlig kunne hjulpet dem. De er omgitt av en verden hvor utenforstående blir presentert som farligere enn de som de kjenner. Det tryggeste for å overleve er å forholde seg til bakmennene og stole på dem. Frykt kan ofte skape en følelse av lammelse. De færreste EM klarer å rømme fra bakmenn. De må se muligheten for å slippe unna situasjonen de er i, samtidig være villige og modige nok til å ofre alt, til og med livet sitt, for å komme seg unna. Når de da får hjelp, er de nødt til å gå igjennom hva som har skjedd med politiet og andre involverte i saken. De må gjenfortelle og vil da trolig gjenoppleve traumer som følge av situasjonen. Å komme seg unna kan være en terskel å komme over, mens å snakke med politiet og andre kan innebære en mye høyere terskel. De får ingen garanti om å fortsette å leve i Norge. Det er ikke nødvendigvis det beste for alle å få leve i Norge, men det er mulig at å vite at de har mulighet til å fortsette å bo her, vil gi dem den tryggheten de mangler. Noen har gjerne ikke bodd fast et sted, men har vært flyttet fra sted til sted av bakmenn.

6.3.2. Skam

Ungdommene i studien uttrykker ikke skam over den situasjon de er i eller på grunn av andre årsaker. Det kan ha sammenheng med et positivt bilde av seg selv, av reisen og eller av valgene de har gjort. Informasjon fra nøkkelpersonene viser derimot at EM utsatt for menneskehandel ofte kan kjenne på skam knyttet til sin situasjon. Guttene kan særlig kjenne på skam i forhold til sin situasjon. Dette kan ha sammenheng med at de kommer fra patriarkalske kulturer hvor menn ikke skal vise svakhet. Deres bakgrunn, kultur og religion kan vise til at menn skal ha kontroll, være forsørgere og passe på jenter og kvinners ære. Innrømmelse av å være utnyttet betyr svakhet. Dette kan som vi har sett, føre til en vond sirkel hvor ungdommen tøffer seg for å ikke vise svakhet. Dette kan føre til at terskelen for å erkjenne for sin egen situasjon blir høyere.

6.3.3. Lojalitet og ambivalens

En ungdom kan vise ambivalens i forhold til egen situasjon, da vedkommende forteller om å gjenoppleve vanskelige valg. Valg som innebærer å velge bort noe en er glad i og som betyr mye, kan ta tid å bli fortrolige med om de ble tatt i en ung alder. Det er tøffe valg, og det kan kreves refleksjoner og ulike perspektiv for at ungdommen skal bli fortrolige med valget.

En del nøkkelpersoner opplever at bakmenn har knyttet et slags bånd til EM utsatt for

menneskehandel. Det kan være gjennom et avhengighetsforhold hvor de opptrer som omsorgspersoner. Bakmenn kan gi løfter om en god fremtid med skole og utdanning. På den andre siden, kan bakmenn true og utøve fysisk og psykisk vold mot dem, andre eller mot deres familier. EM kan være vitne til grov vold, mord og parteringer av levende mennesker. Bakmenns handlinger kan komme EM til gode, de får mat og klær og kanskje løfter om utdanning. De utnytter, men hjelper også og får lojalitet fra det vi ser på som ofre. Skiftet mellom å gi og ta kan gi EM ambivalente opplevelser av situasjonen sin. Familiene til EM får være i fred og de kan oppleve seg selv som selvstendige, selv om de er under kontroll. Bakmenn kan vinne lojalitet fra EM ved å skape frykt for opposisjon. Bakmenn kan også være i familie med ungdommene, og dermed eksisterer det et naturlig bånd mellom EM og bakmennene. Erfaringsmessig tar det tid å bryte dette båndet og lojaliteten. Noen nøkkelpersoner har ikke hatt tilstrekkelige midler for å beskytte ungdommene i denne tiden. Deres erfaringer viser behov for større muligheter til å beskytte EM. I tråd med tiltaket om å videreutvikle omsorgstilbudet for barn utsatt for menneskehandel (Justis- og politidepartementet 2011), gir den nye §4-29 i barnevernloven større muligheter for å ivareta sikkerheten. Den sørger for fysisk sikkerhet jamfør Palermoprotokollen, ved at EM plasseres i institusjoner som er egnet for tiltaket og som begrenser deres geografiske bevegelsesmuligheter og kommunikasjonsmuligheter. Dette øker sikkerheten for at EM ikke kan kontaktes av bakmenn, eller ta kontakt selv. Det kan være ekstra viktig den første tiden hvor tiltaket settes i gang, da studien viser at mange ungdommer har en vekslende lojalitet og vedkjenner seg ikke at de er utsatt for noe kriminelt. Det kan også være bra for dem som ønsker hjelp, ved at muligheten for å ta kontakt er allerede valgt bort. Dette kan også være bra da de kan slippe å bekymre seg for å bli kontaktet. Begrensingene kan gi dem rom for å tenke på hva som har skjedd, hva de kommer fra og hva de ønsker for livet sitt. §4-29 kan føre til endringer i holdninger, motivasjon og videre ønsker. På den andre siden er omsorgen tvungen, og gir dem ikke mulighet til å ta egne valg. Den fratrar dem verdighet ved at de ikke får definere sitt eget behov for hjelp. Samtidig må barneperspektivet tas i betraktning da det ikke alltid er slik at barn vet sitt eget beste, selv om de har rett til å si sin mening. Ved §4-29 blir valget om å beskytte barnet mot seg selv og andre, samt å hindre mulighet for kontakt med bakmenn og mot å bli kontaktet, tatt på grunnlag av å beskytte barnet fordi de er barn.

6.3.4. Tillit og mistillit

Noen av ungdommene fortalte at de har problemer med å stole på andre, noe Eide (2012) bekrefter. Erfaringer av å ha blitt forlatt, sviktet, lurt og ikke passet på kan være faktorer som spiller inn. Dersom de kommer fra samfunn med maktavstand, vil det også trolig ha blitt lært en mistillit til andre ved at goder er ulikt fordelt og menneskeverd avhenger av folkeslag og etnisitet. Både noen av ungdommene og EM opplever mistillit til tolker, politi og barnevernansatte. Frykten EM generelt har for asylintervju og usikkerheten rundt oppholdstillatelsen, kan også bidra til at de holder tilbake informasjon. Politibetjenten mener at EM utsatt for menneskehandel forteller mer om noen de har tillit til, har gått god for politibetjenten de skal snakke med. Det samme kan være gjeldende for ungdommene. Øvreeide (2005) kaller dette for triangulering. En bruker en person de mindreårige har tillit til, for å presentere en ny person. Ved dette kan tillit til den nye personen etableres på grunnlag av den eksisterende tilliten. På den andre siden viser personal i hjelpe- og mottaksfasen mistillit til de mindreårige ved å mistenke dem for å holde tilbake informasjon, lyver om sine erfaringer og at de vil rømme. Dette gjelder spesielt guttene. Det kan være grunn til mistillit da EM utsatt for menneskehandel ofte er godt opplært til å tro at problemene blir større om de samarbeider med myndigheter. De vet nøyaktig hva de kan si og ikke si. Likevel vil det være vanskelig å få tillit om en ikke først vekker tillit. Det kan være en for stor forventning om at EM skal gi tillit først. Noen av dem beskrives som relasjonsskadet, og de kan ha mange trusler hengende over seg. Det kan ses å være en del av arbeidsoppgavene til hjelpe- og mottakspersonale å gi tillit til både ungdommer og EM utsatt for menneskehandel for å bygge en relasjon med gjensidig tillit. Dersom de får en person å forholde seg til, kan det bety mer stabilitet og trygghet for EM. På den andre siden er det sårbart da denne ene personen er avhengig av å klare å bygge et gjensidig tillitsforhold til EM. En slik håndtering vil trolig kreve store strukturendringer. I dag må EM utsatt for menneskehandel forholde seg til hjelpeverge, bistandsadvokat, barnevernsansatt, politi, UDI og omsorgsarbeidere. Studien viser at det er utfordrende å få EM utsatt for menneskehandel til å snakke med politiet. I tillegg kommer helsesøster, lege, lærer og eventuelt andre inn der hvor det er behov. Alle disse har ulike oppgaver og er avhengige av godt samarbeid for å hjelpe EM.

En omsorgsarbeider erfarer at EM utsatt for menneskehandel noen ganger trenger å bruke tid i institusjonen før de begynner på skole. Dette viser til at det kan ta tid å bygge tillit til omgivelsene, samtidig som det kan være med å skape motivasjon for å gå på skole som andre ungdommer og for læring. Noen av ungdommene har kanskje aldri gått på skole, og opplever

dette vanskelig. Det kan være en god erfaring å begynne på skole, da dette er med å integrere ungdommen med jevnaldrende. Likevel kan nivået være veldig forskjellig. Da det er usikkert hvor lenge ungdommene får oppholdstillatelse i Norge, poengteres det av nøkkelpersoner å tenke langsiktig og gi EM noe de kan ta med seg ved retur. Langsiktige løsninger gir stabilitet, noe prinsippet om barnets beste vektlegger i barnevernloven. Det kan hende de kan få seg grunnleggende opplæring i praktiske fag og slik få et utgangspunkt for å få jobb i hjemland eller returland. På den andre siden kan teoretiske fag bidra til opplysning og kunnskap om samfunnet, lover og etikk, som kan være med å beskytte dem mot å bli utnyttet senere i livet.

Det vektlegges også å bruke tid på ting som gir EM mestring og som kan lette på stresset forbundet med å finne seg til rette i et fremmed land og annerledes kultur. Positive opplevelser sammen med personal kan bygge tillitsrelasjoner, og de kan bidra til økt selvfølelse og tro på seg selv. På den andre siden kan det virke meningsløst for de mindreårige om de ikke har opplevd særlig tid til lek og fritid. Det er mulig at dette kan endres ved vedvarende tilbud om lek og fritid, samt at de mindreårige får oppleve jevnaldrende som bruker tid på lek og fritid. For å skape mening og bygge opp under positive opplevelser vil det være hensiktsmessig at aktivitetene som velges samsvarer med interessene deres eller noe de kan bli interessert i.

7.0. Oppsummerende refleksjoner

Dette prosjektet har hatt et særlig fokus på enslige mindreårige og menneskehandel. Det har vært et mål å bruke mindreåriges erfaringer og opplevelser til å belyse områder hvor det trengs mer kompetanse, refleksjoner og bevissthet rundt utfordringer og tiltak, og om dette igjen kan bidra til målretta og god hjelp, omsorg og beskyttelse, samt gi ny kunnskap som er nyttig for omsorgsfeltet. Resultatene viser til flere interessante forbedringsmuligheter i forhold til håndteringen av mindreårige som er utsatt for menneskehandel. Jeg vil presentere hvordan de ulike funnene som er presentert i oppgaven svarer på forskerspørsmålene; 1. *Hvordan opplever mindreårige asylsøkere å bli håndtert i Norge, med hovedfokus på enslige mindreårige?* og 2. *Hvordan blir enslige mindreårige asylsøkere som har blitt utsatt for menneskehandel håndtert i Norge?* Deretter presenteres hvordan en kan dra nytte av ungdommenes erfaringer og opplevelser, og forbedringsmulighetene. Tilslutt avrunder jeg studien med en avsluttende konklusjon.

7.1. Studien

Gjennom prosjektet har det blitt opprettholdt en bred tilnærming til de mindreårige ettersom opplevelsene og erfaringene er mange, og menneskehandel er et bredt felt. Handel med mennesker regnes for å være den mest lukrative form for handel, bare handel med våpen er større. Dette bekreftes av nøkkelpersonene. Menneskehandeindustrien er iskald og kynisk, og forgriper seg på mennesker og barn på det groveste. Internasjonalt og regionalt samarbeid bidrar sterkt til økt fokus på dets omfang i Norge. Fokuset er viktig for å ivareta barnets rettigheter. Det er viktig å fokusere på skillet mellom menneskehandel og migrasjon. SCEP understreker at alle under 18 år skal først og fremst ses på som barn, og ikke migrerende. Barn er sårbare. Særlig EM, da de er uten beskyttelse fra omsorgspersoner. Likevel kan både enslige mindreårige og mindreårige være ofre for utnyttelse. Ungdommene i studien fremstår som modne og reflekterte mennesker. Å fremstå moden og reflektert kan føre til at ungdommene og EM utsatt for menneskehandel blir holdt mer ansvarlig for sine valg enn å bli møtt med omsorg fordi de er barn. Ved å tilnærme seg mindreårige asylsøkere som barn, ivaretas rettighetene deres bedre ved at de tilhører en gruppe hvor det på forhånd er utarbeidet prosedyrer og spesielle hensyn. Ungdommene gir uttrykk for at de verdsetter omsorg og beskyttelse som er gitt, og uttrykker savn hvor denne beskyttelsen ikke har blitt gitt. Noen EM som er utsatt for menneskehandel har etter en tid også uttrykket at de verdsetter hjelpen de har

fått, men dette gjelder ikke alle. Noen vedkjenner seg ikke å være et offer og flere rømmer tilbake til bakmenn. Norge er forpliktet til å verne om dem og gripe inn i situasjonen på grunnlag av at de er barn. Barnet har rett til å bli hørt og dets mening blir vektlagt i samsvar med barnets alder og modenhet. Det ivaretar barnets verdighet i å selv kunne definere sin situasjon og sitt behov for hjelp ut ifra de kontekstuelle rammene som utgjør deres virkelighet, likevel kan det stå i kontrast med retten på beskyttelse. Det er ikke alltid at barna alltid vet sitt eget beste, derfor vil et godt rammeverk bidra til barnas beste.

7.1.1. Forskningsspørsmål 1 og 2

Kjernen i ungdommenes opplevelse er at de stort sett er fornøyde med hjelpen de har fått. På samme tid er de ikke alltid fornøyde med måten det har blitt gjennomført på, og savner hjelp hvor de ikke har fått hjelp. Noen opplever frykt og mangel på tillit til dem som har hjulpet dem og til hjelpen som har blitt gitt. For EM utsatt for menneskehandel tilsier nøkkelpersonenes erfaringer at hjelpetiltakene ofte ikke strekker til. Hjelpetiltakene krever en tilnærming som tar høyde for de kontekstuelle og emosjonelle rammene som danner utgangspunkt for mulig ofre for menneskehandel sin opplevelse og vilje til å motta hjelp. Studien viser at omsorgsplassering over lengre tid, begrensning av tilgang til kommunikasjonsmidler, samt geografisk begrenset bevegelsesområde har vært mest effektive for å bryte med miljøet. Likevel unnlater mange å få hjelp, noen befinner seg i en ambivalent situasjon hvor de veksler mellom å være fornøyd med egen situasjon og ønsker om et bedre liv, noen preges av en kontinuerlig skiftende lojalitet, noen er glade for hjelpen de får og for andre er det konsekvenser fra utnyttelsessituasjonen som hindrer dem i å bli selvstendige og trygge i Norge. Noen ønsker å bli i Norge og noen ønsker å reise til hjemlandet sitt. EM utsatt for menneskehandel er ofte relasjonsskadet og mangler tillit til andre. Nøkkelpersonene opplever det vanskelig å bygge tillit og motivasjon for å motta hjelp, samtidig som de må bevisstgjøre EM på muligheten for å bli returnert. Nøkkelpersonene opplever også mangel på opphold og legitimasjonspapirer, motstridende lovverk hvor konfidensialiteten ovenfor EM brytes og at EM ikke får de samme rettigheter og den samme behandlingen som et norsk barnevernsbarn ville fått. Noen EM utsatt for menneskehandel sin oppfattelse av egen situasjon, samsvarte ikke med min oppfatning av ”offerrollen”. For å få hjelp må EM utsatt for menneskehandel trosse trusler om represalier og løgner som skaper frykt. Samtidig er de ikke sikret at hjelpen vil beskytte dem nok mot bakmenn og garantere dem et trygt liv.

Truslene og frykten kan gjøre at EM ikke opplever andre reelle muligheter enn å gå tilbake til bakmennene.

7.1.2. Sammenheng mellom forskningsspørsmålene

Kan informasjon som ungdommene deler være med på å utvikle bedre holdninger, refleksjoner og forståelse for EM utsatt for menneskehandel, og dermed også føre til at de får bedre hjelp, omsorg og beskyttelse? Studien viser til at omsorgsfeltet kan dra nytte av ungdommenes erfaringer og opplevelser for å bedre hjelpen til EM utsatt for menneskehandel. Det trekkes ut to områder hvor dette særlig kommer til nytte:

Ungdommene påpeker en *manglende trygghet*. Ungdommene i studien har ikke selv opplevd retur, men de uttrykker likevel tydelig frustrasjon og frykt rundt dette. Når ungdommene søker om asyl vet de at utfallet kan være avslag og tillatelse. Mangel på kunnskap om hvordan utlendingspolitikken i Norge fungerer og oppfatning av seg selv og omgivelsene rundt, kan bidra til at frykten for avslag blir større. Retur betyr å bli sendt tilbake til det landet hvor ungdommen først ble registrert som asylsøker. Data tyder på at ungdommene har vært bevisst på å ikke registrere seg i andre land enn destinasjonsland. Risikoen er større for å bli returnert etter Dublin 2-avtalen dersom de mindreårige har registrert seg, eller kommet i kontakt med politi eller andre myndigheter på grunn av kriminelle handlinger eller forsøk på å få hjelp. EM utsatt for menneskehandel kan derfor ha større risiko for å bli returnert etter Dublin 2. Dersom de mistenkes for å være offer eller erkjenner at de er ofre, kan de bli i Norge. Da foretas det en undersøkning av situasjonen deres, hjelpetiltak settes i gang, og de har mulighet til å søke om refleksjon og få fulle rettigheter i Norge. Studien viser til misnøye og psykisk sykdom som følge av å vente på å få avklaring i asylsaken sin. De mindreårige holdes i en konstant spenning hvor utfallet på søknaden er avgjørende for hvilken fremtid de har. Ungdommenes uttrykk for glede av å ha fått oppholdstillatelse kan bekrefte at muligheten for å slå seg til ro og starte på fremtiden gir trygghet. For EM utsatt for menneskehandel kan trygghet være det de trenger for å ta valg som bryter med bakmenns vilje.

Ungdommene viser også til en eksisterende *gjensidig mistillit*. To av ungdommene sier at de har problemer med å stole på andre, og at de ønsker å bli møtt mer medmenneskelig.

Bakgrunnen til alle ungdommene har gitt dem lite muligheter, derfor har de måttet eller valgt å migrere for å ha mulighet til utdanning og jobb. De har møtt mye motgang både hjemme, i

løpet av flukten og i Norge. EM utsatt for menneskehandel har gjerne opplevd løgn, løgnaktige løfter, misbruk, utnytting og vold. En nøkkelperson kaller EM for relasjonsskadet. Da de mindreårige i studien har problemer med å stole på andre mennesker, kan det være bedre for dem å forholde seg til én kontaktperson i hjelpe- og mottaksapparatet. En kontaktperson kan skape stabilitet og trygghet. En hjelpeverge ville kunnet fungert som kontaktperson, men rollen er såpass krevende at den kunne utgjøre en fast stilling, samt behov for utdanning for å ha mulighet til å holde oversikt og samle trådene. Samtidig må vedkommende klarer å beholde tilliten hos EM. På den andre siden opplever en del mindreårige å bli møtt med mistillit av hjelpe- og mottaksapparatet. Det gjelder spesielt EM gutter utsatt for menneskehandel. De opplever ikke å bli trodd om de forteller hva de har opplevd. Mistillit vil ikke gi grunnlag for tilfredsstillende hjelp ettersom det kan føre til at hjelpe- og mottaksapparatet ser bort fra viktige element i de mindreåriges erfaringer. Tvil rundt EMs historier bør grundig reflekteres over og undersøkes. Det kan være nyttig å skape en felles forståelse mellom EM og personal, hva barnets eget beste er og at all informasjon kan bidra til å hjelpe politiet til å ta bakmenn, samtidig som de selv får best mulig hjelp. En felles forståelse kan bidra til å bygge tillit i relasjonen.

De mindreårige har behov for å bli møtt med forståelse og omsorg, og i dette ligger også behov for å bli møtt med tillit til sine erfaringer. Gjensidig tillit vil trolig oppleves mer medmenneskelig og ivareta barnesensitiviteten. Medmenneskelighet og barnesensitivitet kan øke følelse av trygghet og gi rom for nye positive erfaringer.

7.2. Forslag til forbedringer

Studien viser til et komplekst område som byr på mange utfordringer i håndteringen av ofrene. Per i dag får ikke de mindreårige all hjelp de har rett på i følge FNs barnekonvensjon. Erfaring og endringer rundt menneskehandel belyser nye områder som trenger reevaluering og nye bestemmelser. Det trekkes ut noen områder hvor det er rom for forbedring:

Studien belyser særlig behov for *økt kompetanse og forståelse* blant de som jobber i hjelpe- og mottaksfasen rundt mindreårige asylsøkere, særlig i barnevernet. Det er behov for mer kunnskap om mindreåriges økonomiske og sosiale bakgrunn, forståelse for deres situasjon, kjennskap til og kompetanse om dybde og risikoer innen globale problem som

menneskehandel, samt hvordan dette påvirker mental helse. Det er også behov for kulturkompetanse, kultursensitivitet og kompetanse innen barnesensitiv behandling. Dette vil skape et bedre grunnlag for å gi EM utsatt for menneskehandel et tilbud som er tilpasset den individuelle situasjonen. Det kan være nyttig å lovfeste SCEPs føringer for at personale som jobber med EM skal være kyndige og ha interkulturell kompetanse i norsk praksis. Dette kan inkludere kompetanse om globale problem. Samtidig vil internasjonalt samarbeid bidra til å bekjempe menneskehandel, generere kunnskap og dele erfaringer, noe som igjen vil føre til økt kompetanse. Økt kompetanse og prioritering fra flere sektorer kan bidra til at flere ofre identifiseres og beskyttes.

Det er behov for *tydeliggjøring av verge eller hjelpeverges rolle*. Det kan gjøres ved å for eksempel kreve dokumentasjon for arbeidet hjelpevergen gjør og ha opplæring og oppfølging av deres oppgaver. Hjelpevergens rolle kan også sikres ved at norsk praksis innlemmer SCEPs veiledningsprogram sin ansvarsbeskrivelse av hjelpevergens rolle. Studien viser at mange EM ikke blir opplyst om alle rettighetene sine, og det er da ikke mulig for EM å kreve rettighetene iverksatt eller å påse at de blir ivaretatt. Det kunne vært bra for studien å inkludert intervju med hjelpeverge for å få data til å analysere og fortolke hjelpevergens rolle rundt EM. EM er avhengig av en som kan gjøre dette for dem. Hjelpeverge har ansvar for å påse at behandlingen av EM foregår på en god måte, og at rettigheter blir ivaretatt og iverksatt. Veiledningsprogrammet viser til at vergens rolle i EMs liv er så viktig at den kan overskride 18års dagen til EM. Den nye vergemålsloven kan være et steg i riktig retning.

Det er behov for *profesjonalisering av tolker og valg av tolker*. Barnevernets rundskriv vektlegger at bruk av tolk skal lette samarbeidet med barnet. På den andre siden enes nøkkelpersoner som uttaler seg om tolketjeneste, at det er flere utfordringer knyttet til bruk av tolk. Dette bekreftes også av mine egne erfaringer under feltintervju. Det er behov for profesjonalisering av tolkens rolle, muligens kalle dem oversettere i stedet for tolker, da tolk kan være misvisende for hva oversetterens rolle er. Sikkerheten til EM og mistilliten de ofte har til tolker, bør være hensyn som tas ved valg av tolk og metode. Profesjonalisering av tolker vil også bidra til å øke fokus på taushetsplikten tolkene er underlagt og overholdelse av denne.

Det er behov for *kunnskapsformidling om ulike land, kulturer og religioner*, vekt på å *leve sammen i Norge og å skape en felles forståelse for gjeldende lover og regler*. Dette kan også bidra til å fjerne stereotyper og fordommer som skapes rundt utenlandske barn og menneskehandel. I Norge lever mange, særlig i de større byene, i flerkulturelle samfunn. Grunnskolen kunne inneholdt mer om interkulturell kommunikasjon og kompetanse, sammen med økt kunnskap om globalisering. Norske barn og utenlandske barn vil da gjennom en felles læringsarena kunne gjøre seg kjent med hverandres kultur, religion og syn på verden, og slik starte refleksjoner tidlig for hvordan en lever sammen og hvilke verdier en selv ønsker å ha med seg.

Sist, men ikke minst, er det behov for *mer forskning*. I løpet av prosjektet har det dukket opp flere sider ved arbeidet med mindreårige og menneskehandel som trenger en kritisk gjennomgang for å sikre at rett og god hjelp gis. På grunn av prosjektets omfang, har det ikke vært mulig å gå mer i dybden på dem, men de kan være aktuelle for videre forskning. Det ville vært nyttig å gå nærmere inn på UDIs avgjørelse om EM skal ha rettighet til å bosette seg i Norge og hva dette innebærer, eller om skal de returneres, og da hvor? Dette temaet er noe berørt i oppgaven, men er vel verdt videre forskning for å bedre håndtere de mindreårige som kommer til landet. Det ville også vært nyttig å gå spesifikt inn på om EM mellom 15 og 18 år som bare skal være her en stund skal få gå på skole, eller om en skal satse på praktiske fag slik at de lettere kan få seg jobb ved retur? Skal EM bære ansvaret for å ha løyet til UDI, blir hensyn til barnets beste ivaretatt slik og er det mulig for et barn å vokse opp med manglende identitetspapirer? Barnevernets rolle kontra UDIs rolle i saker om oppholdstillatelse og retur, samt hvordan EMs rettigheter blir ivaretatt i forhold til barnevernsloven. Til sist ville det vært nyttig å se nærmere på utviklingspsykologi og sammenheng med verdensbildet til mindreårige, og konsekvenser menneskehandel har på dette.

7.3. Avslutning

Foruten lærdommene en kan trekke ut av ungdommenes opplevelser og behovene for forbedringer, kan en se at norsk praksis gjør mye bra i håndteringen av de mindreårige. Ungdommene i studien er stort sett fornøyd, og det fortelles om vellykkede hjelpetiltak for EM utsatt for menneskehandel. Samtidig finnes det dessverre mange som ikke får tilstrekkelig hjelp. Dette skyldes svakheter ved det norske systemet som kommer til syne gjennom

erfaringer og økt omfang av migrasjon og menneskehandel. Jeg avslutter med å liste opp disse da studien viser at det er mye som fortsatt gjenstår for å gi de mindreårige i Norge god hjelp, omsorg og beskyttelse etter de krav som stilles. Først og fremst er dette fordi EM mellom 15 og 18 år ikke kommer innunder barnevernets §1. Paragrafen gjelder dermed kun norske barn. Hjelpetiltakene mangler høyde for de kontekstuelle og emosjonelle rammene som danner utgangspunkt for ofre for menneskehandel sin opplevelse for å motta hjelp. I tillegg har erfaringene av problemet menneskehandel avslørt at noen av barnets rettigheter ikke blir overholdt. Både diskriminering av utenlandske barn og brudd på konfidensialiteten ved ”alle parter rett til innsyn” i saksdokumenter, er sterk i strid med FNs barnekonvensjon og prinsippet om barnets beste. Samtidig har erfaringer rundt menneskehandel vist at bedre vitnebeskyttelse kan skape tryggere rammer rundt EM, som igjen kan bidra til at de tør å vitne mot bakmenn og dermed få oppholdstillatelse med grunnlag for permanent opphold. Ved at rettigheter ikke blir overholdt, mangler de mindreårige den beskyttelsen de har krav på grunnlag av at de er barn. Som studien viser, er det ikke alltid at mindreårige, særlig EM utsatt for menneskehandel vet sitt eget beste, og de blir dermed enda mer avhengig av at det norske systemet har god praksis og ivaretar rettighetene for dem.

8.0. Litteratur

Archard, D. and Skivenes, M. 2009. "Balancing a Child's Best Interest and a Child's Views", i *International Journal of Children's Rights* 17: 1–21.

Bales, Kevin. 2000. *Disposable People. The New Slavery in the Global Economy*. London, University of California Press

Ball (1980). Hammersley, M. og Atkinson, P., 2008. *Feltmetodikk. Grunnlaget for feltarbeid og feltforskning*. Gjøvik, Ad Nordam Gyldendal

Barne-, likestilling- og inkluderingsdepartementet. 2011. *Arbeid med enslige mindreårige- en håndbok for kommunene*. Tilgjengelig på <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/barnevern/med-enslige-mindrearige---en-handbok-for.html?id=642886> Lastet ned 14. mars 2013.

Barne-, ungdom, og familieetaten, Bufetat. "Omsorgssentre". Tilgjengelig på <http://www.bufetat.no/barnevern/ema/omsorgssentre/> Lastet ned 11. februar 2013.

Barnevernloven. 1992. LOV-1992-07-17-100. "Lov om barneverntjenester".

Bean, T. M. 2006. *Assessing the Psychological Distress and Mental Healthcare Needs of Unaccompanied Refugee Minors in the Netherlands*. Doktoravhandling. Leiden, Leiden University.

Befring, Edvard. 2007. *Forskningsmetode med etikk og statistikk*. Fagernes, Det Norske Samlaget.

Boland, Kerry. 2010. *Children on the Move between Afghanistan and Western Countries*. Geneva, UNICEF.

Brochmann, Grete. 2006. *Hva er innvandring?* Otta, Universitetsforlaget.

Carling, J. 2005. *Fra Nigeria til Europa: Innvandring, menneskesmugling og*

menneskehandel. Oslo: Prio.

Christoffersen, Rudolf. 2012. Konferanse om ”Menneskehandel og sosial dumping”. 29. okt. Grand Hotel Terminus. Hordaland Politidistrikt og Bergen kommune.

Curtis, Katherine, Roberts, Helen, Copperman, Jeanette, Downie, Anna og Liabo, Kristin. ”How come I don’t get asked no questions?’ Researching with ’hard to reach’ children and teenagers.” *Child and Family Social Work* (2004): 167-175.

Dahl, Øyvind. 2001. *Møter mellom mennesker, -interkulturell kommunikasjon*. Otta, Gyldendal Akademisk.

Dalen, Monica. 2004. *Intervju som forskningsmetode. En kvalitativ tilnærming*. Oslo, Universitetsforlaget AS.

Det kongelige barne- og likestillingsdepartementet. 2006. ”Barnevernets ansvar for mindreårige”. Rundskriv Q-11/ 2006 B.

Eide, Kjetil. 2000. *Barn i bevegelse. Om oppvekst og levekår for enslige mindreårige flyktninger*. Porsgrunn, Høgskolen i Telemark.

Eide, Kjetil. 2012. *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Otta, Gyldendal Akademisk.

Elster, J. 1989. *Solomonic Judgements: Studies in the Limitations of Rationality*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ekeland, Tor- Johan, Iversen, Oddmar, Nordhelle, Grethe og Ohnstad, Anbjørg. 2006. *Psykologi for sosial- og helsefag*. Oslo, Cappelen Akademisk Forlag.

Engebrigtsen, Ada. 2002. Rapport 7/02. *Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn: Et transnasjonalt perspektiv på enslige mindreårige asylsøkere*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)

Europarådet. 2005. ”Council of Europe Convention on Action against Trafficking in

Human beings” Warszawa. Tilgjengelig på <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/197.htm> Lastet ned 11. februar 2013.

FN. 1989. ”FNs konvensjon om barnets rettigheter”. Tilgjengelig på <http://www.fn.no/Bibliotek/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-konvensjon-om-barnets-rettigheter-Barnekonvensjonen> Lastet ned 14. februar 2013.

FN. 2010. ”UN launches global action plan to combat scourge of human trafficking”. Tilgjengelig på <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=35777&Cr=slavery&Cr1=#.UQ9wCkWfN3s> Lastet ned 4. januar 2013

FN. 2005. ”Generell kommentar nr. 6 (2005). Behandling av enslige barn og enslige barn med følgepersoner utenfor deres opprinnelige hjemland.” Komiteen for barnets rettigheter. Komiteens 39. sesjon. 17. mai- 3. juni.

FN. 2000a. ”Protokoll mot smugling av innvandrere på land, til sjø og i luften, som supplerer De Forente Nasjoners konvensjon mot grenseoverskridende organisert kriminalitet”. Utenriksdepartementet, 18.03.2003.

FN. 2000b. ”Protokoll for å beskytte, bekjempe og straffe handel med mennesker, spesielt kvinner og barn, som supplerer de Forente Nasjoners konvensjon mot grenseoverskridende organisert kriminalitet”. New York, 15 November.

FN. 2000c. ”Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in armed conflict”. Tilgjengelig på http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-b&chapter=4&lang=en Lastet ned 25. april 2013.

FN. 2000d. ”Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography”. Tilgjengelig på http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-c&chapter=4&lang=en Lastet ned 25. april 2013.

Forvaltningsloven. 1967. LOV 1967-02-10 nr 00: Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker.

Foucault, Michel. 1980. *Power/knowledge: Selected Interviews and other Writings 1972-1977*. Brighton, Harvester Press.

Fraser, S., Lewis, V., Ding, S., Kellet, M., Robinson, C., 2005. *Doing research with Children and young people*. Whiltshire, SAGE publications.

Geertz, Clifford. 1973. *The interpretation of Cultures: Selected Essays by Clifford Geertz*. New York, Basic Books.

Goldstein, J., Freud, A. og Solnit, A. J. 1973. *Beyond the Best Interests of the Child*. New York: Free Press.

Grinde, T. V. 2005. "Adoption Practice in Norway", artikkel presentert på "Barnekonferansen" i Oslo.

Hammersley, M. og Atkinson, P., 2008. *Feltmetodikk. Grunnet for feltarbeid og feltforskning*. Gjøvik, Ad Nordam Gyldendal.

Hiebert, Paul G., 2008. *Transforming Worldviews. An Anthropological Understanding of How People Change.* Grand Rapids, Mich: Baker Academic.

Hofstede, Geert. 1997. *Cultures and organizations: Software of the mind*. (Rev. ed.). New York, McGraw-Hill.

Huemer, Julia, Karnik, Niranjana S., Voelki-Kernstock, Sabine, Granditsch Elisabeth, Dervic Kanita, Friederich, Max H. og Steiner, Hans. 2009. *Mental health issues in unaccompanied refugee minors. Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*. 3:3-13.

IMDI. 2012. "Bosetting av enslige mindreårige flyktninger 2012". Tilgjengelig på <http://www.imdi.no/no/Bosetting/Enslige-mindrearige/> Lastet ned 14. februar 2013.

ILO, Internasjonal Arbeidsorganisasjon, 2012. "ILO 2012 Global estimate of forced labour. Executive summary". Tilgjengelig på

http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---

[declaration/documents/publication/wcms_181953.pdf](http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_181953.pdf) Lastet ned 4. januar 2013

Johannesen, Asbjørn, Tufte, Per Arne og Christoffersen, Line. 2010. *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo, Abstrakt forlag.

Justis- og beredskapsdepartementet. 2008. "Juridiske rettigheter og hjelp til deg som er blitt utsatt for kriminelle handlinger i Norge". Tilgjengelig på

[http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/Veiledninger_brosjyrer/2008/juridiske-](http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/Veiledninger_brosjyrer/2008/juridiske-rettigheter-og-hjelp-til-deg-s.html?id=587142)

[rettigheter-og-hjelp-til-deg-s.html?id=587142](http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/Veiledninger_brosjyrer/2008/juridiske-rettigheter-og-hjelp-til-deg-s.html?id=587142) Lastet ned 8. februar 2013.

Justis- og beredskapsdepartementet. 2005. "Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28". Tilgjengelig på

[http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/regpubl/otprp/2008-2009/otprp-nr-22-2008-](http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/regpubl/otprp/2008-2009/otprp-nr-22-2008-2009-5/4.html?id=540391)

[2009-5/4.html?id=540391](http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/regpubl/otprp/2008-2009/otprp-nr-22-2008-2009-5/4.html?id=540391) Lastet ned 7. februar 2013.

Justis- og politidepartementet. 2008. "Rapport fra arbeidsgruppe. Mindreårige som forsvinner fra mottak- forebygging og oppklaring. April 2008". Tilgjengelig på

http://www.regjeringen.no/upload/JD/Vedlegg/Rapporter/G-0399B_EMA.pdf Lastet

ned 01. mars 2013.

Justis- og politidepartementet. 2011. "Handlingsplan. Sammen mot menneskehandel. Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel 2011-2014". Tilgjengelig på

[http://www.udi.no/Sentrale-tema/Fellessider/Menneskehandel/Regjeringens-](http://www.udi.no/Sentrale-tema/Fellessider/Menneskehandel/Regjeringens-handlingsplan-mot-menneskehandel-2006-2009/)

[handlingsplan-mot-menneskehandel-2006-2009/](http://www.udi.no/Sentrale-tema/Fellessider/Menneskehandel/Regjeringens-handlingsplan-mot-menneskehandel-2006-2009/) Lastet ned 30. april 2012.

Juul, Randi. 2004. *Barnevernsarbeideres barneperspektiv og praksiser i møte med barn og unge i vanskelige livssituasjoner*. Red. fo.no. Norges Barnevern nr 1/2004, 2010.

Kinnear, Karen L. 1997. *Women in the Third World*. Santa Barbara, ABC- CLIO.

Kjønstad, Asbjørn og Syse, Aslak. 2003. *Velferdsrett 2. De sosiale tjenestene*. Gjøvik, Gyldendal Akademisk.

KOM. 2012. "Rapport for koordineringsenheten for ofre for menneskehandel 2011". Juli.

KOM. 2008. "Menneskehandel- Utnyttelse av barn", verktøy til "Veileder for identifisering av menneskehandel". Mai.

Kvale, Steinar og Brinkmann, Svend. 2009. *Det kvalitative forskningsintervju*. Otta, Gyldendal Akademisk.

LO. 2009. "Sosial dumping. Oppdatering og status." Tilgjengelig på http://www.lo.no/Documents/Arbeidsliv/Temahefte%20kongressen%202009_Sosial%20dumping.pdf Lastet ned 16. april 2013.

Maira, Sunaina og Soep, Elisabeth. 2005. *Youthscapes. The Popular, the National, the Global*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press.

Momsen, Janet. 2010. *Gender and Development. 2nd Edition*. Oxon, Routledge.

Mnookin, R. H. 1973. *Foster Care: In Who's Best Interest?* Harvard Education Review 43: 599–638.

NESH. 2006. *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, jus og teologi*. Tilgjengelig på <http://www.etikkom.no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/> Lastet ned 5. januar 2013.

Nessa, Benedicte. 2012. "Nigerianske migranter i Stavanger. En kvalitativ intervjuundersøkelse av årsakene til at nigerianske kvinner migrerer til Stavanger for å jobbe i prostitusjon". Masteroppgave, Misjonshøgskolen.

NSD. Personvernombudet for forskning.

Tilgjengelig på <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt> Lastet ned 08.01.13

Nygård, Reidunn Håøy, 2009. *Menneskehandel,- ei sosialkonstruktivistisk analyse av regjeringars handlingsplanar*, masteroppgave, Oslo, Universitet i Oslo.

Olin, Margareth, 2012. ”De andre”. Filmen er en dokumentar som gikk på kino høsten 2012. Utgis på film 2.juni. <http://www.filmweb.no/film/article1060888.ece> Lastet ned 15.11.12

Redd Barna, UK. 2007. ” Children crossing borders. Report on unaccompanied minors who have travelled to South Africa”. August.

Ressler, Everett M., Boothby, Neil. og Steinbock, Daniel J. 1988. *Unaccompanied children- Care and Protection in Wars, Natural Disasters and Refugee Movements*. Oxford: Oxford University Press.

Schirato, Tony og Webb, Jen. 2004. *Understanding globalization*. London, SAGE Publications.

Scholte, Jan Aart. 2005. *Globalization, a critical introduction*. 2nd ed. New York, Palgrave McMilliam.

Shelley, Louise. 2010. *Human trafficking. A global perspective*. New York, Cambridge University Press.

Skarsaune, Elise. 2006. *Mann og muslim i ”Likestillingslandet” : en studie av maskulinitetsforestillinger blant muslimske menn i Oslo*. Masteroppgave, Universitetet i Oslo.

Skivenes, Marit. 2009. *Kontakt med biologisk familie etter adopsjon i barnevernet – til barnets beste?* Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål 3: 134–55.

Skivenes, Marit. 2010. ”Judging the Child's Best Interests: Rational Reasoning or Subjective Presumptions?” *Acta Sociologica* 53: 339. Tilgjengelig på

<http://asj.sagepub.com/content/53/4/339> Lastet ned 25. februar 2013.

Stavanger kommune n.d. "Flyktningsseksjonen og EMbo". Tilgjengelig på <http://www.stavanger.kommune.no/Tilbud-tjenester-og-skjema/Omsorg-trygd-og-sosiale-tjenester/Flyktningseksjonen/>. Lastet ned 6.mai 2013.

Store Norske Leksikon. 2005-2007. Tilgjengelig på www.snl.no. Lastet ned 14. mars 2013.

Straffeprosessloven. 1981. LOV-1981-05-22-25: Lov om rettergangsmåten i straffesaker.

Surtees, Rebecca. 2007. *Trafficked Men as Unwilling Victims*. Volume 4, Nr 1, April 2008, s. 16-36. St Antony's International Review.

Temple, Boguisa. 2002. Crossed wires: interpreters, translators, and bilingual workers in crosslanguage research. In *Qualitative Health Research*, Vol. 12. No. 6, pages 844-854. SAGE publications.

Touzenis, Kristina. 2006. *Unaccompanied minors. Rights and protection*. Roma, XLediziono.

TV2. 2012. "Dokument 2: Jenta som forsvant". Tilgjengelig på <http://webtv.tv2.no/webtv/sumo/?progId=663649> Lastet ned 14.10.12

UNHCR, Redd Barna og UNICEF. 2004. "Statement on Good Practice. Separated Children in Europe Programme", 3. utgave.

UNICEF. 2007. *Child Trafficking in Europe: A broad vision to put children first*. Tilgjengelig på <http://www.unicef-irc.org/publications/498>. Lastet ned 13. mars 2013.

UNODC. 2012. "Issue paper 2012. Abuse of a Position of Vulnerability and other "Means" within the Definition of Trafficking in Persons". Vienna.

UNPAC (United Nations Platform for Action Committee Manitoba). 2003. "Women and the Economy, Globalization and Migration". Tilgjengelig på http://www.unpac.ca/economy/g_migration.html Lastet ned 20. februar 2013.

Utenriksdepartementet. 2012. NOU 2012:2: "Innenfor og utenfor". Tilgjengelig på <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/nou-er/2012/nou-2012-2/23.html?id=669764> Lastet ned 6. februar 2013.

UDI. 2012. "Asylsøknader enslige mindreårige asylsøkere i 2012". Tilgjengelig på <http://www.udi.no/Oversiktsider/Statistikk-og-analyse/Statistikk-/Asyl/Enslige-mindrearige-asylsokere/Asylsoknader-enslige-mindrearige-asylsokere-i-2012/> Lastet ned 12. februar 2013.

UDI. N.d.. "Enslige mindreårige asylsøkere". Tilgjengelig på <http://www.udi.no/Oversiktsider/Statistikk-og-analyse/Statistikk-/Asyl/Enslige-mindrearige-asylsokere/> Lastet ned 12. februar 2013.

Utlendingsloven. 2008. LOV-2008-05-15-35: Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her.

Vergemålsloven. 1927. LOV 1927-04-22 nr 03: "Lov om vergemål for umyndige".

Vergemålsportalen. 2013. "Ny vergemålslov og ny organisering av vergemålsarbeidet". Tilgjengelig på <http://www.vergemal.no/Nyheter/Ny-lov---en-kort-innforing/>. Lastet ned 12. mai 2013.

Øien, Cecilie. 2010. *Underveis. En studie av enslige mindreårige asylsøkere*. Fafo-rapport 2010:20.

Øvreeide, Halvor. 2005. *Metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner*. Kristiansand, Høyskoleforlaget.

VEDLEGG 1: Forespørsel om deltakelse i intervju

Jeg er masterstudent i globale studier ved Misjonshøgskolen I Stavanger og holder nå på med den avsluttende masteroppgaven. Temaet for oppgaven er menneskehandel, og jeg skal undersøke hvordan enslige mindreårige som er utsatt for menneskehandel opplever å bli møtt og hjulpet i sin situasjon. Jeg ønsker å få vite hvilken hjelp som gis dem som er utsatt og om den er tilfredsstillende i forhold til behovene de har og til vernet om dem. For å finne ut av dette, vil jeg å intervju 4-6 enslige mindreårige, med eller uten oppholdstillatelse, som selv har blitt utsatt for menneskehandel.

Formålet med prosjektet er å belyse, med grunnlag i teori og empiri, hvordan ungdommene selv opplever sin situasjon og hvordan de har blitt møtt i Norge. Spørsmålene vil dreie seg om historien deres, hvordan tilnærmingen fra Norge sin side oppleves, hva gjøres, hensyn som tas til den enkelte ungdommen, deres synspunkt og ønsker i og etter hjelp er satt i gang, om det blir foretatt kartlegging av den enkelte for å avdekke og de utfordringer og komplikasjoner som kan oppstå i slike arbeidsprosedyrer, utfordringer, ungdommenes egne ønsker og behov, etc.

Jeg vil bruke båndopptaker og ta notater mens vi snakker sammen for å ikke miste informasjon. Intervjuet vil ta omtrent en til halvannen time, og vi blir sammen enige om tidspunkt og sted. Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli anonymisert. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig og sensur er falt, innen juli 2013.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Dersom du har lyst å være med på intervjuet, er det fint om du skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen og sender til meg.

Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på 975 10 491, eller sende en e-post til rannveigobrestad@gmail.com. Du kan også kontakte min veileder Milfrid Tonheim ved Senter for interkulturell kommunikasjon på telefonnummer 416 22 079 eller på mailadresse: milfrid.tonheim@sik.no.

Med vennlig hilsen

Rannveig Obrestad

Skasvegen 91

4354 Voll

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt skriftlig informasjon om studien av hvordan ungdommer utsatt for menneskehandel opplever å bli møtt og hjulpet ut av sin situasjon, og ønsker å la Rannveig Obrestad gjøre et intervju av meg i forbindelse med hennes masteroppgave i globale studier ved Misjonshøgskolen i Stavanger.

Signatur:

Telefonnummer:

Verge/ foreldreansvar:

VEDLEGG 2: Intervjuguide

Innledning: Hensikten med intervjuet. Presentasjon av meg selv og min bakgrunn. Antyde hva jeg er interessert i å få vite noe om. Anonymitet og konfidensialitet (bemerk at det er lov å ikke svare dersom det ikke føles naturlig eller ok). Avklare begreper som menneskehandel, hjelpeapparat og instanser.

- Hvilke tanker gjør du deg om dette prosjektet og hvorfor sa du ja til å være med?

Historien

1. Hvor kommer du fra? Hvordan så din barndom ut? Familien, jobben deres, din rolle. Hva likte du å gjøre? Interesser, venner.
2. Vil du fortelle om din historie?

Evt. om menneskehandlerne

3. Hvordan var ditt første møte med menneskehandlerne? Hvor gammel var du?
4. Hvordan har de holdt kontakt med deg etter at du først møtte dem?
(eks. mobiltelefon?) Vet de hvem familien din er, truer de dem på noen måte?

Norge

5. Hvorfor kom du hit til Norge/evt. hvorfor forlot du hjemlandet ditt? Og, kan du beskrive hvordan reisen din til Norge ble organisert og gjennomført?
6. Hvor gammel var du da du kom til Norge?
7. Vet familien din om det? Hvis ikke, ville du fortalt dem det? Hvorfor/hvorfor ikke.

Hjelpeapparatet

8. Hvem var de første menneskene du snakket med når du kom? Hva spurte de om, var det tolk til stede, stolte du på tolken?
9. Fikk du vite noen rettigheter du har som mindreårige da du kom til Norge? Hva tenkte du når du fikk høre dette? (følelser, tanker, osv.)
10. Hvordan kom du i kontakt med hjelpeapparatet?
11. Hvilket hjelpeapparat/instanser har hjulpet deg/gitt deg bistand knyttet til din situasjon?
12. Hvilke konkrete tiltak har blitt satt i verk? Hvordan fungerte disse tiltakene? Var det noen tiltak som fungerte bedre enn andre? Hvorfor?

13. Kan du beskrive hvordan du opplever at hjelpen har fungert? Hva har fungert og hva har ikke fungert og hvorfor.
14. Er det noe du skulle ønske ble gjort/hadde vært annerledes?
15. Hvordan var det å ta imot hjelp? (følelser, tanker, osv.) Opplevde du at de tok seg tid til å høre på hvordan du hadde det, om du var redd og bekymret? Var de opptatt av å passe på at du kjente deg trygg?
16. Hadde noen fortalt deg hva du kunne vente deg i Norge?
17. Var det noen som ble ekstra viktige for deg i hjelpeprosessen? Hva var det de gjorde/ikke gjorde, som gjorde at du opplevde det slik?

Opplevelse av tiden som var

18. Har synet ditt endret seg noe på hva du har opplevd? Opplever du at du kan ta avstand fra det og leve et nytt eller annet liv?
19. Er det noe du har lyst å tilføye som du opplevde i den tiden før hjelpen kom, når du fikk hjelp og etterpå?

Omgivelser og selvbilde

20. Hva tenker du om at andre mennesker får vite hva du har opplevd? Hvorfor?
21. Er det noen som du spesielt ser opp til? Hvem er de, og hva er det med dem som du ser opp til?

Livet etterpå

22. Fortid- framtid. Hva tenker du om din historie og om dine opplevelser? Hva tenker du om fremtiden? Hva drømmer du om? Hvordan ser ditt liv ut og hva vil du gjøre?

Samfunnet

23. Hva tenker du at samfunnet kan gjøre for å hjelpe andre ungdommer i samme situasjon? Hvem kan gjøre noe?